

Inburgering op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen

Draaiboek

i.o.v. EUROPEES FONDS VOOR ASIEL, MIGRATIE EN INTEGRATIE
(AMIF) Nationaal Programma 2014-2020 – Vlaams luik

Colofon

Inburgering op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen – Draaiboek

Dit draaiboek bundelt de ervaringen van het Lerend Netwerk proeftuinen Inburgering op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen. Het werd samengesteld door de begeleiders van het Lerend Netwerk, georganiseerd door het VBJK.

Tekst: Veerle Vervaeet & Naomi Geens (VBJK)

Foto's: Proeftuin Geraardsbergen

Promotoren:

Agentschap Integratie en Inburgering Vlaanderen

Atlas – All Antwerpen

IN-Gent – All Gent

Partners:

Centrum voor Basiseducatie

Kind & Gezin

Naast deze promotoren en partners gaat onze dank uit naar de 8 proeftuinen Vlaanderen en Brussel. Alsook naar de leden van de klankbordgroep.

Uit dit draaiboek mag geciteerd worden mits correcte bronvermelding:

Vervaeet, V. & Geens, N. (2016). *Inburgering op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen: draaiboek*. VBJK: Gent.

AGENTSCHAP
**INTEGRATIE &
INBURGERING**

Inhoud

Woord vooraf	5
Leeswijzer	6
Lijst met veelvoorkomende afkortingen	7
1 Het project in vogelvlucht	9
1.1 De oproep	10
1.2 Structuur van het Lerend Netwerk	10
1.2.1 De praktijk in beweging: de proeftuinen	11
1.2.2 De intervisiegroep	11
1.2.3 De klankbordgroep	12
1.2.4 Het partneroverleg	12
1.3 Verloop van de intervisiegroep	13
1.3.1 Inhoud	13
1.3.2 Aanpak	15
1.3.3 Proeftuinbezoeken	15
1.4 Overzicht van de proeftuinen	16
1.4.1 Proeftuin Antwerpen (Atlas)	16
1.4.2 Proeftuin Gent (In-Gent)	18
1.4.3 Proeftuin Brussel (AgII)	19
1.4.4 Proeftuin provincie Limburg (AgII)	20
1.4.5 Proeftuin provincie Antwerpen (AgII)	22
1.4.6 Proeftuin Oost-Vlaanderen (AgII)	25
1.4.7 Proeftuin West-Vlaanderen (AgII)	27
1.4.8 Proeftuin Vlaams-Brabant (AgII)	28
2 Waarom een geïntegreerd aanbod voor vrouwen met jonge kinderen?	31
2.1 Nederlandse taalles	32
2.2 Integratie en versterking van de moeders	34
2.3 Ondersteuning in zorg en opvoeding	36
2.4 Verhogen van de ontwikkelingskansen van de kinderen	38
2.5 Geïntegreerd en op maat	40
2.6 Bronnen	42

3	De proeftuinen – procesbeschrijving.....	45
3.1	Moeders en kinderen zetten belangrijke stappen.....	45
3.1.1	Leefwereld verbreed en vergroot.....	46
3.1.2	Toegenomen zelfredzaamheid.....	47
3.1.3	Sociale steun.....	49
3.1.4	Vertrouwen in basisvoorzieningen.....	50
3.1.5	Warme overgang voor de kinderen.....	51
3.2	De partnerorganisaties.....	53
4	Uitdagingen.....	56
4.1	Uitdaging 1: Komen tot een gedeeld en gedragen partnerschap.....	57
4.1.1	Het samenwerkingsverband: $1 + 1 + 1 \neq 1$ geheel.....	57
4.1.2	Een nieuwe partner erbij: $2 + 1 \neq 3$	60
4.1.3	De 4 pijlers in balans.....	60
4.2	Uitdaging 2: Clashes in basisvisie.....	62
4.2.1	Werken met exclusieve vrouwengroepen versus het idee dat gendergemengde groepen beter leiden tot emancipatie voor vrouwen en mannen. .	63
4.2.2	Het verplichtend karakter van inburgering.....	63
4.2.3	Formeel vs. informeel karakter van groepsmomenten.....	65
4.3	Uitdaging 3: Wie is de doelgroep?.....	66
4.3.1	Moeders <i>met</i> kinderen of moeders <i>én</i> kinderen?.....	66
4.3.2	Moeders die geen opvang vinden of die er nog niet klaar voor zijn?.....	67
4.3.3	Laaggeletterde vrouwen, of alle vrouwen met jonge kinderen voor wie deelname aan het regulier aanbod tijdelijk geen optie is?.....	69
4.3.4	Homogene of heterogene taalgroepen?.....	71
4.3.5	Criterium 'derdelander'.....	73
4.3.6	Enkel vrouwen/moeders of ook mannen/vaders?.....	74
4.4	Uitdaging 4: Het aanbod profileren.....	76
4.4.1	Naar vrouwen met jonge kinderen.....	76
4.4.2	Naar toeleiders.....	79
4.5	Uitdaging 5: Welk soort professional(s) hebben we daarvoor nodig?.....	80
4.5.1	Individuele competenties.....	81
4.5.2	Team leert van elkaar.....	82
4.5.3	Van 'lesgever' naar 'groepsbegeleider'.....	83

4.5.4	Wat is de rol van de groepsbegeleider OO?	85
4.5.5	Geïntegreerd begint van bij het begin.....	86
4.5.6	Opvolging van individuele vragen.....	87
4.6	Uitdaging 6: Ruimte creëren voor kinderen.....	88
4.6.1	Kinderen op schoot.....	88
4.6.2	Geleidelijke evolutie van kinderen op schoot naar kinderen apart	91
4.6.3	Aparte opvang van bij de start.....	93
4.7	Uitdaging 7: Wat is/wie vormt het vertrekpunt?	96
4.7.1	Taal als middel.....	96
4.7.2	Inspelen op wat zich ad hoc voordoet	97
4.7.3	Een programma uitwerken	98
4.7.4	Vertrekken vanuit de leefwereld van gezinnen	99
4.7.5	Een vernieuwde kijk op de eigen professionele rol.....	100
4.8	Uitdaging 8: Werken aan verbondenheid	100
4.9	Uitdaging 9: Hoe verhoudt dit aanbod zich tot reguliere MO?.....	103
4.9.1	MO-waardig?.....	104
4.9.2	Variaties op het thema: carrousel-traject.....	107
4.10	Afrondende gedachte.....	108
5	Lessen voor de toekomst.....	109
5.1	(Rand)voorwaarden.....	109
5.1.1	Tijd	109
5.1.2	Een competent systeem	110
5.1.3	Praktische en inhoudelijke keuzes	111
5.1.4	Vertrekpunt van het aanbod	112
5.2	Structurele verankering.....	113
5.2.1	3 Beleidsdomeinen	113
5.2.2	Structurele drempels aanpakken	114
6	Bijlage: evaluatieleidraad / reflectie-instrument bij opstart.....	117
6.1	Niveau partnerorganisaties	118
6.2	Niveau team.....	119
6.3	Niveau doelgroep.....	119
6.4	Moeders & kinderen.....	120
6.5	Moeders	120

6.6	Kinderen.....	122
6.7	Inhoudelijke samenwerking team op de werkvloer.....	122

Woord vooraf

Beste lezer, beste beleidsmaker, beste professional, beste moeder of vader, beste Belg of Belg-in-woording, ...

Beste mens,

voor u ligt een draaiboek, of noem het liever proces-boek, dat de belangrijkste inzichten en leerprocessen bundelt uit het traject dat kinderen, moeders, professionals en organisaties gedurende 15 maanden gezamenlijk aflegden. Het biedt een terugblik met als doel om vooruit te kunnen kijken. Om een beetje van de kennis en ervaring die we hebben opgedaan, met u te delen.

We danken alvast iedereen die hier op zijn (of vooral haar) manier heeft toe bijgedragen. We danken de kinderen voor hun sprong in het ongewisse, voor wat hun lachen en tranen ons leren. We danken de moeders voor hun vertrouwen en inzet, en omdat we hen mogen zien openbloeien. We danken de professionals en vrijwilligers voor het delen van hun zoektocht en aanstekelijke gedrevenheid. We danken de drie Agentschappen Integratie en Inburgering, het Centrum Basiseducatie en Kind & Gezin om samen op de kar te springen. Tot slot danken we het Europees Fonds voor Asiel, Migratie en Integratie voor het mogelijk maken van dit alles.

Veerle & Naomi

(Procesbegeleiders van het Lerend Netwerk – VBJK)

Leeswijzer

Hoe kan je dit document nu het best gebruiken?

Idealiter neem je de tijd om het van a-z door te nemen, dat laat je toe om het gehele verhaal, in zijn complexiteit, genuanceerd te begrijpen. Het geeft je bovendien een bijzondere inkijk in de rijke ervaringen die in deze proeftuinen zijn opgedaan, zowel door de kinderen, hun moeders, als de teams.

Zit je wat knapper in tijd, dan stellen we volgende pragmatische 'routes' voor.

Een snelle blik op het AMIF320 project:

Vind inspiratie in deel 2 waar wetenschappelijke argumenten worden aangehaald om dergelijk aanbod op maat vorm te geven. Vervolgens ga je verder naar deel 5 waar je de belangrijkste lessen voor de toekomst op een rij vindt.

Dit geeft je een idee van wat dergelijk programma allemaal inhoudt en moet je toelaten om gericht verder te lezen in dit draaiboek.

Deze 'shortcut' is aantrekkelijk voor wie interesse heeft of beleidsbeslissingen dient te maken. Weet echter dat deel 3 en 4, rijkelijk gestoffeerd met praktijkervaringen, je pas werkelijk zullen engageren om gerichte keuzes te maken die betekenisvol zijn voor de vrouwen en kinderen waar het over gaat.

Wil je zelf starten met een geïntegreerd aanbod, neem dan bij de opstart deel 6 bij de hand om met de partners in gesprek te gaan. Dit reflectie-instrument kan je gebruiken bij wijze van stappenplan.

Bots je gaandeweg op bepaalde uitdagingen, knelpunten, vragen, ... ga dan over naar deel 4 en lees meer over de uitdagingen naargelang de vraagstukken waar je tegenaan loopt.

Zoek je tenslotte inspiratie hoe je dergelijk programma overkoepelend vorm geeft en uitwisseling van praktijkervaringen lokaal/regionaal mogelijk maakt, lees dan meer over de aanpak van het lerend netwerk in deel 1.

Lijst met veelvoorkomende afkortingen

AMIF – het Europees Fonds voor Asiel, Migratie en Integratie

AMIF is een financieel instrument van de Europese Commissie gericht op een efficiënter beheer van migratiestromen en de versterking en ontwikkeling van een gemeenschappelijke aanpak van asiel, migratie en integratie. (Meer info: www.esf-vlaanderen.be/nl/amif/asiel-migratie-en-integratie-fonds)

All – Agentschap Integratie en Inburgering

Het Agentschap Integratie en Inburgering voert het Vlaamse inburgerings- en integratiebeleid uit. Er zijn 3 agentschappen:

- AgII – Agentschap Integratie en Inburgering Vlaanderen (Meer info: www.integratie-inburgering.be)
- Atlas – Agentschap Integratie en Inburgering Antwerpen (Meer info: www.atlas-antwerpen.be)
- In-Gent – Agentschap Integratie en Inburgering Gent (Meer info: www.in-gent.be)

CAW – Centrum Algemeen Welzijnswerk

Het CAW biedt hulp bij alle welzijnsvragen (Meer info: www.caw.be)

CBE – Centrum Basiseducatie

Basiseducatie helpt cursisten om op hun eigen tempo kennis op te frissen en te versterken. Dat kan op vlak van taal, rekenen, computer of maatschappijoriëntatie. Binnen elk domein zijn er cursussen op verschillende niveaus, zowel voor Nederlandstaligen als anderstaligen. (Meer info: www.basiseducatie.be)

CKG – Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning

Het CKG biedt een tijdelijk hulpaanbod aan voor opvoedingsproblemen als de situatie van die aard is dat ze nog gekeerd kan worden zodat ouders de opvoeding verder op eigen kracht kunnen aanpakken. (Meer info: www.ckg.be)

CVO – Centrum voor volwassenenonderwijs

HvhK – Huis van het Kind

HvhK staat voor lokale samenwerkingsverbanden tussen gezinsondersteunende organisaties. Zij stemmen hun aanbod af en ontwikkelen een geïntegreerd basisaanbod voor gezinnen, kinderen en jongeren. In veel gemeenten in Vlaanderen wordt werk gemaakt van een Huis van het Kind. Sinds 1 november 2014 worden er samenwerkingsverbanden erkend of erkend en gesubsidieerd als Huis van het Kind. (Meer info: www.huizenvanhetkind.be)

IB-traject/contract – Inburgeringstraject/-contract

Er is een primair inburgeringstraject en een secundair inburgeringstraject. Het primaire inburgeringstraject, waarover sprake in dit draaiboek, bestaat uit:

- een cursus maatschappelijke oriëntatie. Dat is een kennismaking met de Vlaamse en Belgische samenleving.
- een basiscursus Nederlands als tweede taal.
- loopbaanoriëntatie. Dat is begeleiding naar het vinden van werk of studies en het aanbod aan cultuur en vrije tijd.
- trajectbegeleiding. Dat is een individuele begeleiding van de inburgeraar.

Het primaire inburgeringstraject wordt georganiseerd door het onthaalbureau. Welk inburgeringstraject een inburgeraar volgt, is vastgelegd in zijn inburgeringscontract. Daarin staat welke cursussen hij zal volgen en waar en wanneer die zullen plaatsvinden. Het onthaalbureau houdt daarbij maximaal rekening met de werk- en gezinssituatie, de leerbehoeften en vragen van de inburgeraars. Het onthaalbureau wint ook advies in bij het Huis van het Nederlands en, voor zover dat nodig is, bij de VDAB (Meer info: www.inburgering.be)

ILT – Inloopteam

Een inloopteam (Integraal Laagdrempelig OpvoedingsOndersteuningsPunt) biedt ondersteuning aan aanstaande gezinnen en gezinnen met jonge kinderen (voor- en vroegschool) in een moeilijke leefsituatie. Op regelmatige tijdstippen worden in een inloopteam activiteiten georganiseerd voor ouders en kinderen. Er zijn oudergroepen, spelen en onthaalmomenten, uitstappen, informatiesessies, ... De dienstverlening van een inloopteam is gratis.

IVCA – Het Intercultureel Vrouwencentrum Antwerpen

IVCA is een open huis voor alle vrouwen, in al hun diversiteit. Vrouwen van meer dan 40 verschillende nationaliteiten komen er wekelijks over de vloer (Meer info: www.ivca-caw.org)

K&G – Kind en Gezin

K&G is een agentschap van de Vlaamse overheid. Het heeft als opdracht om actief bij te dragen tot het welzijn van jonge kinderen en hun gezinnen door dienstverlening op de beleidsvelden preventieve gezinsondersteuning, kinderopvang en adoptie. www.kindengezin.be

MeMoQ – Meten en Monitoren van de pedagogische kwaliteit (Q) van kinderopvang van baby's en peuters.

MO – Maatschappelijke oriëntatie. (meer info: zie IB-contract)

NL – Nederlands

NT2 – Nederlands tweede taal

PT – Proeftuin

TB – Trajectbegeleider (meer info: zie IB-contract)

OO – Opvoedingsondersteuning

UCLL – Universitair Centrum Leuven Limburg

VBJK – Vernieuwing in de Basisvoorzieningen voor Jonge Kinderen

VBJK is als organisatie verantwoordelijk voor het organiseren en begeleiden van dit Lerend Netwerk en het ontwikkelen van dit draaiboek. (Meer info: www.vbjk.be)

VLAS – Vlaams Armoedesteunpunt

In de periode 2012 tot en met juni 2016 onderzocht het Vlaams Armoedesteunpunt armoede en sociale uitsluiting in Vlaanderen: het ontstaan, het voortbestaan en de kenmerken. Het multidimensionale karakter van armoede en sociale uitsluiting zorgde voor een waaier aan onderzoeksthema's. Het ging over aantallen, over overlevingsstrategieën, over mechanismen die uitsluiting veroorzaken en over armoedebestrijding en -beleid. Kwalitatief en kwantitatief onderzoek versterkten elkaar. Fundamenteel en toegepast onderzoek wisselden af. (Meer info: www.vlaamsarmoedesteunpunt.be)

1 Het project in vogelvlucht

Dit draaiboek bestaat uit vijf delen.

Het **eerste deel** beschrijft het project Proeftuinen Inburgering op maat voor laaggeletterde vrouwen met kinderen (AMIF 320) in vogelvlucht. Enerzijds wordt de aanpak van het lerend netwerk met de bijeenkomsten van de intervisiegroep, het partneroverleg en de klankbordgroep bondig beschreven. Anderzijds geven we een duidelijk overzicht van de proeftuinen.

Het **tweede deel** brengt een aantal inzichten uit onderzoek samen. Het is opgebouwd en opgedeeld volgens de vier pijlers van het project: Nederlandse taalles; integratie en versterking van de moeders; ondersteuning in zorg en opvoeding; en het verhogen van de ontwikkelingskansen van de kinderen. Tot slot gaan we in op wat een aanbod nu precies geïntegreerd en op maat maakt op basis van eerdere onderzoeken en projecten.

Het **derde deel** zoomt in op de concrete ervaringen van de kinderen, de vrouwen en de betrokken professionals in de proeftuinen.

Het **vierde deel** gaat in op negen uitdagingen waar de proeftuinen en cours de route mee geconfronteerd zijn. Het samenspel van het organisatorische en het inhoudelijke luik komt uitgebreid aan bod. Belangrijk als leidraad is de vraag: Wat maakt een proeftuin een succesvol voorbeeld van een geïntegreerd aanbod op maat van de doelgroep? Bewandelde routes, gemaakte keuzes, belangrijke processen en kritische succesfactoren komen aan bod.

Het **vijfde en laatste deel** formuleert belangrijke lessen voor de toekomst. Op basis van de ervaringen en toekomstige plannen in de huidige proeftuinen, geven we een aanzet voor mogelijke pistes van structurele inbedding van dergelijk geïntegreerd aanbod op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen.

Als **bijlage** is de evaluatieleidraad opgenomen die samen met de proeftuinen onderweg werd geconstrueerd. Deze leidraad bevat een reeks richtvragen die we gebruiken om het project kwalitatief te evalueren. Nu, aan het eind van dit project, kunnen we stellen dat deze

leidraad een ideaal reflectie-instrument kan betekenen voor zij die een gelijkaardig aanbod willen opstarten.

1.1 De oproep

Eind mei 2015 doet het Europees Fonds Voor Asiel, Migratie en Integratie (AMIF) een projectoproep om 8 proeftuinen (in de 5 Vlaamse provincies en 3 grote steden) op te starten die een geïntegreerd inburgeringsprogramma op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen willen creëren. Deze 8 proeftuinen engageren zich hierbij om ervaring en expertise te delen in een LN over alle proeftuinen heen.

De oproep vertrekt vanuit de vaststelling dat laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen vaak geen deel nemen aan het inburgeringsaanbod. Het aanbod is inhoudelijk niet op maat van deze vrouwen: het speelt niet in op hun specifieke leernoden en –behoeften in deze fase van hun leven. Bovendien vormt de zorg voor het kind een bijkomende praktische en vaak ook psychologische barrière om deel te nemen aan een aanbod.

Met deze oproep wil AMIF via proeftuinen een inburgeringsaanbod op maat van de doelgroep ontwikkelen en uittesten. De zorg voor de jonge kinderen wordt als ingangspoort gebruikt. Door kinderopvang te voorzien op de lesplaats, krijgen de moeders de kans om een geïntegreerd inburgeringstraject te volgen, waarbij minimaal volgende vier aspecten aan bod komen: Nederlandse taalles, ondersteuning in zorg en opvoeding, verhogen van de ontwikkelkansen van de kinderen en integratie en versterking van de moeders.

Voor het realiseren van deze 4 pijlers in het traject is afstemming en samenwerking tussen diverse instanties nodig. Daarom is er van bij aanvang een partnerschap noodzakelijk tussen Agentschappen Integratie en Inburgering (All), Kind en Gezin (K&G) en Centrum Basiseducatie (CBE). Deze reguliere actoren gaan domeinoverschrijdend op zoek hoe het aanbod inhoudelijk en organisatorisch vorm kan krijgen, rekening houdende met regelgeving, opdrachten en financiering binnen deze sectoren.

Deze oproep richt zich specifiek tot de doelgroep van laaggeletterde vrouwen uit derde landen (geen EU-nationaliteit) met kinderen jonger dan 3, die legaal in België verblijven, of in procedure om legaal statuut te verkrijgen, en nieuwkomer dan wel oudkomer zijn.

Op 1 oktober 2015 staan 8 proeftuinen aan de start van hun gemeenschappelijk experiment:

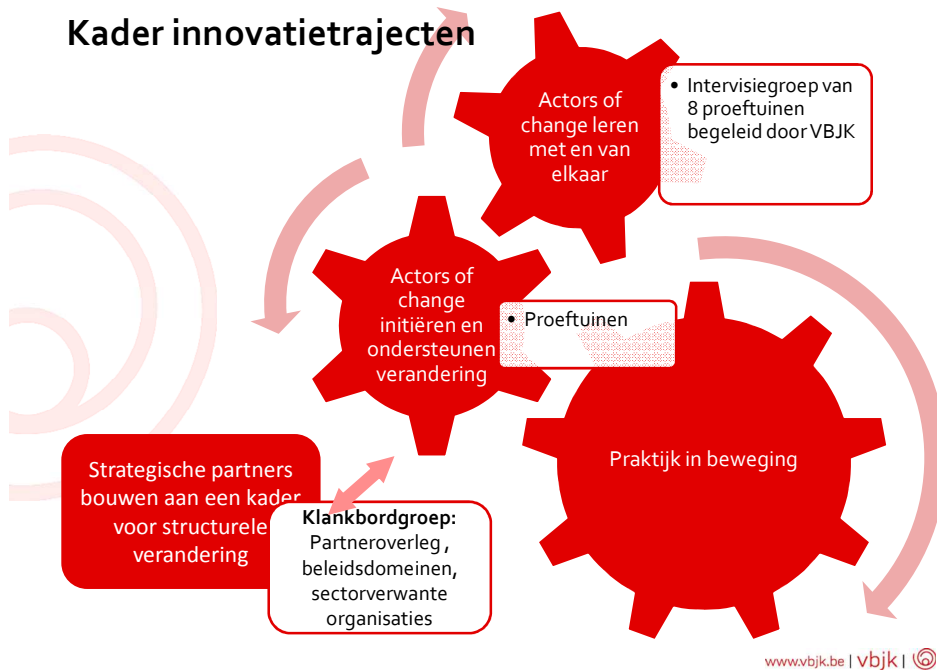
Provincie Oost-Vlaanderen met Geraardsbergen (2 groepen), provincie West-Vlaanderen met Oostende (2 groepen), provincie Vlaams-Brabant met Tienen en Leuven, provincie Limburg met Hasselt en Genk, provincie Antwerpen met Mechelen, Mol en Turnhout, en de steden Gent, Antwerpen en Brussel. Samen proefdraaien ze 17 groepen.

Via het Lerend Netwerk wordt de expertise gedeeld en wordt gewerkt aan een draaiboek met een structureel inhoudelijk en organisatorisch kader inburgering op maat van laaggeletterde vrouwen.

1.2 Structuur van het Lerend Netwerk

Het Lerend Netwerk bestaat uit vier 'schakels' die op verschillende niveaus elk een eigen dynamiek en een eigen soort vergadering kennen. Om duurzame verandering te realiseren, moet er niet alleen aandacht gaan naar het werk dat elke 'schakel' apart levert, maar dient verbinding gelegd te worden met de andere niveaus. Onderstaande figuur illustreert de samenhang tussen de verschillende onderdelen van het overkoepelend Lerend Netwerk. In de tekst eronder gaan we er dieper op in.

Kader innovatietrajecten

1.2.1 De praktijk in beweging: de proeftuinen

Dit is het concrete niveau van de proeftuinen zelf: de nieuw samengestelde teams die het praktijkwerk doen en de innovatieve projecten opzetten. Deze teams zijn lokaal samengesteld uit medewerkers van de Agentschappen Integratie en Inburgering, Centrum Basiseducatie, Kind en Gezin (Inloopteams, regioverpleegkundigen, kinderopvang, Huizen van het Kind,...) en lokale partners zoals OCMW, sociaal huis, ...

1.2.2 De intervisiegroep

Op de intervisiegroep van het lerend netwerk zijn steeds de direct betrokkenen in de proeftuinen uitgenodigd, zijnde de lesgevers MO, lesgevers NT₂, opvoedingsondersteuners en/of kindbegeleiders, alsook de coördinatoren van de proeftuinen. Concreet betekent dit een grote delegatie vanuit sommige grootsteden / provincies omdat daar meerdere groepen zijn opgezet met verschillende teams. De opkomst is over het algemeen vrij groot, al is het voor velen puzzelen in hun werkschema om op de bijeenkomsten aanwezig te zijn. Op de bijeenkomsten van de intervisiegroep is bovendien steeds iemand overkoepelend aanwezig van het Vlaams Agentschap Inburgering en Integratie, evenals een vertegenwoordiger van Kind & Gezin. De intervisiegroep wordt steeds voorgezeten door 2 medewerkers van het VBJK.

Opkomst intervisiegroep:

15/10/15	13/11/15	19/01/16	03/03/16	22/04/16	09/06/16	06/09/16	14/12/16
Kick-off	Inspiratiedag	Proeftuinen	Casussen	Evaluatie	Attestering	Verankering	Draaiboek
27	36	19	22	27	23	29	31

De vertegenwoordigers van de proeftuinen komen in totaal 8 keer samen in de intervisiegroep om ervaringen uit te wisselen en van elkaar te leren. Dit is het 'hart' van het Lerend Netwerk, waar *peer learning* gefaciliteerd wordt door de netwerkbegeleiders, waar

interessante inspiratiebronnen worden aangereikt en waar input van de verschillende niveaus van het Lerend Netwerk samengebracht wordt.

Twee medewerkers van VBJK begeleiden in duo de intervisiegroep. Om *peer learning* in de intervisiegroep tot stand te brengen, wordt gewerkt met ervaringsuitwisseling, praktijkanalyse via casussen en het delen van kennis en materialen vanuit de ervaringen in de verschillende proeftuinen. Daarnaast wordt reeds van in het begin werk gemaakt van de ontwikkeling van een gedeeld kader waaraan de innovatieve projecten in de proeftuinen kunnen worden getoetst.

1.2.3 De klankbordgroep

De innovatieprocessen die door de praktijk opgezet worden, leiden onvermijdelijk ook tot inzicht in structurele drempels. Om de dynamiek van die processen in de praktijk te ondersteunen is het essentieel dat er parallel aan de intervisiegroep een klankbordgroep samenkomt.

Tijdens de bijeenkomsten van de klankbordgroep wordt het verloop van het project besproken. De agenda wordt in grote mate bepaald door wat uit de intervisiegroep naar voor komt als te bespreken knelpunten, maar ook beleidsimplicaties van het project en input voor disseminatie komen aan bod. De leden van de klankbordgroep engageren zich immers om actie te ondernemen om het project en de projectresultaten bekend te maken. Op deze manier creëren we een grotere gedragenheid voor het project en verhogen we de kans op brede verspreiding en structurele inbedding van de resultaten. Het verslag van deze bijeenkomsten wordt teruggekoppeld naar de vertegenwoordigers in de intervisiegroep, en via hen gaat dit terug naar de praktijkteams.

De klankbordgroep bestaat uit de 3 promotoren van de proeftuinen: de Agentschappen Integratie en Inburgering Vlaanderen, Atlas Antwerpen en In- Gent. Alsook uit de structurele partners in het project CBE en K&G; aangevuld met sectorverwante organisaties met helikopterperspectief (Minderhedenforum, experts van de Vakgroep Sociaal Werk en sociale pedagogiek UGent, Steunpunt Diversiteit en Leren) en vertegenwoordiging van de betrokken beleidsdomeinen (administratie van onderwijs, welzijn, inburgering). VBJK staat in voor het organiseren, voorbereiden en voorzitten van de klankbordgroep.

De klankbordgroep komt in totaal 3 keer samen (januari – september – december 2016).

1.2.4 Het partneroverleg

Het partneroverleg wordt samengeroepen door de drie promotoren, zijnde de 3 Agentschappen Inburgering en Integratie (Vlaams Agentschap – Atlas – IN-Gent). Op dit overleg zijn tevens de projectpartners CBE, Kind & Gezin en het VBJK aanwezig.

Functie van het partneroverleg is het projectmanagement, het opvolgen van de uitvoering van het project en de projectdoelstellingen, het bespreken van knelpunten die zich in de loop van het project voordoen, waar nodig beslissen over bijsturing van het project.

Het partneroverleg komt 6 keer samen (07/10/2015, 14/12/2015, 24/05/2016, 14/09/2016, 28/09/2016, 28/11/2016).

1.3 Verloop van de intervisiegroep

1.3.1 Inhoud

LN1. Kick-off – 15 oktober 2015: We besluiten reeds zeer vroeg in de projectfase een eerste keer bijeen te komen met de intervisiegroep om de keuze van de samenwerkingsverbanden te optimaliseren, de organisatie van de proeftuinen en de toeleiding te ondersteunen en reflectie over het gehele opzet te voeren. We starten met een kennismaking en visualiseren vervolgens hoe ieders droomproeftuin er uit zou zien. Wat de vier pijlers voor ieder daarin betekenen, wordt geëxpliciteerd. We staan stil bij de vraag wat zo'n proeftuin dan precies 'geïntegreerd' en 'op maat' maakt. Tot slot bekijken we praktisch wie mogelijke toeleiders zijn en hoe communicatie met hen kan verlopen.

Op deze eerste bijeenkomst blijkt bij heel wat deelnemers al ervaring en expertise aanwezig in het opzetten van 'praatgroepen', 'moedergroepen', ... met als doel taalstimulering, opvoedingsondersteuning, ontwikkelingskansen voor kinderen verhogen en versterking van de moeders. De onderlinge nieuwsgierigheid brengt ons op het idee om zeer snel een inspiratiedag te organiseren. De meeste proeftuinen zitten op dat moment in volle constructie van samenwerkingsverbanden die zouden leiden tot het inhoudelijk uitwerken van een geïntegreerd Inburgeringstraject op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen. De groep maakt graag gretig gebruik van de ervaringen die hun collega's reeds opbouwden.

LN2. Inspiratiedag – 13 november 2015: Direct betrokkenen uit bestaande praktijken (Peuterpraat, Kanga & Roe, Taalbubbels, Alfa-Meters en Moedertaal) stellen hun aanpak op basis van een aantal voorbereidende vragen voor. Zowel successen als uitdagingen komen aan bod en de andere deelnemers nemen de kans om hen zowel inhoudelijk als organisatorisch te bevragen tijdens het panel. Documentatie wordt gedeeld via de gezamenlijke dropbox. We vervolledigen de dag met het expliciteren wanneer we een proeftuin als succesvol ervaren voor 1) kinderen, 2) moeders, 3) groepsbegeleiders en 4) voor het breder netwerk. In vier groepen denken de deelnemers na over hun algemene visie, de randvoorwaarden die hiervoor noodzakelijk zijn, alsook mogelijke evaluatiecriteria. Alles wordt grondig gedocumenteerd in het verslag en nadien aangevuld met een reeks reflectievragen per subthema.

Op de inspiratiedag (die VBJK organiseerde in aanloop naar de opstart van de projecten) werden initiatieven voorgesteld waar de aanwezigheid van kinderen een verrijking is voor de werking met de moeders. Dit maakte ons enthousiasme en onze creativiteit wakker (de derde begeleider was toen nog niet betrokken). We zaten op dezelfde lijn bij het zien van de aanpak en besloten dat we hier onze mosterd zouden halen voor een geïntegreerde werking. (PT Geraardsbergen)

De inspiratiedag bracht heel veel herkenbare voorbeelden naar voor, wat het enthousiasme voor het project een boost gaf. (PT Limburg)

Ik ben naar de inspiratiedag geweest. Dat was een openbaring. Ik wist echt niets. Dat was een heel positief verhaal dat die groepen kwamen vertellen. (PT Leuven/Tienen)

LN3. Voorstelling proeftuinen – 19 januari 2016: De diverse proeftuinen stellen zichzelf voor. Er is aandacht voor de opbouw van het partnerschap op de werkvloer; de praktische en inhoudelijke aanpak van het aanbod (programma, deelnemers, frequentie, duur, ruimte, begeleiding); en prangende vragen. Vervolgens staan we stil bij de diversiteit aan gemaakte keuzes, hun consequenties, en noodzakelijke bijstellingen. We wisselen uit, stellen

verdiepende vragen en zijn elkaars critical friend. Uitdagingen waar eenieder voorstaat, worden opgelijst in het uitgebreide verslag.

LN4. Casusbespreking – 3 maart 2016: Feedback uit het eerste klankbordoverleg wordt teruggekoppeld naar de intervisiegroep. We besluiten dat een bundeling van wetenschappelijke inzichten in een toegankelijke tekst zinvol is. VBJK zorgt voor een basistekst waarop de deelnemers in de volgende bijeenkomst kunnen reageren.

Vervolgens bespreken we 4 vooraf aangebrachte casussen grondig met de deelnemers. Achtereenvolgens komt aan bod: de samenwerking tussen 3 lesgevers/begeleiders; de aanwezigheid en/of scheiding van de kinderen; het werken met tolken; en het verschil in (taal)niveau tussen de moeders.

Zelfs als ik er niet geraakt was, gaf het lezen van de verslagen me belangrijke inzichten. Zowel van de casussen, als good practices, problemen waar anderen ook voor staan, inspiratie... (PT Turnhout)

Omwille van de gevoelde nood om gedeeltelijk te differentiëren naargelang rol in de proeftuin (als groepsbegeleider – als coördinator), splitsen we nadien op. Tijdens het voorstellen van methodieken en materialen aan elkaar, nemen de coördinatoren de tijd om de uitdagingen waar zij voor staan te bespreken.

De uitwisseling met collega-coördinatoren geeft zicht op hoe het ook anders kan.

LN5. Evaluatieleidraad co-construeren – 22 april 2016: We starten met het bespreken van de tekst met wetenschappelijke inzichten die de deelnemers op voorhand met hun teams lezen. Deze tekst vormt het vertrekpunt om tot de centrale ingrediënten van een goede proeftuin te komen. Bij elk ingrediënt construeren we een aantal richtvragen en staan we stil hoe dit reeds gedocumenteerd en geëvalueerd wordt, of hoe dit zou kunnen gebeuren. Het verslag van deze denkoefening vormt de basis voor het uitschrijven van de evaluatieleidraad nadien.

De bijeenkomsten werden mettertijd interessanter om als coördinator bij te wonen. Stand van zaken van elke proeftuin overlopen werd als minder zinvol ervaren omdat we zelf al vrij vroeg van start waren gegaan. Inhoudelijk uitwerken van bijvoorbeeld de evaluatieleidraad was dan weer veel interessanter. Het was zeer belangrijk om reeds in het midden van de trajecten na te denken over de evaluatie. (PT Limburg)

Tijdens deze bijeenkomst illustreren een aantal proeftuinen door hen ontwikkelde methodieken en worden de (beeld)materialen van Kind & Gezin voorgesteld en aangeboden.

Op het lerend netwerk in april werd duidelijk dat de collega's van het All niet wisten dat het CBE ook MO aanbiedt. Dat was een duidelijk signaal dat een grondige kennismaking nodig was om van elkaar te horen waar de MO inhouden zich op toespitsen. Globaal genomen biedt All meer een totaalpakket MO in 1 cursus, terwijl het CBE eerder specifieke MO cursussen aanbiedt. (PT Limburg)

LN6. Attestering – 9 juni 2016: We starten met het bespreken van de uitgeschreven evaluatieleidraad, het opnemen van suggesties tot verandering/verbetering en bekijken hoe eenieder dit in de eigen werking en rapportering kan integreren.

Op basis van de huiswerkopdracht staan we uitgebreid stil bij hoe in de diverse proeftuinen wordt omgegaan met attestering en wat die diversiteit betekent naar structurele verankering toe. Dit roept belangrijke vragen op omtrent de specifieke waarde van het geïntegreerd aanbod op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen.

Verder is er ruimte voorzien om elkaar te inspireren met succesvolle rituelen en activiteiten met moeders en kinderen samen. Waarom iets werkt, in een bepaalde context, wordt kritisch besproken.

Tot slot verzamelen we wat de deelnemers verstaan onder structurele inbedding en welke stappen hiertoe reeds gezet zijn.

LN7. Verankering – 6 september 2016: De argumenten waarom de proeftuinen inburgering op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen structureel dienen ingebed te worden, bundelen de deelnemers in drie speeches gericht aan de respectievelijke ministers. Vervolgens formuleren we in kleine groepen aanbevelingen op basis van vier cruciale vragen: wie is er feitelijk nodig om het aanbod vorm te geven (vooraf/tijdens/na de bijeenkomst?); welke rol is weggelegd voor de trajectbegeleider?; is het aanbod voor moeders die geen kinderopvang vinden of die zich niet klaar voelen om er gebruik van te maken?; is het een programma voor moeders én kinderen, of voor moeders met kinderen? Nadien staan we stil bij de concrete toekomstperspectieven van de proeftuinen als onderdeel van het regulier aanbod. Belangrijke vragen op vlak van financiering, rol van de lokale overheid, trekkersrol, en het informele karakter worden bediscussieerd.

Tot slot delen de proeftuinen die reeds het traject met de moeders evalueerden hun aanpak met de andere deelnemers. Zowel inhoudelijke als praktische vragen komen daarbij aan bod.

LN8. Draaiboek – 14 december 2016: We bespreken het voorliggend draft van het draaiboek en nemen de opmerkingen en bedenkingen van de direct betrokken teams mee in de finalisering. We sluiten af met een informeel maar feestelijke toets.

1.3.2 Aanpak

Zoals blijkt uit bovenstaand programma, kwam de inhoud van de bijeenkomsten in nauw overleg met de deelnemers aan de intervisiegroep tot stand. Aan het einde van iedere bijeenkomst toetsen we bij de deelnemers af of inhoud van die dag zinvol was (en de manier waarop) en wat zij relevant zien om op een volgende bijeenkomst aan bod te laten komen. Het werken met diverse huiswerkopdrachten laat toe om de bijeenkomsten grondig voor te bereiden op basis van concrete informatie uit de proeftuinen en hen zelf inhoud te laten brengen.

De rol van het VBJK in deze intervisiegroep is het ondersteunen bij de constructie van de samenwerkingsverbanden in de proeftuinen. Het zoeken naar een gelijkwaardig partnerschap krijgt daarbij veel aandacht. Met de diverse proeftuinen ontwikkelen we gezamenlijk een theoretisch basiskader en evaluatieleidraad, die de elementen van een ideale proeftuin omvat. De discussie over hoe zo'n geïntegreerd programma er dient uit te zien, impliceert belangrijke ethische keuzes.

Het overkoepelend nadenken en uitwisselen over deze experimentele proeftuinen is belangrijk in functie van de opmaak van het draaiboek (als een evaluatie van de aspecten duurzaamheid en overdraagbaarheid) dat de basis vormt voor structurele inbedding op Vlaams niveau.

1.3.3 Proeftuinbezoeken

Naast de bijeenkomsten van de intervisiegroep, gaan we 3 keer bij de proeftuinen op bezoek. Het eerste bezoek vindt plaats bij de start van de proeftuin. Om voeling te krijgen met de praktijk, wonen we een bijeenkomst met de moeders en kinderen bij. Dit wordt

gevolgd door een gezamenlijke reflectie met het team nadien. Verspreid over de 8 regio's bezoeken we 11 van de 17 groepen die in totaal lopen.

Het tweede bezoek bestaat uit het bijwonen van de evaluatie met de moeders (en kinderen), opnieuw gevolgd door een gesprek met het team. In overleg met de proeftuinen beslissen we om deze evaluatiegesprekken door het team zelf te laten opnemen en als VBJK een ondersteunende en observerende rol op te nemen. Uitwisseling tussen de deelnemers tijdens de intervisiegroep over de aanpak van evaluatie biedt inspiratie. Nadien staan we met het team stil bij de ervaringen en betekenisverlening van de moeders aan dergelijk aanbod.

Het bezoek van het Lerend Netwerk in onze proeftuin vond ik heel leerrijk door de uitwisseling achteraf met de netwerkbegeleider als buitenstaander, haar indrukken, haar visie, ... Ik heb veel geleerd door die vorm van intervisie. (PT Geraardsbergen)

We brengen tot slot een derde bezoek aan elke proeftuin: een reflectiegesprek met het gehele team (dat is: alle betrokkenen in het opzetten van de proeftuin, al dan niet van meerdere groepen in de regio). Het eigen evaluatieverslag van elke proeftuin vormt het vertrekpunt voor dit verdiepend gesprek. Met dit gesprek beogen we het proces en het project samen te beoordelen, processen van verandering beter te begrijpen, factoren van succes en falen te identificeren en er lessen uit te trekken voor de toekomst.

Deze bezoeken aan de proeftuinen dienen ter inspiratie van het schrijven van het draaiboek maar hebben als belangrijk bijkomend effect dat ze het reflectieproces in elke proeftuin diepgaand ondersteunen.

1.4 Overzicht van de proeftuinen

De onderstaande cijfergegevens in het overzicht van elke proeftuin zijn louter indicatief. Voor heel wat proeftuinen is het nog te vroeg om effectieve cijfers van bijvoorbeeld doorstroom mee te kunnen geven. Op het moment dat dit draaiboek gefinaliseerd wordt, zijn trajectbegeleiders en lesgevers bezig met het individueel verder opvolgen van deze vrouwen en hun kinderen in het kader van doorstroom.

1.4.1 Proeftuin Antwerpen (Atlas)

	Groep 1	Groep 2	Groep 3
Periode			
Startdatum	22/02/2016	09/03/2016	16/09/2016
Einddatum	27/10/2016	29/06/2016	21/12/2016
Aantal bijeenkomsten	25 weken effectief + 3 vakantiesessies = 53 sessies	14 weken effectief + 3 vakantiesessies= 31 sessies	13 weken effectief + 1 vakantiesessie 26 sessies
Frequentie	1 x 3u en 1 x 2u/week	2 x 2,5 u/ week	
Moeders en kinderen			
Aantal moeders bij start (origine)	13 (Marokko)	10 (Guinee, Mali, India, Ivoorkust, Nigeria, Ghana)	13 (Marokko)
Talen	Berbers- Marokkaans	Frans-Engels	Berbers- Marokkaans
Aantal kinderen bij start	14	13 (waaronder 2 tweelingen)	15 (+ 3 zwangerschappen)
Aantal moeders bij	12	6	Proeftuin loopt nog

afronding			
Aantal kinderen bij afronding	15 (1 mama gestopt en 2 geboren)	7	12
Locatie			
Locatie bijeenkomsten moeders	IVCA vrouwenwerking (CAW)	Kinderdagverblijf 't Lieverdje	Huis van het Kind De Pothoek
Locatie bijeenkomsten kinderen	Kinderopvangdienst IVCA (professionele omkadering + vrijwilligers) Interactiemoment moeder-kind op dinsdag	Dezelfde ruimte als de mama's	Huis van het Kind De Pothoek In de speel- en ontmoetingsruimte Het Speelhuis
Extern bezochte locaties	Zoo van Antwerpen, Tentoonstelling meertaligheid in Veldstraat (Foyer), Picknick Park Spoor Noord, Speeltuintjes bezoeken op Linkeroever, Centraal station bezoeken & Mobiliteit, 2 mama's naar EXPOO congres/Brussel op 15/12	Zoo van Antwerpen, Buitenspeeldag + naar Boekenberg park, Bezoek Huis van het Kind Borgerhout, met 1 mama naar VAGGA/Belgiëlei, Speeltuintjes bezoeken op Linkeroever, Bezoek kinderboerderij Rivierenhof	Zoo van Antwerpen, Ruilboetiek in Deurne, Demowoning, Gepland bij verlenging: Tentoonstelling meertaligheid in Veldstraat (Foyer)
Partners			
Wie zijn de betrokken partners op de werkvloer?	K&G (regioteam) IVCA Atlas CBE	ILT Zuidrand Atlas CBE	ILT Pothoek (Kind en Preventie) Atlas CBE
Bestaande samenwerking	CBE & IVCA organiseren reeds NT2 lessen in IVCA	CBE & ILT Zuidrand (klassieke Taalbubbels wel op andere locatie) Atlas & 't Lieverdje (samenwerking voor reguliere MO)	CBE & ILT Pothoek (klassieke Taalbubbels)
Wie was aanwezig tijdens de bijeenkomsten (+rol)	Elke sessie: MO & NT2 Losse thema sessies: K&G (6) - IVCA (4) Aanvullend: Stagiaires IVCA Vrijwilligers IVCA: interactiemoment op dinsdag	Elke sessie: MO & NT2 ILT aanvankelijk 1x/week maar is snel 2x/week geworden Interactiemoment op beide dagen	Woensdag: ILT en MO Interactie moeder-kind en sessie OO. Vrijdag: NT2 en MO
Wie bereidde de bijeenkomsten voor?	MO en NT2 begeleiders (wekelijks)	MO, NT2 en ILT begeleiders (wekelijks)	MO, NT2 en OO begeleiders (wekelijks)
Wie was betrokken in de nabespreking?	Alle medewerkers van de sessie zelf		
Inburgeringscontract			
Aantal moeders met IB-contract voordien	9	7	7

Aantal moeders die IB-contract tekenen tijdens proeftuin	3	0	1 tot hiertoe, we wachten nog op 2 dames om doelgroep te worden (kwestie van tijd)
Valorisering MO	4	Geen enkel want looptijd is niet voldoende om MO af te vinken + meeste mama's hadden MO reeds volbracht (zeer wisselende opkomst, beperkt groepsproces, veel herhaling nodig)	Geen enkel want looptijd is niet voldoende om MO af te vinken, tenzij verlenging komt

Contact opnemen over deze proeftuin kan via:

Proeftuincoördinator: Lana Macanovic – ana.macanovic@stad.antwerpen.be

1.4.2 Proeftuin Gent (In-Gent)

Groep 1	
Periode	
Startdatum	19/01/2016
Einddatum	28/10/2016
Aantal bijeenkomsten	65
Frequentie	Januari: 1x per week Februari – juni: 2x per week + 1x per maand een extra les September – oktober: 3x per week
Moeders en kinderen	
Aantal moeders bij start (origine)	14, waarvan 1 mama kort na start gestopt (Afghanistan, Irak)
Talen	Pashtu, Dari en Badini (Koerdisch)
Aantal kinderen bij start	16
Aantal moeders bij afronding	10 (uitval enkel door zwangerschap en bevallingen)
Aantal kinderen bij afronding	9 + 1 boorling (2 gestopt samen met hoogzwangere mama, 4 naar school)
Locatie	
Locatie bijeenkomsten moeders	Bij start in doorsnee klaslokaal. Vanaf september in een ruime zolder, waar plaats is voor een babybedje, alsook een koffiehok. Deze locatie is minder schools
Locatie bijeenkomsten kinderen	Baby's aanvankelijk in crèche (met totale capaciteit voor 24 kinderen). Peuters in leslokaal (op zelfde locatie), nadien in een grote repetitieruimte (in de buurt). Vanaf september alle kinderen in een lokaal op maat van hen, met snoezelhoekje, eethoekje en plaats om te spelen.
Extern bezochte locaties	Bezoek aan een kleuterschool, een wijkgezondheidscentrum, ILT de Sloep, CBE, het Huis van Kina, het Belfort, de Sint-Baafskathedraal, ...
Partners	

Wie zijn de betrokken partners op de werkvloer?	In-Gent vzw, CBE, ILT de Sloep, Partena voor de kinderopvang (zowel Villa Kakelbont als de dienst onthaalouders)
Bestaande samenwerking	CBE en ILT werken reeds samen Peuterpraat uit In-Gent, Partena en de Stad Gent
Wie was aanwezig tijdens de bijeenkomsten (+rol)	Van januari tot juni was de leerkracht CBE in de meeste lessen aanwezig. MO en OO wisselen elkaar af
Wie bereidde de bijeenkomsten voor?	De begeleiders (hoofdzakelijk MO en CBE) (wekelijks)
Wie was betrokken in de nabespreking?	De begeleiders en de coördinator

Inburgeringscontract

Aantal moeders met IB-contract voordien	14
Aantal moeders die IB-contract tekenen tijdens proeftuin	/
Valorisering MO	10 moeders werken traject met succes af. 3 van hen haalde reeds MO, de andere 7 dankzij dit project ook. Van de 4 moeders die hun deelname stopzetten, volbrachten 3 reeds eerder MO.

Contact opnemen over deze proeftuin kan via:

Astrid Vanackere – astrid.vanackere@in-gent.be

1.4.3 Proeftuin Brussel (AgII)

	Groep 1	Groep 2
Periode		
Startdatum	18/01/2016	18/01/2016
Einddatum	28/06/2016	28/06/2016
Aantal bijeenkomsten	40 (+1 terugkoppeling les)	40 (+1 terugkoppeling les)
Frequentie	2 x 3u/week	2 x 3u/week
Moeders, vaders en kinderen		
Aantal moeders & vaders bij start (origine)	11 moeders en 3 vaders (Guinee & Guinee-Bissau)	7 moeders (Guinee)
Talen	Poular	Poular
Aantal kinderen bij start	12	6
Aantal moeders & vaders bij afronding	11 moeders en 3 vaders	7 moeders
Aantal kinderen bij afronding	4	2
Doorstroom	Starten kinderopvang: 8 Naar school: 4 NL taalles: 13 Opleiding/cursus: 2 Vrije tijdsaanbod: 2 Andere: 2 verhuizen naar	Starten kinderopvang: 4 Zoeken kinderopvang: 5 NL taalles: 2 Opleiding/cursus: 1 Andere: 1 volgt taalles Frans omdat ze Franstalige opleiding wil volgen

	Vlaanderen	nadien
Locatie		
Locatie bijeenkomsten moeders	In een groot gelijkvloers lokaal van spel- en ontmoetingsplaats Baboes; met zithoek, grote tafel, speelruimte, en keuken aanwezig.	
Locatie bijeenkomsten kinderen	Samen met ouders in Baboes	Samen met moeders in Baboes
Extern bezochte locaties	Kinderopvang Elmer Noord, een kleuterklas, aan droom bos (Zita), Domein Huizingen, tentoonstelling hallo baby, tentoonstelling 'Talen ons Gedacht', tentoonstelling 'Gewoon Vreemd Paleis', bezoek Ikea, bezoek Brusselleer, zoektocht in de wijk, bezoek Gams, fietsen in de park, uitstap naar Oostende, het stadspark, ...	
Partners		
Wie zijn de betrokken partners op de werkvloer?	All CBE Opvoeden in Brussel (Ket in Brussel vzw, HvhK)	
Bestaande samenwerking	/	
Wie was aanwezig tijdens de bijeenkomsten (+rol)	Elke les gegeven in duo CBE – MO. Baboesbegeleider steeds aanwezig om het groepsproces te begeleiden en kinderen en ouders reflectieve prikkels aan te bieden	
Wie bereidde de bijeenkomsten voor?	De 2 lesgevers en de coördinator bereidden wekelijks 3u gezamenlijk voor	
Wie was betrokken in de nabespreking?	Na elke bijeenkomst werd er 2u de tijd genomen om met de 2 lesgevers en de opvoedondersteuner (maar een half uurtje aanwezig) te bespreken	
Inburgeringscontract		
Aantal moeders en vaders met IB-contract voordien	10 moeders en 3 vaders hebben voor de start een contract getekend	7 moeders hebben voor de start een contract getekend
Aantal moeders en vaders die IB-contract tekenen tijdens proeftuin	1 moeder	/
Valorisering MO	11 moeders en 3 vaders hebben MO met succes volbracht	7 moeders hebben MO met succes volbracht

Contact opnemen over deze proeftuin kan via:

Lotte Moons – lotte.moons@brusselleer.be

Ingrid Declunder – ingrid@opvoeden-in-brussel.be

1.4.4 Proeftuin provincie Limburg (AgII)

	Groep Hasselt	Groep Genk
Periode		
Startdatum	12/01/2016	12/01/2016
Einddatum	09/06/2016	09/06/2016
Aantal bijeenkomsten	40	40
Frequentie	2 x 2,5u/week	2 x 2,5u/week
Moeders en kinderen		
Aantal moeders bij start (origine)	12 (2 Pakistan, 1 Kosovo, 1 Bulgarije, 1	9 (1 Kosovo, 3 Afghanistan, 1 Guinee,

	Marokko, 1 Angola, 2 India, 1 Eritrea, 1 Afghanistan, 1 Irak, 1 Guinee)	1 Thailand, 1 Griekenland, 1 Marokko, 1 Iran)
Talen	Urdu, Hindi, Albanees, Turks, Bulgaars, Tamazight, Portugees, Arabisch, Pashtu, Punjabi (+ contacttalen)	Albanees, Pashtu, Peul, Dari, Thais, Turks, Arabisch, Farsi (+ contacttalen)
Aantal kinderen bij start	13	9
Aantal moeders en bij afronding	11	7 (1 o.w.v. problematische zwangerschap)
Aantal kinderen bij afronding	12	7
Doorstroom	Zoeken kinderopvang: 2 Naar school: 2 NL taalles: 7 Moedergroep: 2 Vrije tijdsaanbod: 1 Vrijwilligerswerk: 1	Starten kinderopvang: 4 Naar school: 2 NL taalles: 5 Andere: 1 <i>nog in bevallingsverlof</i>

Locatie

Locatie bijeenkomsten moeders	In een gelijkvloers lokaal van het Zumahuis; met een tafel, met schoolse benodigdheden, met een 'bar' met koffieapparaat en andere 'pauzevoorzieningen'. Let wel: tijdens het traject is de ruimte enkele keren gewijzigd. Op het einde zaten de moeders in een leslokaal van een aanpalend gebouw.	Lesmoment 1: in een lokaal op de 1 ^{ste} verdieping van Campus O ³ , met alle lesbenodigdheden. Lesmoment 2: in een leslokaal van CBE Limino, enkele gebouwen verder dan Campus O ³ .
Locatie bijeenkomsten kinderen	In een aangrenzende ruimte, ingericht om te spelen, samen activiteiten te doen, en indien nodig te slapen. Let wel: tijdens het traject is de ruimte enkele keren gewijzigd. Uiteindelijk zaten de kinderen in een mooi aangeklede (maar iets te kleine) ruimte met verschillende spelmogelijkheden.	In een ruimte in Campus O ³ , met grote speelhoek (die ook voorzien is van zetels), met een keuken, met een aparte slaappleats.
Extern bezochte locaties	Bezoek aan de bib, naar de markt gaan en inkopen doen, bezoek aan de ruilwinkel, Peuternestje, een speeltuin, crèche, kinderfeest (georganiseerd door vrouwenvereniging Hilal), de kinderboerderij, kennismaking met verschillende diensten (niet op locatie)	Bezoek aan de bib, naar de markt gaan en inkopen doen, bezoek aan de ruilwinkel, rondleiding in een crèche (Wombat), een speeltuin, kennismaking met verschillende diensten (niet op locatie), ...

Partners

Wie zijn de betrokken partners op de werkvloer?	All CBE Limburg Zuid UCLL	All CBE Limino kinderdagverblijf AD Wombat
Bestaande	Het Zumahuis is een initiatief van	De partners organiseren samen of

samenwerking	UCLL en stad Hasselt. CBE heeft al vrouwengroepen.	met andere partners al initiatieven om gezinnen met jonge kinderen te bereiken, bv. Speel'wij.
Wie was aanwezig tijdens de bijeenkomsten (+rol)	Lesgever NT2 (CBE), leerkracht MO (All), kinderbegeleidster (UCLL) + vrijwilligers kinderopvang.	Lesgever NT2 (CBE), leerkracht MO (All), kinderbegeleidster (Wombat) + vrijwilligers kinderopvang + begeleider ILT
Wie bereidde de bijeenkomsten voor?	Lesgever NT2 (CBE), leerkracht MO (All), kinderbegeleidster (UCLL)	Lesgever NT2 (CBE), leerkracht MO (All)
Wie was betrokken in de nabespreking?	Maandelijks overleg met lesgever NT2, leerkracht MO en kinderbegeleidster. Bij specifieke vragen/problemen van de moeders ad hoc overleg vòòr of na de bijeenkomst.	

Inburgeringscontract

Aantal moeders met IB-contract voordien	5 moeders hebben reeds een inburgeringscontract lopen; 1 moeder tekent vòòr de start.	5 moeders hebben reeds een inburgeringscontract lopen.
Aantal moeders die IB-contract tekenen tijdens proeftuin	2	3
Valorisering MO	11 van de 12 moeders doorliepen het traject. 9 moeders voltooiden het traject met regelmatige deelname.	7 van de 9 moeders doorliepen het traject en voltooiden het traject met regelmatige deelname.

Contact opnemen over deze proeftuin kan via:

Els Wellens – els.wellens@integratie-inburgering.be

Marie De Lorenzo – marie.delorenzo@cbelimburgzuid.be

Marjan Van Echelpoel – marjan.vanechelpoel@ucll.be

1.4.5 Proeftuin provincie Antwerpen (AgII)

	Groep Mechelen	Groep Turnhout	Groep Mol
Periode			
Startdatum	01/02/2016	01/02/2016	01/01/2016
Einddatum	31/10/2016	31/10/2016	31/10/2016
Aantal bijeenkomsten	80-tal	80-tal	58
Frequentie	3 x 2,5u/week	3 x 2,5u/week	2 x 2,5u/week
Moeders en kinderen			
Aantal moeders bij start (origine)	11 (9 Marokko, 1 Syrië en 1 Wit-Rusland)	Veel in- en uitstroom: we hadden moeders uit Kameroen (1), Irak (1), Egypte (2), Syrië (2), Iran (1), Marokko (2), Armenië, Somalië (1), Kosovo (1), Afghanistan (1), Ivoorkust (1), Roemenië, Guinee (1), Rwanda (1), Ethiopië (1)	18 (Guinee (2), Senegal (1), Marokko (4), Dominicaanse Republiek (1), Egypte (1), Congo (1), Ghana (1), Togo (1), Kameroen (1), Syrië (1), Bangladesh (1), Roemenië (1), Zwitserland (1) en Turkije (1))

Talen	Marokkaans, Russisch, Arabisch	Marokkaans, Arabisch, Somalisch, Albanees, Russisch, Irakees-Koerdisch, Frans, Armeens, Tigrinya, Wolof, Engels	Marokkaans, Arabisch, Frans, Berber-Arabisch, Spaans, Engels, Turks, Wolof, Twi, Spaans, Koerdisch, Bangla, Roemeens
Aantal kinderen bij start	12 (+ 2 moeders zwanger)	14	19
Aantal moeders bij afronding	12	10	20 (1 moeder veel afwezig o.w.v. gezondheid)
Aantal kinderen bij afronding	12	8	18
Doorstroom	Ingeschreven kinderopvang: 7 Starten kinderopvang: 6 Naar school: 3 NL taalles: 8 Moedergroep: 1 Andere: 1 dame wil geen gemengde lessen volgen en 1 wil pas doorstromen als baby naar school gaat.	NL taalles: 8	Starten kinderopvang: 4 + doorstroom naar tijdelijke opvang op de lesplaats Naar school: 4 NL taalles: 9 CVO-cursisten naar VSPW Mol; 3 naar alfa CBE Vrije tijdsaanbod: 4 Andere: 1 voltijds werk, 5 fietslessen

Locatie

Locatie bijeenkomsten moeders	In een leslokaal van het Sociaal Huis Mechelen	In een lokaal van buitenschoolse kinderopvang (BKO) Gabbers en Co	In een lokaal van BKO 't Krekeltje
Locatie bijeenkomsten kinderen	Peuterspeelpunt: aparte ruimte volledig ingericht voor verzorging en spelen, voor baby's tot stappertjes. Ook mogelijkheid om buiten te spelen op binnenkoer.	Gabbers en co: aparte ruimte volledig ingericht voor verzorging en spelen, voor baby's tot stappertjes. Ook mogelijkheid om buiten te spelen op binnenkoer.	BKO 't Krekeltje: aparte ruimte volledig ingericht voor verzorging en spelen, voor baby's tot stappertjes. Ook mogelijkheid om buiten te spelen op binnenkoer.
Extern bezochte locaties	Bezoek aan bibliotheek, park, apotheek, Federaal parlement, groepspraktijk artsen, station, All, ...	Bezoek aan bibliotheek, All, peutersportpunt, Wollewei (inschrijven Grabbelpas), crèche, onthaalmoeder, speelkaartenmuseum, Stadspark, station, interimkantoren, huurdersbond, samenlevingsopbouw, huisartsenwachtpost, gemeentehuis, Lijnwinkel, OCMW,	crèche, bibliotheek, sporthal, CAW, station, cultuurcentrum

		LIDL, Taxandriamuseum tuin (Wollewielen = speelgoed voor kinderen in een bakfiets), Fun achter 't Station, Cultureel Centrum De warande, 't gevolg (theater) Spelothek	
--	--	---	--

Partners

Wie zijn de betrokken partners op de werkvloer?	All CBE Sociaal Huis Mechelen vzw De Nieuwe Weg	All CBE Stad Turnhout Wit-Gele Kruis	All CBE Wit-Gele Kruis CVO VSPW Mol
Bestaande samenwerking	/	/	CBE en vroedvrouw werkten al drie jaar samen in een project voor deze doelgroep (Moeder-Taal)
Wie was aanwezig tijdens de bijeenkomsten (+rol)	Feb-juli: Lesgever CBE met projectwerker Sociaal Huis (OO). Sep-okt: Lesgever CBE met lesgever MO. Projectwerker Sociaal Huis doet op dat moment individuele gesprekken. Professionele kinderoppas in apart lokaal vergezeld door vrijwilligers.	Feb-juli: Lesgever CBE met vroedvrouw (OO). Sep-okt: Lesgever CBE met lesgever MO. Vroedvrouw experimenteert met individuele gesprekken (inloopgewijs) maar evolueert terug naar actieve aanwezigheid tijdens 1 sessie/week. Professionele kinderoppas in apart lokaal vergezeld door vrijwilligers.	Feb-juli: Lesgever CBE met vroedvrouw (OO). Lesmoment: vroedvrouw + lesgever CBE + CVO Sep-okt: Lesgever CBE + CVO + MO. Vroedvrouw organiseert individuele gesprekken (inloopgewijs). Vrijwilligers verzorgen de opvang van de kinderen in apart lokaal.
Wie bereidde de bijeenkomsten voor?	De betrokken lesgevers bereiden wekelijks gezamenlijk voor, aangevuld af en toe met kinderoppas.	De 2 lesgevers bereiden wekelijks gezamenlijk voor.	De 2 lesgevers (jan-juni CBE + OO / sept-okt: CBE + MO) bereiden wekelijks gezamenlijk voor. (CVO niet aanwezig)
Wie was betrokken in de nabespreking?	Na elke bijeenkomst werd tijd genomen om met de 2 lesgevers en de kinderoppas de lessen en opvang te bespreken.	Na elke bijeenkomst werd tijd genomen om met de 2 lesgevers de lessen en opvang te bespreken.	Na elke bijeenkomst werd tijd genomen om met de 2 lesgevers en de vrijwilligers de lessen en opvang te bespreken

Inburgeringscontract

Aantal moeders met IB-contract voordien	4	9	9
Aantal moeders die IB-contract tekenen tijdens proeftuin	1	1	5

Valorisering MO	Van de 10 dames die ingeschreven werden in Connect, behaalden 9 MO. 1 wilde MO nog niet afvinken en maakte geen actieplan. Anderen hadden MO al afgerond.	Van de 6 ingeschreven dames in Connect behaalden 6 MO. Anderen hadden MO reeds volbracht.	Van de 9 ingeschreven dames in Connect behaalden 7 MO. 1 moeder was teveel afwezig en de andere stapte over naar alfa lessen. Anderen hadden MO reeds volbracht.
------------------------	---	---	--

Contact opnemen over deze proeftuin kan via:

Proeftuincoördinator: Veronique.vanmechelen@integratie-inburgering.be

Mechelen: hilde.lenaerts@sociaalhuismechemelen.be; mieke.coremans@cbe-openschool.be

Turnhout: Marjan.VanSchaeren@basiseducatiekempen.be

Mol: Myriam.Marien@basiseducatiekempen.be

1.4.6 Proeftuin Oost-Vlaanderen (AgII)

	Groep 1 – Geraardsbergen	Groep 2 – Geraardsbergen
Periode		
Startdatum	23/02/2016	05/09/2016
Einddatum	31/05/2016	15/11/2016
Aantal bijeenkomsten	25	20
Frequentie	2 x 2,5u/week	2 x 3u/week
Moeders en kinderen		
Aantal moeders bij start (origine)	10 (1 Afghanistan, 1 Albanië, 2 Marokko, 1 Rusland, 1 Senegal, 1 Kroatië, 2 Tsjetsjenië, 1 Grieks-Armeense)	12 (5 Syrië, 2 Irak, 1 Marokko, 1 Afghanistan, 1 Pakistan, 1 Ivoorkust, 1 Somalië)
Talen	Berbers, Arabisch, Russisch, Tsjetsjeens, Frans/Wolof, Servo-Kroatisch, Armeens, Albanees, Dari	Arabisch (8), Frans, Engels, Dari & Pashtu, Somali
Aantal kinderen bij start	10	12
Aantal moeders en bij afronding	10 (2 moeders konden onvoldoende aanwezig zijn o.w.v. ziekte van hun kinderen, 1 van hen sloot aan bij tweede groep)	12
Aantal kinderen bij afronding	10 (1 kind continueert, 1 moeder kiest om kind niet naar opvang te brengen, 1 kind kan niet naar de kinderopvang omwille van medische redenen)	12 (1 kind continueert kinderopvang, 1 moeder overweegt opvang te zoeken na verhuis)
Doorstroom	Starten kinderopvang: 4 Naar school: 3 NL taalles: 5 Moedergroep: 5	Starten kinderopvang: 6 Zoeken kinderopvang: 3 NL taalles: 8 Opleiding/cursus: 1 MO Arabisch

	Moedergroep: 6	
Locatie		
Locatie bijeenkomsten moeders	In een groot gelijkvloers lokaal van het Huis van het Kind; met zithoek, grote tafel, speelruimte, en keuken aanwezig.	
Locatie bijeenkomsten kinderen	Dezelfde ruimte	
Extern bezochte locaties	Bibliotheek, ziekenhuis, sporthal, speltheek, kunstacademie, jeugdcentrum, sportdienst, woonwinkel, onthaal sociaal huis, dienst vraagverduidelijking OCMW, individuele bezoeken aan kinderopvang, anderstalige oudergroep	Bibliotheek, speltheek, station, dienst vraagverduidelijking OCMW, Permanensje (toeristische en cultuur dienst Geraardsbergen), CAW, kringloopwinkel, Jeugdcentrum Spiraal, Huis van het Kind Zottegem, t'ruilwinkeltje, gezinsbond tweedehandsbeurs, individuele bezoeken aan kinderopvang, anderstalige oudergroep
Partners		
Wie zijn de betrokken partners op de werkvloer?	All K&G CBE	All K&G CBE
Bestaande samenwerking	Geen	Geen
Wie was aanwezig tijdens de bijeenkomsten (+rol)	Lesgever CBE, lesgever MO en K&G medewerker waren ongeveer elke les alle drie aanwezig. In de 2de helft van de cursus was ook vrijwilliger aanwezig die met de kinderen speelde en hen activiteiten aanbood 1 x tolken, 1 x expert verblijfspapieren, 1 x medewerker HvhK	Idem, maar de vrijwilliger was vanaf de 4de les aanwezig + toeleider in diversiteit
Wie bereidde de bijeenkomsten voor?	De 3 begeleiders bereidden wekelijks 3u gezamenlijk voor	
Wie was betrokken in de nabespreking?	Na elke bijeenkomst werd er 1u de tijd genomen om met de 2 lesgevers en de K&G medewerker het verloop van de sessie te bespreken. In die evaluatie namen we de bevindingen mee van de vrijwilliger en de toeleider	
Inburgeringscontract		
Aantal moeders met IB-contract voordien	Bij aanvang 3 moeders met lopend inburgeringscontract; 2 moeders tekenden hun contract voor de start	Bij aanvang 11 moeders met een lopend inburgeringscontract
Aantal moeders die IB-contract tekenden tijdens proeftuin	4 moeders tekenden het contract tijdens of aan het einde van de proeftuin. (1 moeder, EU-nationaliteit, tekende geen IB contract en kreeg geen voldoende voor MO)	1 moeder tekende het contract tijdens of aan het einde van de cursus (eens haar verblijfsdocumenten in orde waren. Zij was slechts 1 maand hier bij aanvang van de cursus)
Valorisering MO	8 (2 moeders waren onvoldoende aanwezig o.w.v. ziekte van hun kinderen)	12

Contact opnemen over deze proeftuin kan via:

An Lievens – an.lievens@leerpuntzovl.be

Ester De Hauwere – ester.dehauwere@integratie-inburgering.be

Carine De Meerleer – carine.demeerleer@kindengezin.be

1.4.7 Proeftuin West-Vlaanderen (AgII)

	Groep 1 – Oostende	Groep 2 – Oostende
Periode		
Startdatum	11/01/2016	1 ^e instap : 30/05/2016 2 ^e instap : 29/06/2016
Einddatum	13/05/2016	18/11/2016
Aantal bijeenkomsten	52	53
Frequentie	3 x 2,5u/week	3 x 2,5u/week
Moeders en kinderen		
Aantal moeders bij start (origine)	13 (Afghanistan)	1 ^e instap : 6 (Syrië – Mauritanië) 2 ^e instap : +8 (Togo- Angola- Tibet- Syrië- Mauritanië)
Talen	Pasthu – Dari - Farsi	Arabisch – Frans – Tibitaans – Dari - Pashtu
Aantal kinderen bij start	19	1 ^e instap : 6 2 ^e instap : +9
Aantal moeders en bij afronding	11	11
Aantal kinderen bij afronding	16 (door Nederlandse les, 1 zwangerschap)	11 (1 door verhuis, 2 door Nederlandse les, 1 geen reden)
Doorstroom	Starten kinderopvang: 5 Zoeken kinderopvang: 5 Naar school: 4 NL taalles: 4 Opleiding/cursus: 1 Vrijwilligerswerk: 1 Werk: 1	Starten kinderopvang: 4 Zoeken kinderopvang: 5 Naar school: 4 NL taalles: 5 Opleiding/cursus: 1
Locatie		
Locatie bijeenkomsten moeders	Ontmoetingshuis Oostende: vrij toegankelijke ruimte met grote tafel, zithoek, speelmat, aanpalende keuken, badkamer, aparte slaapruijme	
Locatie bijeenkomsten kinderen	Kinderen verbleven in dezelfde ruimte als de moeders.	
Extern bezochte locaties	Bezoek bib, loket kinderopvang, speeltuin, overzet met veerdienst, stadhuis, tentoonstelling Birthday, FMDO, Stadspark, Kinderboerderij	Bezoek bib, CLB, Ziekenhuis, loket kinderopvang, speeltuin, overzet met veerdienst, stadhuis, FMDO, Stadspark
Partners		
Wie zijn de betrokken partners op de werkvloer?	CKG Kapoentje CBE All	
Bestaande samenwerking	/	

Wie was aanwezig tijdens de bijeenkomsten (+rol)	Kindbegeleider steeds aanwezig bij iedere lesmoment (behalve uitstappen). Lesgever CBE aanwezig tijdens de Nederlandse lessen en uitstappen. Lesgever MO aanwezig tijdens de lessen inburgering en uitstappen. Bij start en afsluit alle begeleiders aanwezig.
Wie bereidde de bijeenkomsten voor?	Na onderling overleg tussen de begeleiders werkte elke zijn deel uit. Wekelijks overleg CBE en CKG, maandelijks All aanwezig
Wie was betrokken in de nabespreking?	idem

Inburgeringscontract

Aantal moeders met IB-contract voordien		
Aantal moeders die IB-contract tekenen tijdens proeftuin		
Valorisering MO		

Contact opnemen over deze proeftuin kan via:

Dymfna Vincent – dymfnavincent@ckgkapoentje.be

Annick Versteyhe – annickversteyhe@open-school.be

1.4.8 Proeftuin Vlaams-Brabant (AgII)

	Groep Tienen	Groep Leuven
Periode		
Startdatum	04/01/2016	05/01/2016
Einddatum	19/10/2016	05/10/2016
Aantal bijeenkomsten	63	30
Frequentie	2 x 2,5u/week	1 x 3u/week
Moeders en kinderen		
Aantal moeders bij start (origine)	15 (1 Ghana, 3 Afghanistan, 2 India, 3 Marokko, 4 Irak, 2 Syrië)	19 (Irak, Marokko, Algerije, Nepal, Iran, Turkije, Afghanistan, Ethiopië) Er is een vaste kern geweest en daarbovenop enkele moeders die elkaar opgevolgd hebben.
Talen	Berbers, Arabisch, Twi, Hindi, Farsi	Berbers, Arabisch, Nepali, Tingrinya, Lingala, Kurmanji
Aantal kinderen bij start	17	10
Aantal moeders en bij afronding	15 (3 gestopt en 'vervangen' door 3 later ingestapte moeders)	19 (een vaste kern en enkele die gestopt zijn maar vervangen door andere moeders)
Aantal kinderen bij afronding	13 (3 kinderen startten op school, 1 vond plek in kinderopvang)	7

Locatie		
Locatie bijeenkomsten moeders	In een groot gelijkvloers lokaal van Jeugddienst Tienen; met speelruimte en beperkt aantal hoge tafels + afgesloten buitenruimte	3 verschillende locaties: 1/Inloopcentrum: groot gelijkvloers lokaal met speelgoed en beperkt aantal hoge tafels. 2/Speel-o-droom ontmoetingsruimte: gelijkvloers lokaal met speelruimte + uitgeruste keuken met beperkt aantal hoge tafels – kleine, afgesloten buitenruimte 3/kinderdagverblijf Girafant: kelderlokaal met speelgoed en beperkt aantal hoge tafels – afgesloten buitenruimte (niet steeds toegankelijk)
Locatie bijeenkomsten kinderen	Dezelfde ruimte, weliswaar op zekere afstand van de moeders en/of in buitenruimte afgescheiden door glazen deur	Dezelfde ruimte
Extern bezochte locaties	Bezoek aan bibliotheek, consultatiebureau K&G, Wijkgezondheidscentrum, CAW/JAC, stadspark, markt, speeltheek, stad Sint-Truiden, kringwinkel, CBE, Inburgering	consultatiebureau K&G, Huis van het Kind, lagere school, provinciaal domein, Planckendael, snoezelruimte, CBE, Inburgering
Partners		
Wie zijn de betrokken partners op de werkvloer?	All CBE K&G regioteam	All CBE K&G regioteam Inloopteam De Mobil
Bestaande samenwerking	Wel een algemene samenwerking, maar geen concrete projecten	Wel een algemene samenwerking, maar geen concrete projecten
Wie was aanwezig tijdens de bijeenkomsten (+rol)	Lesgevers MO en CBE werkten elke les in duo, 1 keer per week was ook K&G regioverpleegkundige aanwezig om (OO) Vrijwilligers voor de kinderen	Lesgevers MO en CBE werkten elke les in duo, 1 keer per maand was ook K&G regioverpleegkundige aanwezig (OO) Vrijwilligers voor de kinderen
Wie bereidde de bijeenkomsten voor?	De 3 lesgevers bereidden wekelijks in onderlinge afstemming voor	De 3 lesgevers bereidden in onderlinge afstemming voor
Wie was betrokken in de nabespreking?	Na elke bijeenkomst werd er minstens 1u de tijd genomen om met de 2/3 lesgevers te bespreken	Na elke bijeenkomst werd er minstens 1u de tijd genomen om met de 2/3 lesgevers te bespreken, soms in overleg met ILT De Mobil
Inburgeringscontract		
Aantal moeders met IB-contract voordien	Bij aanvang hadden reeds 9 moeders een contract bij inburgering, 2 behaalden hun IB-attest, de anderen waren om verschillende redenen opgeschort	15 deelnemers waren in contract of in contract geweest (vb IB-attest reeds behaald)

	en dus nog in contract	
Aantal moeders die IB-contract tekenen tijdens proeftuin	Alle andere betrokken moeders (behalve in voorgaande rubriek) stapten in met een inburgeringscontract	1
Valorisering MO	15 moeders behaalden MO tijdens de proeftuin	3 moeders behalen MO in proeftuin vele anderen behaalden al eerder hun IB-atteest of waren onvoldoende aanwezig voor MO

Contact opnemen over deze proeftuin kan via:

Hilde Capals – hilde.capals@vlaamsbrabant.be

2 **Waarom een geïntegreerd aanbod voor vrouwen met jonge kinderen?**

Dit deel brengt een aantal inzichten uit onderzoek samen. Het ambieert in geen geval een sluitend overzicht te geven van alle mogelijke perspectieven. De bundeling van de informatie hieronder is eerder een mogelijke bril om te kijken naar het opzet van het AMIF 320 project en wat er gebeurt in de proeftuinen.

De tekst is opgebouwd en opgedeeld volgens de vier pijlers: Nederlandse taalles, Integratie en versterking van de moeders, Ondersteuning in zorg en opvoeding, en Verhogen van de ontwikkelingskansen van de kinderen. Dit is uiteraard een kunstmatige opdeling in functie van de leesbaarheid. De titels benadrukken de focus van elk tekstblok, maar de vier pijlers komen doorheen de hele tekst aan bod. Dit leunt meteen ook beter aan bij een geïntegreerde aanpak.

Vanuit verschillende bronnen wordt er voor gepleit om het aanbod steeds af te stemmen op de rol/identiteit die de betrokkenen hoofdzakelijk innemen. In lijn met het opzet van het AMIF 320 project, nemen we in deze tekst de moederrol als vertrekpunt om naar de andere rollen te kijken.

2.1 Nederlandse taalles

Uit onderzoek blijkt dat bij taalverwerving het **leren** en **oefenen** onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn en dat "taal net aangeleerd wordt door interactie met anderen in authentieke contexten" (Pulinx & De Cuyper, 2014 p. 61). Echter, Vlaanderen kent een gescheiden ontwikkeling van het aanbod waar mensen Nederlands kunnen leren en oefenen. De opdeling gaat samen met een focus vanuit onderwijs op het realiseren van expliciete leerdoelen enerzijds, en vanuit integratie op het bevorderen van participatie in sociale netwerken anderzijds (waarbij eerder impliciete leerdoelen centraal staan). Bovendien is een minimale taalkennis vaak al een voorwaarde om aan het integratieproces te kunnen beginnen. Innovatief aan het huidige AMIF project is het experimenteren met een geïntegreerde aanpak waarbij leren en het oefenen samengaan en toegankelijk gemaakt worden voor de meest laaggeletterden.

Pulinx en De Cuyper (2014) pleiten er voor om steeds op maat van de anderstalige volwassene te werken **in functie van de rollen** die hij/zij op dat moment hoofdzakelijk vervult. Toegepast op dit AMIF project, gaat het dan onder meer om de moederrol die de laaggeletterde vrouwen met elkaar delen. Het gaat niet alleen om taalverwerving, maar ook over inzetten op sociale netwerken, gezinsondersteuning, trajectbegeleiding, ... "Doorheen dit proces van ondersteuning gericht op maatschappelijke en sociale participatie kan op expliciete en impliciete wijze aan taalvaardigheid Nederlands gewerkt worden" (p. 65). Het GIA¹ rapport (Devlieger, Lambrechts, Steverlynck & Van Woensel, 2013) bevestigt het belang van focussen op de hoofdrol die de anderstalige inburgeraar vervult: "Het is wenselijk om het NT2-traject inhoudelijk van bij de start in te kleuren vanuit het hoofdperspectief van de inburgeraar" (p. 157). Geïntegreerd onderwijs schuift men in het rapport dan ook naar voor als ideale vorm als men pleit voor "een combinatie van NT2 rond voor de inburgeraar relevante inhoud met onmiddellijke contacten in het gewenste functioneringsgebied" (p. 158). Dit **functioneel leren** werd eveneens door het voormalige Huis van het Nederlands (provincie Antwerpen) onderschreven. Echter, behoeftegericht werken in Centrum Basededucatie (CBE) heeft nog te "vaak in de eerste plaats betrekking op een aangepaste manier van scholing en veel minder op het aanbrengen en inoefenen van de basiscompetenties in voor de cursisten functionele en levensechte taalgebruikssituaties" (Devlieger, Lambrechts, Steverlynck & Van Woensel, 2013, p. 165). De betrachting in dit project om taal en MO lessen zeer gericht af te stemmen op de gezinscontext is in dat opzicht een belangrijke stap vooruit.

In aansluiting hierbij, benadrukt het GIA rapport (Devlieger, Lambrechts, Steverlynck & Van Woensel, 2013) meermaals het belang van **contact met Nederlandstaligen** (moedertaal) om een taal echt te kunnen leren. De auteurs observeren een groot gebrek aan Nederlandse oefenkansen en stellen dat "hoewel inburgering onze samenleving aanbelangt, Vlamingen zich geen betrokken partij voelen" (p. 161). **Sensibilisering** bij Vlamingen en reguliere voorzieningen is dan ook belangrijk en inzetten op sociale netwerken in de buurt en op het betrekken van lokale buurtbewoners is vanuit dit oogpunt cruciaal.

De vraag naar **uitwisseling** tussen leerkrachten NT2 ter ondersteuning van hun lessen wat betreft doelgroependifferentiatie, aangepaste didactiek, de ontwikkeling van les- en evaluatiemateriaal is niet eigen aan dit project alleen, maar werd reeds opgemerkt tijdens voorgaande doorlichtingen (Devlieger, Lambrechts, Steverlynck & Van Woensel, 2013). Verder stelt het GIA-team vast dat **geïntegreerde projecten tot op zekere hoogte de**

---

¹ GIA staat voor Geletterdheid, Inburgering & Anderstaligheid. Het GIA-team bestaat uit 4 inspecteurs.

optelsom van diverse onderdelen blijft. Ze halen echter twee voorbeelden van 'verborgen' geïntegreerde projecten aan: Moeder-Taal en Alfameters. Deze worden als volgt omschreven:

Moeder-Taal is een samenwerkingsverband in de stad Geel tussen CBE Kempen, het Geboorte-informatiecentrum, Kind & Gezin, de Dienst Diversiteit, de Dienst Samenlevingsopbouw en het Huis van de Dialoog. Moeder-Taal ontstond vanuit de vaststelling dat jonge moeders op een alfa NT2-wachtlister bleven staan omdat ze steeds opnieuw zwanger zijn en/of geen kinderopvang vinden. Ondertussen hebben zij als voornaamste opvoeder geen toegang tot informatie en zorg die in het Nederlands wordt aangeboden, noch voor henzelf noch voor hun kinderen. In dit project krijgen deze vrouwen opvoedingsondersteuning en maatschappelijke oriëntatie rond gezondheid van kinderen, kinderopvang en de kleuterschool, gaan ze taal stimulerend om met hun jonge kinderen en volgen ze lessen Nederlands terwijl kinderopvang [ter plekke] voorzien wordt, een kritische succesfactor. Het doel is doorstroming naar het reguliere alfa-aanbod. (p. 167)

Het project **AlfaMeters** is een initiatief van de Tiense Welzijnsschakel vzw BOM (Bezorgd Om Mensen), een vrijwilligerswerking die aan voedselbedeling doet en een tweedehandswinkel heeft. Ook dit project is ontstaan vanuit een gebrek aan lokaal alfa-aanbod, ditmaal op vraag van de doelgroep zelf, ongeschoolde en ongeletterde anderstalige Tiense moeders met schoolgaande kinderen. Vier namiddagen per week komen zij samen om te werken aan een veelheid van doelen o.a. alfabetisering, een sociaal netwerk opbouwen, empowerment, versterken van de familiale context als voedingsbodem voor schoolsucces. Een kritische succesfactor is het inschakelen van meer gevorderde anderstalige geletterde moeders én laaggeletterde Nederlandstalige (groot)moeders. Professionele ondersteuning van de vrijwilligers en begeleiding van de moeders wordt gegeven door een NT2-expert. (p. 167)

Beide initiatieven worden gefinancierd door projectmiddelen en kennen een bijzonder lage uitval. "De aantrekkingskracht van beide concepten schuilt volgens de initiatiefnemers in de laagdrempeligheid en veilige leeromgeving, de informele maar functionele aanpak, de inhoudelijke relevantie voor de doelgroep en de lokale verankering" (p. 167). Voorbeelden daarvan werden gegeven tijdens de inspiratiedag van het Lerend Netwerk waarop deze initiatieven werden voorgesteld door Mariën & Bultynck, direct betrokkenen (ppt. Inspiratiedag 13/11/2016). Centrale succesfactoren die zij naar voor schuiven, zijn:

- Veel aandacht voor opbouwen **vertrouwensband** en **veilige omgeving**, dit vergt ook **volgehouden intensieve ondersteuning** bij het zoeken naar oplossingen voor de problemen waarmee de vrouwen worden geconfronteerd.
- **Gelijkwaardigheid** moeders, lesgevers en vrijwilligers: leggen samen een weg af en zijn **rolmodel** voor elkaar. Het is steeds een proces van wederzijds zoeken naar en leren van elkaar.
- **Flexibiliteit** in het aanbod: vertrekken vanuit wat deze moeders nodig hebben en verder bouwen op wat ze reeds kunnen (i.p.v. vertrekken vanuit resultaatgerichtheid). Dit vraagt regelluwe context.
- Positief inzetten van de **moedertaal**: om veiligheid te creëren; om vanaf de start het gesprek aan te gaan over hoe ze zich voelen, wat ze meegemaakt hebben, wat ze nodig hebben; als ondersteuning van het leren.
- Combinatie professionele begeleiding en betrokken **vrijwilligers** biedt meerwaarde.

Deze lijst vertoont zeer veel gelijkenissen met de bevindingen van Meurs (2015) in zijn werk met migratiegezinnen; alsook met gelijkaardige projecten zoals Peuterpraat, Taalbubbels (beide een samenwerking tussen CBE en een inloopteam (ILT)), ...

Mariën & Bultynck (ppt. Inspiratiedag 13/11/2016) wijzen eveneens op het belang van de **groepsgrootte** (10-tal vrouwen) en **grondige voorbereiding met de partners** onderling. Ze waarschuwen eveneens voor te hoge verwachtingen en het opleggen van het eigen wereldbeeld aan de moeders.

2.2 Integratie en versterking van de moeders

“Hoewel niemand twijfelt aan het feit dat NT2 een belangrijke toegangspoort is tot integratie, kunnen we vraagtekens plaatsen bij de vormgeving van het huidig NT2-aanbod op de klasvloer. Het gebrek aan buitenschools leren, het compleet ontbreken van een krachtige leeromgeving, het tekort aan geïntegreerde en duale trajecten, de momenteel nog beperkte invulling van het behoeftegericht karakter van het aanbod dwingen tot gerichte acties” (De Niel et al., 2016, p. 374). De experimenteerruimte die in het AMIF 320 project geboden wordt, is dan ook een belangrijke stap richting meer geïntegreerd en op maat werken in functie van de rollen en de leefwereld van de doelgroep.

Giedts & De Vriendt (2010) wijzen er op dat een nieuwe taal leren het zelfvertrouwen kan vergroten, maar dat dit ook veel energie vraagt die vaak nodig is voor andere – meer prangende zaken – in iemands leven. Verder benoemen ze het gegeven dat dit van deze vrouwen een engagement vraagt, waarin ze niet altijd gesteund worden door hun achterban. Het VLAS (2012) voegt hier aan toe dat een focus op taal alleen niet zaligmakend is: “Nieuwkomers worden in eerste instantie toegeleid naar taalcurssussen. Het duurt uiteraard enkele maanden/jaren alvorens de taal cursus achter de rug is. Ondertussen wordt te weinig werkervaring opgedaan. Soms hebben deze mensen zelfs meer baat bij tewerkstelling om een inkomen te genereren, of aan andere informatie dan enkel taal om hun weg in de samenleving te vinden” (p. 2).

Verder is het zeer belangrijk om “mensen te benaderen als een geheel, in plaats van in hokjes” (VLAS, 2012, p. 11), al is dat door gescheiden beleidsdomeinen en sectoren niet altijd het geval. Vervliet, De Mol, Broeckeaert & Derluyn (2014) gaan dieper in op de verschillende rollen die de vrouwen, in hun onderzoek zijn dat niet-begeleide tienermoeders, vervullen. Ze vertrekken daarbij vanuit het idee van **meervoudige identiteiten**: verschillende sociale identiteiten (verschillende sociale categorieën waartoe men zichzelf rekent/gerekend wordt) doorkruisen elkaar, kunnen veranderen in verhouding over tijd en contexten heen, en beïnvloeden elkaar wederzijds (en zijn dus dynamisch, tijd- en contextgebonden). Verder zijn verschillende categorieën en identiteiten ook steeds verbonden met machtsrelaties en dus met processen van onderdrukking en/of empowerment. De onderzoekers komen tot de vaststelling dat de rollen (niet-begeleid, minderjarig, vluchteling, moeder) die vanuit het beleid aan (tiener)moeders toegeschreven worden wel gelijklopen met deze die zij zichzelf toeschrijven, maar dat de invulling die er aan gegeven wordt anders is, alsook waaraan men prioriteit geeft.

Enkele voorbeelden om dit te illustreren. Moeders in dit onderzoek vullen ‘vluchteling’ veel breder in dan het migratiebeleid, waar het beperkt wordt tot het al dan niet hebben van verblijfspapieren. Moeders benadrukken hoe hun status van vluchteling een impact heeft op allerlei andere levensdomeinen zoals beperkte financiën, geen keuze in huisvesting en steeds tijdelijk ergens geplaatst worden wat een sociaal netwerk opbouwen bemoeilijkt. Verder zet het migratiebeleid de categorie ‘vluchteling’ boven alle andere en plaatst deze moeders dus in voorzieningen voor vluchtelingen (asielcentra) in plaats van in voorzieningen

voor tienermoeders (bijzondere jeugdzorg). Dit staat bovendien in contrast met hoe de jonge vrouwen er zelf naar kijken: **hun moederschap is daarbij prioritair**. Hun rol als moeder komt in elk levensdomein weer terug en betekent voor hen bovendien een kantelmoment in hun leven. Het hebben van kinderen vormt de rode draad doorheen hun leven op dit moment. Het hebben van kinderen wordt ook gezien als een vorm van 'goed burgerschap', iets dat hen verbindt en participatie in diverse sociale contexten mogelijk maakt. Het hebben van kinderen leidt bovendien in veel gemeenschappen tot een hogere status in het gezin en in de gemeenschap, wat tot gevoel van meer actorschap (agency) leidt (Vervliet, De Mol, Broeckaert & Derluyn, 2014). Ook het VLAS (2012) benadrukt dat vrouwen kracht kunnen halen uit hun kinderen, en dat werken aan het vergroten van die kracht, van het zelfvertrouwen, de basis zijn om aan taal, opleiding of werk toe te komen.

Nochtans heeft moederschap in het migratiebeleid noch een impact op de inrichting van bvb. asielcentra, noch op de beslissing over verblijfspapieren. Migratiebeleid houdt er ook geen rekening mee dat deze vier categorieën elkaar beïnvloeden (bvb. hoe status van vluchteling het moederschap bemoeilijkt; hoe het minderjarig zijn en niet-begeleid door een familiaal netwerk ook dit moederschap beïnvloedt). Het moeder worden werd ervaren als een complex én ambivalent gegeven wat volgens de onderzoekers vraagt om aandacht voor de **ouder-kind relatie** in dienstverlening en het **inzetten op sociale netwerken** (Vervliet, De Mol, Broeckaert & Derluyn, 2014).

Ook andere onderzoekers stellen vast dat moeders die met hun jonge kinderen net in België gearriveerd zijn, een verlies aan sociaal netwerk ervaren en dat de contacten die zij hebben in de kinderopvang bijzonder betekenisvol voor hen zijn. Verder merken ook zij op dat deze moeders een sterk geloof hebben in de toekomst van hun kind, wat de moeders zelf een zekere vorm van kracht geeft (Vandenbroeck, Roets & Snoeck, 2009).

In lijn hiermee bevestigt Tummala-Narra (2004) hoe belangrijk het is om contexten te creëren waarin moeders hun **verschillende identiteiten kunnen negotiëren, dit in relatie tot anderen**. Zo nodigt een verschillende man-vrouw verhouding uit om de eigen genderrollen te herdenken, of kan een persoon in het aankomstland een belangrijke moederrol vervullen bij afwezigheid van de eigen moederfiguur om op terug te vallen. Meurs (2015) beklemtoont eenzaamheid en gemis aan beschikbaarheid van de eigen moeder als men zelf moeder wordt. Verder stelt hij dat "taal, gezin, opvoeding, man-vrouw relaties, ouder-kind relaties, ... dé domeinen bij uitstek zijn waar integratie/verandering gevoelig ligt" (p. 14), wat net uitnodigt om met deze thema's in begeleiding, op school, ... aan de slag te gaan. Fatma Arikoglu² (persoonlijke communicatie, 7 oktober 2016) benadrukt dat genderpatronen overal voorkomen: het is een universele reflex om in stereotype man-vrouw-beelden te denken. Het hangt nauw samen met de sociale netwerken waarin mensen vertoeven en is gebonden aan sociaal-economische klasse, eerder dan aan cultuur of religie. Het is vooral belangrijk om expliciet aandacht te hebben voor stereotypes en rolverdeling, zeker omdat heel wat genderpatronen – ook vanuit het aanbod – impliciet en onbewust bevestigd en versterkt worden.

Tummala-Narra (2004) toont verder aan dat kinderen en ouders elkaar ondersteunen in hun acculturatieproces. Moeders dienen dus niet alleen in functie van hun kinderen te worden gezien, het is steeds een verhaal van tweerichtingsverkeer. Dankzij de kinderen komen moeders bijvoorbeeld in bepaalde sociale contexten terecht die bijdragen aan hun integratiemogelijkheden. Tot slot blijkt uit dit onderzoek de nood aan zowel *bonding* (contacten binnen groep van gelijken) als *bridging* (contacten met anderen) relaties.

---

² Onderzoekster bij Ella vzw, Kenniscentrum Gender en Etniciteit

Als we kijken naar wat er feitelijk gebeurt tussen zeer diverse mensen als ze elkaar tegenkomen, zien we inderdaad dat **kinderen verbinden**. Zij zijn vaak de aanleiding voor een eerste contact tussen onbekenden (over etnisch-culturele, socio-economische en taalgrenzen heen – cf. *bridging* relaties), waarna het gesprek al dan niet verder evolueert en bredere maatschappelijke thema's raakt. Zelfs als de betrokkenen in zo'n contact het oneens zijn met elkaar, kunnen dergelijke kleine ontmoetingen bijdragen aan sociale cohesie in de samenleving. Integratie en versterking van de moeders is vanuit dit perspectief veel breder dan het streven naar een hechte gemeenschap waar men het eens is over waarden en normen (Geens & Vandenbroeck, 2013; Soenen, 2006). Zoals Mariën & Bultynck hierboven reeds aangaven, is het een wederzijds zoeken naar elkaar, waarbij in die zoektocht de eigen keuzes, overtuigingen, waarden en normen opnieuw in vraag kunnen gesteld worden. Sociale relaties zijn cruciaal in het proces van integratie en versterking van deze moeders, maar evenzeer voor elk van ons. Al was het maar omdat de confrontatie met de ander, ons steeds iets leert over onszelf, over ons eigen denken, doen en laten.

"Opvoeding en ontwikkelingstrajecten zijn dus niet enkel gevormd door de culturele context, ze vormen altijd ook de ruimte waarin individuen op een actieve, dynamische wijze betekenis geven aan die culturele achtergrond" (De Haene & Derluyn, 2014, p. 150). Daarbij spelen betekeniswereld, migratie en maatschappelijke positie een belangrijke rol. De vraag is dan "hoe cliënten (en hun context) zelf actief en in wisselende contexten omgaan met de eigen culturele achtergrond, hoe ze betrokken zijn in processen van culturele verandering in een context van diaspora, en hoe ze dit vormgeven vanuit een maatschappelijke positie van ongelijkheid van kansen en deprivatie" (p. 160). We dienen volgens De Haene & Derluyn te evolueren naar een *interactief proces van culturele differentie*, wat zoveel betekent als zowel de cliënt/migrant als hulpverlener zien als iemand met een eigen persoonlijk/professioneel verhaal, met een bepaalde maatschappelijke positie, en bepaalde referentiekaders om de werkelijkheid te begrijpen. We dienen daarbij te beseffen dat uitsluiting en stigmatisering vaak subtiel wordt bestendigd en versterkt via vanzelfsprekende procedures en houdingen in het aanbod. Hulpverlening kan daardoor niet alleen als niet ondersteunend ervaren worden, maar de bestaande isolatie en sociale marginalisering herhalen en zelfs nog versterken.

2.3 Ondersteuning in zorg en opvoeding

Steun die mensen uit hun sociale relaties halen, wordt in onderzoek **sociale steun** genoemd. Die steun kan emotioneel, informatief of praktisch van aard zijn: denk aan het delen van de ervaring van onderbroken nachten; het uitwisselen van adressen waar het leuk is om met jonge kinderen heen te gaan; tips voor een goede huurwoning of een handje toesteken in de zorg voor een kind. Steun kan uit vele hoeken komen. Wanneer beroepsmatig hulp geboden wordt, spreken we over formele steun. Wanneer mensen elkaar onderling steun verschaffen, verwijzen we naar de informele netwerken van mensen. In tegenstelling tot andere bronnen van ondersteuning (zoals boeken, internetfora, info-avonden, advies door experts, ...) blijkt **steun uit informele sociale netwerken** voor *alle* gezinnen cruciaal bij het opvoeden (Buysse, 2008).

Meestal denken we bij die netwerken aan duurzame relaties met familie, vrienden, collega's, goede kennissen en burens. Maar ook sporadische contacten, bijvoorbeeld met andere ouders in de kinderopvang, buurtbewoners of voorbijgangers op straat, kunnen een waardevolle bron van steun in de zorg en opvoeding van kinderen zijn. "Die contacten kunnen uitbreiden in relaties waarin onderlinge uitwisseling, verbondenheid en solidariteit ontstaan" (MeMoQ, 2014, p.14). Door anderen tegen te komen op plekken zoals de school, de kinderopvang, het consultatiebureau, de spel- en ontmoetingsplaats, maar evenzeer in

de huidige proeftuinen, kan het netwerk van ouders, in dit geval de moeders, verbreden en kunnen ze integreren in de buurt. Inzetten op die netwerken, is volgens het VLAS dan ook cruciaal (2012).

Overtuigd van het belang van dagelijkse ontmoetingen, zet men in recente beleidsteksten zoals het decreet Preventieve Gezinsondersteuning (Vlaams Parlement, 2013) en het Pedagogische Raamwerk voor de Kinderopvang (MeMoQ, 2014) duidelijk in op sociale steun en sociale cohesie. Dit houdt een belangrijke shift in met voorgaand beleid waar vooral de focus lag op opvoedingsondersteuning als pedagogische adviesverlening. Zo wil men nu meer **ontmoetingskansen creëren** voor gezinnen, onder meer op plekken waar deze gezinnen dagelijks komen en anderen tegenkomen. Echter, uit observaties en gesprekken blijkt dat plaatsen waar ouders sowieso andere gezinnen tegen het lijf lopen, niet vanzelfsprekend ontmoetingsplaatsen zijn of plekken waar gezinnen sociale steun en sociale cohesie ervaren (Geens, 2016). En als dat wel gebeurt, zien we dat gezinnen met al grote netwerken, die netwerken gemakkelijk nog uitbreiden. Terwijl gezinnen die zich op dit moment in hun leven geïsoleerd voelen, daar minder toe komen (Segaert, 2007).

Maar wat maakt ontmoetingen dan net wel mogelijk? Onderzoek in spel- en ontmoetingsplaatsen voor kinderen en ouders (Vervaet, Devlieghere, Geens & Hulpia, 2013; Geens, Vandenbroeck & Roets, 2014) laat zien dat ontmoeting faciliteren tussen diverse gezinnen een grote professionaliteit vraagt. De aanwezige professionals zijn bedreven in het creëren van een gast-vrije sfeer, een ruimte waar diversiteit alomtegenwoordig is en mag zijn. In contrast met meer publieke ruimtes, waar meestal geen mediërende figuren aanwezig zijn; maar ook in contrast met het private leven, waar diversiteit vaak ver te zoeken is; grijpen de professionelen in wanneer uitsluiting dreigt en nodigen ze gezinnen uit om het onbekende deel van het gebeuren te laten zijn. Dit vraagt om continue aandacht voor het welzijn van elk kind en elke ouder enerzijds, en voor de groepsdynamiek, voor het sociale gebeuren anderzijds. Zo kunnen gezinnen zich er **tijdelijk verbonden voelen** met andere gezinnen die ze soms nauwelijks kennen en gaan ze **in discussie over wat het betekent om samen te leven en zorg te dragen voor jonge kinderen**. Zien hoe andere gezinnen de zorg voor hun kind(eren) aanpakken, voedt de reflectie op het eigen handelen. Dergelijke plaatsen zijn op die manier veilige transitieruimtes, of overgangsgebieden, tussen de thuiscontext en de samenleving. De proeftuinen in het AMIF project dragen in zich het potentieel om dergelijke ruimtes te creëren.

Wanneer moeders ervaren dat zijzelf en hun kinderen zich niet alleen aan te passen hebben aan, of te leren hebben van, maar dat ook voorzieningen in de samenleving (zoals de kinderopvang) luisteren naar hun bekommernissen en hun bezorgdheden ernstig nemen (bvb. door overname van slaap- en eetgewoontes door kindbegeleiders), dan wordt een voorziening als de kinderopvang een bijzonder betekenisvolle plek. En dat niet alleen voor het opvoeden, maar ook op vlak van integratie, van zich verbonden voelen met de bredere samenleving. Vandenbroeck, Roets & Snoeck (2009) noemen dit een voorbeeld van micro-democratie. Het belang van **wederkerigheid** in de relatie tussen moeders en professionelen (kind- of gezinsbegeleiders, lesgevers, ...) kan volgens deze onderzoekers niet genoeg benadrukt worden. Het is de gast-vrije houding van het team ("how can we welcome this mother, respect and embrace her perspective without fully understanding it", p. 208) die zorgt dat moeders kunnen alterneren tussen verschillende gedragsrepertoires, tussen verschillen en gelijkenissen en hybride identiteiten kunnen vormen, zonder daarbij in conflict te komen (geen clash van culturen, ook niet voor de moeder zelf). Ondersteuning bieden in zorg en opvoeding betekent dus tevens ruimte maken voor meervoudige en dynamische identiteiten en hoe mensen daar mee omgaan.

2.4 Verhogen van de ontwikkelingskansen van de kinderen

Last but not least, is het AMIF project gericht op het verhogen van de ontwikkelingskansen van kinderen. Wat dit moet en kan betekenen, hangt opnieuw nauw samen met de visie op kinderen en gezinnen die gehanteerd wordt.

Als we spreken over ontwikkelingskansen van kinderen, kan dit veel verschillende domeinen dekken. In het Pedagogisch Raamwerk (MeMoQ, 2014), dat de krijtlijnen uitzet voor het kinderopvanglandschap, vertrekt men vanuit een **holistische visie** op het kind. Vier ervaringsgebieden worden in dit raamwerk naar voor geschoven:

- ***Ik en de Ander:*** In interactie met andere kinderen, volwassenen en begeleiders ontwikkelen kinderen een positieve identiteit. “Door gelijkenissen en verschillen op te merken, realiseren ze zich steeds beter wie ze zijn en hoe ze zich tot anderen verhouden.” (p.25). Er wordt maximaal ingezet op kansen creëren tot emotionele en sociale ontwikkeling van kinderen. Zowel verbondenheid met anderen als autonomie worden aangemoedigd.
Het samenbrengen in de proeftuinen van de kinderen in een onbekende ruimte met onbekende anderen, biedt hen de kans om zowel met die verbondenheid als autonomie te experimenteren. Mits er een veilig kader wordt geïnstalleerd en het tempo van de kinderen zelf gerespecteerd wordt.
- ***Lichaam en Beweging:*** Kinderen krijgen volop de mogelijkheid om zich vrij te bewegen en er worden situaties gecreëerd waarin ze de mogelijkheden van hun lichaam volop kunnen ontdekken (cf. grove motoriek). Ze ontdekken hoe ze hun grip op de wereld vergroten door materialen te manipuleren (cf. fijne motoriek).
Naargelang de activiteiten die de kinderen tijdens de bijeenkomsten met hun moeder aangereikt krijgen, kunnen zij diverse vaardigheden opdoen en verfijnen.
- ***Communicatie en Expressie:*** Kinderen vertoeven in een taalrijke omgeving, waar ze zichzelf kunnen uitdrukken en in een positieve sfeer in contact komen met een verscheidenheid aan talen. Zowel verbale als non-verbale en allerhande creatieve expressievormen komen aan bod.
De proeftuinen bieden een ideale experimenteeruimte om dergelijke rijke taalomgevingen te creëren samen met de groep.
- ***Verkennen van de wereld:*** Via een onderzoekende houding ontdekken kinderen de fysieke wereld, ontwikkelen ze hun verstandelijke vermogens en wordt hun zin voor creativiteit aangewakkerd. In het contact met de ander en de wereld om hen heen (en de diversiteit daar in aanwezig) verkennen kinderen de maatschappelijke wereld waar ze deel van uit maken.
Hoe kinderen en volwassenen in deze transitieruimte met elkaar in relatie gaan, vormt een belangrijke voedingsbodem voor toekomstige ervaringen in deze wereld.

Deze ervaringsgebieden trachten duidelijk breder te gaan dan de dominante focus op taal en cognitieve vaardigheden van kinderen. Het erkent de natuurlijke leerstrategieën van kinderen (met name spel, ontdekking, vrij bewegen, relaties en onderhandelingen met andere kinderen) en het belang van zorg in het leren. Eerder dan een voorgestructureerde

activiteit, vindt ontwikkeling plaats in de interactie tussen kinderen (onderling), gezinnen en begeleiders (Van Laere, Peeters & Vandenbroeck, 2012).

Die interacties of relaties staan eveneens centraal in de spel- en ontmoetingsplaatsen voor kinderen en ouders. Een team van medewerkers installeert er een veilige maar prikkelende omgeving zodat kinderen er uitgenodigd worden om op hun eigen tempo de ruimte en de ander in die ruimte te ontdekken, zij het steeds in de nabijheid van een voor hen vertrouwde volwassene. Belangrijk is het spreken met, luisteren naar, en woorden geven aan het gedrag en de emoties van baby's en peuters, al van bij aankomst op de plek. Dergelijke plaatsen doen dienst als belangrijke **transitieruimtes** tussen thuis en de wereld, op maat van kinderen, waar ze kunnen experimenteren met leeftijdsgenoten en onbekende volwassenen, en zich al doende de (spel)regels van het samenleven eigen maken (Van der Mespel, 2011; Vervaet et al., 2013). "Een belangrijk uitgangspunt is dat de maatschappij nood heeft aan plaatsen waar gedeelde identiteiten vorm kunnen krijgen over socio-economische en etnisch-culturele grenzen heen. Kinderen moeten van jongs af aan in contact kunnen komen met de diversiteit van de samenleving." (Van der Mespel, 2011, p.50).

Wanneer het gaat over ontwikkeling en opvoeding in verschillende culturele contexten, stellen De Haene & Derluyn (2014) een verschuiving vast van denken in termen van het deficiëntiemodel (denken in termen van tekorten) naar het **differentiemodel (denken in termen van diversiteit)**: "Het differentiemodel wijst er immers op dat ontwikkeling en opvoeding primair gesitueerd zijn binnen een specifieke culturele context en dus maar valide begrepen en beoordeeld kunnen worden vanuit de betekenisgeving en parameters die gelden binnen deze culturele context" (p. 147). Verschillen in 'ontwikkelingsoutcome' en opvoedingspatronen moeten we dus niet vanzelfsprekend zien als inadequaats, minderwaardig, ... maar als te begrijpen binnen een specifieke culturele context.

Gelieerd aan het AMIF project betekent dit dat we de eigen kaders van wat 'normaal gedrag' en 'normale groei' is, durven opzij zetten en aanvaarden dat kinderen anders kunnen ontwikkelen en zijn, zonder dat dit beter/slechter is dan wat we gewend zijn. Eveneens wat een 'goede ouder-kind relatie' betreft, verschillen opvattingen hierover en kunnen we niet zonder meer aannemen dat de eigen visie, de visie van de organisatie, of de Westerse visie (als zoiets al bestaat), de enige mogelijke of beste kijk is.

Een belangrijk voorbeeld in dit verband is de kinderopvang. Het wijdverspreid organiseren van extrafamiliale opvang (of opvang buitenshuis) van zeer jonge kinderen en de hoge (druk op) kleuterparticipatie, vinden we vanuit ons Westers denken vanzelfsprekend. Echter, in zeer veel landen worden jonge kinderen voor de leeftijd van 1, 3 of zelfs 6 jaar niet systematisch buitenshuis verzorgd en opgevangen. Dat heeft te maken met de afwezigheid van voorzieningen maar evenzeer met een andere kijk op de scheiding van moeder en het jonge kind.

Dat vraagt dat we ons aanbod, onze manier van werken steeds weer bevragen op hun betekenis, op wenselijkheid, op inzetbaarheid. Dat we luisteren naar het 'verhaal' van de gezinnen en daarbij onze eigen kaders en het systeem durven in vraag stellen. Dat is werken aan interculturalisering. Interculturalisering is een geleidelijk verandertraject waarbij een organisatie haar werking afstemt op de etnisch-culturele diversiteit in de samenleving. De organisatie ontwikkelt zich van een monoculturele naar een meer interculturele organisatie. Er is aandacht voor gelijke toegang voor iedereen. Er is aandacht voor een positieve benadering van diversiteit (Kruispunt Migratie en Integratie). Dat houdt onder meer in dat de thuistaal een belangrijke plaats krijgt in voorzieningen waar gezinnen met jonge kinderen komen. Het VLAS (2012) schuift het werken met voorbeeldfiguren naar voor als een

mogelijke piste om meertaligheid in een voorziening binnen te brengen en het vertrouwen van gezinnen in het aanbod te verhogen.

2.5 Geïntegreerd en op maat

Naast de bovenvermelde geïntegreerde projecten (Moeder-Taal en Alfameters), is ook Eerste Stappen een voorbeeld van een geïntegreerde aanpak op maat. Eerste Stappen biedt een totaalpakket aan waarin met migrantengezinnen zowel gewerkt wordt aan taal, ontwikkeling van de kinderen, opvoedingsondersteuning en gezinsempowerment als gelijke kansen bevordering (en dit alles wordt empirisch onderbouwd). De organisatie van de groepsbijeenkomsten en mogelijkheid tot ontmoeting wordt gezien als het kader en de structuur waarbinnen de gezinnen zelf hun bekommernissen en vreugde over ouderschap aanbrengen. Of zoals Meurs het aangeeft: "ter plekke ouders en kinderen bezig zien, brengt de thematieken vanzelf in" (2015, p.24). Het trainingsprogramma wordt dus niet vooraf vastgelegd, al weet men wel waar men naartoe wil: "het ouderschap beleven en bespreken in de groep. Daartoe scharnier van de nieuwe generatie (geboorte) gebruiken om terug te kijken in gezinsgeschiedenis, te putten uit culturele erfenis en deze vernieuwd mee te nemen naar de toekomst" (p. 42).

Een **gedeelde visie** op waar we met een programma of traject heen willen, en dit gefundeerd vanuit een welomschreven kijk op gezinnen, is dan ook één van de kernsleutels die TFIEY³ (2015) aangeeft als noodzakelijk voor een constructieve samenwerking. Hoe men in de proeftuin bijvoorbeeld naar de aanwezigheid van kinderen kijkt, zij het als obstakel voor het lesverloop dan wel als leerkans/verrijking in de groep, bepaalt mee welke keuzes gemaakt worden met betrekking tot de zorg voor de kinderen.

In het kader van (kinder)armoedebestrijding, een vrij complexe problematiek, komt geïntegreerde dienstverlening en samenwerking tussen organisaties meer en meer op de voorgrond. Onderzoekers stellen diverse drijfveren, vormen en dilemma's vast die bij zo'n samenwerking komen kijken. Zo kan een vraag tot meer en betere samenwerking gesteld worden met het oog op meer efficiëntie en effectiviteit, of net omwille van het verhogen van de kwaliteit. Er zijn ook verschillende gradaties in samenwerking, gaande van complementair aan elkaar werken met behoud van de eigen onafhankelijk tot systematisch aan gezamenlijke doelen werken. Die samenwerking kan voornamelijk op beleidsniveau, dan wel lokaal, organisatie- of interdisciplinair teamniveau plaatsvinden (Van Haute, Roets & Vandenbroeck, s.d.). Wie bovendien de coördinerende rol opneemt, en hoe dat gebeurt, verschilt van netwerk tot netwerk. Het is "duidelijk dat er niet één goede manier is om een netwerk te coördineren. Naarmate het netwerk over andere kenmerken beschikt, zal een bepaalde coördinerende rol meer aangewezen zijn" (Vermeiren, Raemaekers, Dierckx, Nisen & Jacquet, s.d., p. 15).

Interessant aan het onderzoek van Vermeiren et al. (s.d.) zijn de dilemma's die ze beschrijven. Op organisatieniveau zijn dat onder meer:

- Loyaliteitsdilemma: Welke verantwoording primeert? Aan de eigen organisatie of aan het netwerk? Mediërende factoren zijn het samen onder één dak werken en rijke communicatiemediën gebruiken (écht contact dus).

---

³ TFIEY staat voor Transatlantic Forum on Inclusive Early Years. Een forum van experts, beleidsmakers en praktijkwerkers wereldwijd.

- Verantwoordelijkheidsdilemma: Wat als iedereen en dus niemand nog verantwoordelijk lijkt? Meer centrale coördinatie is niet sowieso een pasklaar antwoord hierop.
- Cultuurdilemma: Elke organisatie heeft z'n eigen cultuur met eigen normen, waarden, visie, mens- en wereldbeeld. Naadloze dienstverlening garanderen, vraagt tijd om deze cultuurverschillen te overbruggen en tot zgn. *Third Space* / nieuwe gedeelde cultuur te komen.

Op professional niveau brengen ze volgende vier dilemma's naar voor:

- Identiteitsdilemma: De eigen identiteit en standpunten kunnen in het gedrang komen tijdens samenwerking met professionals met andere referentiekaders. Professionals hebben nood aan een duidelijke eigen identiteit en het gevoel een professionele bijdrage te kunnen leveren.
- Roldilemma: In samenwerking worden professionals soms aangesproken op het dynamisch invullen van algemenere taken, wat kan ingaan tegen hun gewoonte om enkel vanuit hun bepaalde expertise te handelen.
- Kennisdilemma: elke professional beschikt over expliciete kennis, maar ook over *tacit knowledge*. Kennisoverdracht vangt het eerste op in een samenwerking, maar het tweede overdragen is niet evident omdat het als vanzelfsprekend wordt ervaren waardoor men (ongewild) kan botsen met elkaar.
- Controle- en machtsdilemma: samenwerking vraagt soms om reeds verworven macht en autonomie binnen eigen organisatie weer (deels) los te laten om zo op gelijke voet te kunnen komen.

Ondanks goede wil e.d. blijken deze dilemma's een goede samenwerking soms in de weg te staan. Dilemma's zijn veelal niet op te lossen, ze benoemen is echter vaak een eerste stap in het naar elkaar toe komen.

Samenwerking tussen verschillende partners vraagt dan ook – zoals reeds bij aanvang ondervonden in het AMIF-project – **tijd** en **engagement/betrokkenheid** om met elkaar in zee te gaan. Verder formuleert TFIEY volgende voorwaarden om tot een geïntegreerde samenwerking te komen:

- Een diepgeworteld respect voor democratische waarden (zoals wederkerigheid, participatie en dialoog, respect voor diversiteit, niet veroordelende benadering).
- Multidisciplinaire samenwerking, zonder hiërarchie tussen de partners.
- Duidelijke planning, verantwoordelijkheden en doelen, alsook hoe men het verloop zal monitoren.
- Vertrekken vanuit het kind/gezinsperspectief in plaats vanuit het aanbod (vb. de vraag is niet alleen wanneer de kinderen en moeders klaar zijn voor het aanbod (kinderopvang, school, CBE, ...) maar ook wanneer zijn deze voorzieningen klaar om in te spelen op de diversiteit aan gezinnen. Het gaat dus om een fundamentele omslag in denken, en het innemen van het perspectief van de 'gebruiker').

- Ouders benaderen als partners, niet als klanten. Acties en praktijken samen met ouders co-construeren. Gezinnen van bij aanvang betrekken om te begrijpen wat zij precies nodig hebben.
- Sterk leiderschap en geïntegreerd management (vb. in de Zweedse Family Centres worden de middelen (personeel en geld) van verschillende partners gezamenlijk georganiseerd en besteed).
- Gericht op structurele, systemische verandering.
- Goed opgeleid team dat vertrouwd is met sociale en culturele diversiteit, open staat voor reflectie en eigen kaders in vraag kan stellen.
- Combinatie gebruiken van kwantitatieve en kwalitatieve manieren om de impact te onderzoeken.
- De lokale context en buurt in acht nemen en respecteren.

Kortom, investeren in integratie / samenwerking is investeren in mensen. Communicatie is nog niet hetzelfde als werkelijke coöperatie. Bovendien betekent een verplichting tot samenwerken, nog niet dat er daadwerkelijk samengewerkt wordt (TFIEY, 2015).

Op maat werken van vrouwen met jonge kinderen vraagt om een aangepaste leeromgeving, prikkelend en uitnodigend leermateriaal, functioneel en levensecht leren en dus ook een aangepaste infrastructuur (De Niel et al., 2016). Het VLAS (2012) pleit er voor niet projectmatig maar werkelijk structureel te gaan werken en te investeren in intensieve trajecten met kleine groepen. "Veel korte trajecten na elkaar kosten veel geld. Dan kan je beter sterk investeren van bij het begin" (p. 6).

2.6 Bronnen

Buysse, A. (2008). *Opvoedingsondersteuning. Ondersteuning van gezinnen vandaag: een onderzoek*. In opdracht van de Vlaamse Gezinsbond: UGent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Vakgroep Experimenteel-klinische en Gezondheidspsychologie.

CBE (n.d.). *Peuterpraat*. Een project van CBE Leerpunt Gent-Meetjesland-Leiland Inloopteam De SLOEP. Fonds van bpost voor Alfabetisering.

CBE (n.d.) *Praatgroep Nederlands*. Een project van CBE Brusselleer, zITa Inloop Dansaert. Vlaamse Gemeenschapscommissie.

De Haene, L. & Derluyn, I. (2014). Ontwikkeling en opvoeding in culturele context: betekeniswereld, migratie en maatschappelijke positie. In G. Bosmans, I. Noens, P. Bijttebier & L. Claes (Red.), *Diagnostiek bij kinderen, jongeren en gezinnen – Deel II: Ontwikkeling in context*, pp. 145-168. Leuven/Den Haag: Acco.

De Niel, H., Devlieger, M., Lambrechts, D., Mertens, E., Meulewaeter, M., Steverlynck, C. & Van Nooten, M.-R. (2016). *Op(-)maat: Een onderzoek naar de behoeftedekking en de behoeftegerichtheid van het NT2-aanbod in Vlaanderen*. GIA Rapport.

Devlieger, M., Lambrechts, D., Steverlynck, C. & Van Woensel, C. (2013). *Verbindingen: Eindrapport werkjaar 2012-2013 van de inhoudelijke inspectie inburgering*. GIA rapport.

Geens, N., & Vandenbroeck, M. (2013). Early childhood education and care as a space for social support in urban contexts of diversity. *European Early Childhood Education Research Journal*, 21(3), 407-419.

- Geens, N., Vandenbroeck, M. & Roets, G. (2014). Informal social support in contexts of diversity: shaping the relationship between the public and the private sphere. *Health & Social Care in the Community*, 23(5), 532-540.
- Geens, N. (2016). Nadenken over ongeschreven regels. *Kiddo*, 17(4), 23-25.
- Giedts, S. & De Vriendt, I. (2010). *Syntheseverslag << Begrijp me niet verkeerd... >> Hoe in groep omgaan met (grote) verschillen in taal en taalgebruik?* Met de steun van het Federaal Impulsfonds voor het Migrantenbeleid en met de steun van het Europees Sociaal Fonds.
- Huis van het Nederlands. "Zo gezegd, zo gedaan!" Een onderzoek naar de kwaliteitscriteria van oefenkansen Nederlands in de provincie Antwerpen. Provincie Antwerpen.
- Kruispunt Migratie en Integratie. Interculturaliseren van een organisatie.
- MeMoQ (2014). Een pedagogisch raamwerk voor de kinderopvang van baby's en peuters. In opdracht van Kind & Gezin, Brussel.
- Meurs, P. (2015). *Cultuursensitief preventief werken met de vroege ouder-kind band in migratiegezinnen*. Presentatie Open Forumdag Ontmoeting, 29 april 2015. Brussel: Expoo.
- Pulinx, R. & De Cuyper, P. (2014). *Vormen van Nederlands leren door volwassenen in Vlaanderen*. Steunpunt Inburgering & Integratie: Antwerpen. D/2014/13.180/10
- Segaert, E. (2007). Visies van ouders op kinderopvang als socialisering. Onuitgegeven masterproef, Universiteit Gent.
- Soenen, R. (2006). Het kleine ontmoeten: Over het sociale karakter van de stad. Antwerpen: Garant.
- TFIEY (2015). Integrated systems for Children and Families – Continuity and alignment of Services. Fifth Meeting: January 26 – 28, 2015. Synthesis report.
- Tummala-Narra, P. (2004). Mothering in a foreign land. *The American Journal of Psychoanalysis*, 64(2), 167-182.
- Van der Mespel, S. (2011). Ontmoetingsplaatsen voor kinderen en ouders: van buitenbeentje naar hype. *POW Alert*, 37(4), 47-56.
- Van Haute, D., Roets, G. & Vandenbroeck, M. (s.d.). *The quality of integrated social service delivery experienced by families in poverty: a theoretical framework*. UGent: Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek. Ongepubliceerd rapport.
- Van Laere, K., Peeters, J. & Vandenbroeck, M. (2012). The Education and Care Divide: the role of the early childhood workforce in 15 European countries. *European Journal of Education*, 47(4), 527-541.
- Vandenbroeck, M., Roets, G. & Snoeck, A. (2009). Immigrant mothers crossing borders: nomadic identities and multiple belongings in early childhood education and care. *European Early Childhood Education Research Journal*, 17(2), 203-216.
- Vermeiren, C., Raemaekers, P., Dierckx, D., Nisen, L. & Jacquet, N. (s.d.). *Netwerken, samenwerking en kinderarmoede: een theoretisch kader*. Ongepubliceerd rapport
- Vervaeke, V., Devlieghere, J., Geens, N., & Hulpia, H. (2013). *Ontmoetingsplaatsen voor kinderen en ouders: Een kans voor iedereen*. Gent: VBJK en Vakgroep Sociale Agogiek UGent, Koning Boudewijnstichting.

Vervliet, M., De Mol, J., Broekaert, E. & Derluyn, I. (2014). 'That I live, that's because of her': Intersectionality as framework for unaccompanied refugee mothers. *British Journal of Social Work*, 44(7), 2023-2041.

Vlaams Parlement (2013). *Decreet houdende de organisatie van preventieve gezinsondersteuning*. Goedgekeurd door het Vlaams Parlement op 20/11/2013, Brussels.

VLAS (2012). *Actieve inclusie van vrouwen van buitenlandse herkomst*. Verslag Kennisplatform 7 juni 2012.

3 De proeftuinen – procesbeschrijving

Naast direct zichtbare en meetbare resultaten (bereik, aantal moeders die MO succesvol afronden, ...), genereren de proeftuinen inburgering op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen belangrijke kwalitatieve effecten op middellange termijn, zowel voor de betrokken moeders en kinderen, als de partnerorganisaties. We geven een overzicht van wat dergelijk traject teweeg brengt, rijkelijk geïllustreerd met citaten.

3.1 Moeders en kinderen zetten belangrijke stappen

Ter illustratie: een greep uit het verslag van proeftuin Mol

Enkele cursisten kwamen argwanend naar de eerste lessen, onder druk van bv. hun maatschappelijk assistent. Na een tijdje groeide hun motivatie en waren ze altijd aanwezig.

Het merendeel van de cursisten heeft tijdens dit project deelgenomen aan de fietslessen die door de Dienst Samenlevingsopbouw georganiseerd werden. Dit was een extra investering, op een woensdagnamiddag dan nog. Toch hebben alle cursisten de fietscursus tot een goed eind gebracht.

Alle cursisten willen na afloop van dit project verder Nederlands leren. De meesten zijn bereid om hiervoor hun kind naar de opvang te brengen. Jammer genoeg hebben de meeste moeders geen plaats kunnen bemachtigen in de reguliere kinderopvang.

De cursisten zijn in de loop van het traject meer beginnen deelnemen aan ander aanbod, bv. voorlezen voor kinderen in de bib, speel- en sporthal in de schoolvakanties, Peuterspeelpunt. Ze spreken ook met elkaar af, nodigen elkaar uit bij hun thuis (niet alleen de vrouwen met dezelfde moedertaal!) of om samen te gaan winkelen.

De cursisten gaan in de loop van het traject ook alleen naar de afspraak bij Kind & Gezin of naar de huisdokter, wat ze voordien enkel met hun man deden. Ze hebben misschien wel minder uren Nederlandse les gekregen dan in reguliere cursussen, maar durven het geleerde Nederlands veel beter gebruiken in hun dagelijks leven.

Flarden van gesprekken onderling zijn soms ook verhelderend. Zo praatte één Afrikaanse cursiste in op een andere: 'Je moet nu die afspraak eindelijk eens maken. Je kan niet blijven zitten, je moet opstaan. Je moet het zelf doen, niemand gaat naar jou komen als jij niet zelf actie onderneemt.' (in het Frans, maar toch)

Een kleine, maar betekenisvolle stap van één cursiste die graag meer contact wilde met Belgische mensen. Ze wou graag eens mee op het bankje in haar straat gaan zitten waar haar Belgische burens zaten te kletsen, maar durfde niet goed. De andere cursisten hebben op haar ingepraat, dat ze alleen beter Nederlands kon praten door veel te oefenen en dat ze het gewoon moest durven. De week nadien was het haar gelukt om met de burens een praatje te maken.

3.1.1 Leefwereld verbreed en vergroot

Dankzij het volgen van dergelijk intensief traject met uitgebreide ondersteuning in de groep door diverse professionals, zetten de moeders en hun kinderen belangrijke stappen in hun leven als burger in de samenleving. Door als samenleving de stap te zetten naar de leefwereld van moeders met jonge kinderen met een geïntegreerd aanbod, is de leefwereld van zowel de moeders als de kinderen verbreed en vergroot.

(Naar) IVCA (komen) heeft onze deuren geopend. (Moeder PT Antwerpen)

Tijdens de huisbezoeken valt het woord "wachten" vaak. Dit tekent vaak de levens van al deze moeders/families. Ze moeten wachten voor een goed huis of appartement, wachten voor de lessen Nederlands, wachten om te mogen werken, wachten voor kinderopvang, ... Hier ligt een belangrijke invulling van dit project. Het geeft deze moeders zicht op het eind van de tunnel. Ze kunnen hier uiteindelijk een eerste stap zetten, een eerste stap naar Nederlands, naar de maatschappij, naar een sociaal netwerk, naar kinderopvang, naar een vertrouwensrelatie, naar een plaats waar er geluisterd wordt, waar tijd is, waar geen druk is, waar geen controle is, waar deuren open staan ... (Team PT Oostende)

We zijn in België gekomen: we zien niets, we horen niets en we kunnen niet praten. Nu hebben we veel gezien, veel gehoord en we kunnen een beetje Nederlands spreken. (Moeder PT Oostende)

De mama's geven aan dat ze meer inzicht hebben in de werking van de organisaties in de stad. Waar alles vroeger voor hen een complex kluwen was, geven ze nu aan dat ze de weg kennen in Turnhout en dat ze weten met welke vragen ze waar naartoe kunnen gaan. Ze hebben een overzicht gekregen en dat geeft hen minder stress. (Team PT Turnhout)

Ik keek uit naar de dinsdag en donderdag. Ik heb altijd iets bijgeleerd. Ook al waren het grote zaken of kleine zaken. Ik leerde altijd iets bij. (Moeder PT Antwerpen)

In de eindevaluatie schrijft een moeder dat ze niet als migrant maar als mens gezien werd door de lesgevers. (Team PT Geraardsbergen)

In deze cursus krijg je veel nuttige informatie mee. De moeder leert meer over het kind en het kind zelf leert ook bij. De mogelijkheid is er om veel vragen te stellen. De lesgevers zijn altijd bereid om meteen een antwoord te bieden op de vragen. Door thuis te zitten kan je deze informatie niet vergaren, je moet buiten komen om zulke informatie te verkrijgen

van mensen die deelnemen aan de samenleving en er veel meer over weten. (Moeder PT Limburg)

Kamila geeft aan dat Kan-Ga veel voor haar heel betekent. Zij wil graag als vrijwilliger bij de 2de groep moeders in dit project werken. Zij wil de docenten en de begeleiders ondersteunen. Zij heeft nood aan sociaal contact en dat vindt ze in dit project. Haar Nederlands bijschaven wil ze vooral op het vlak van spreken. Het contrast met haar werk als vroedvrouw in Kabul en haar leven hier is groot. Zij heeft haar diploma's tijdens het ritueel van de doos boven gehaald. Dit kunnen tonen aan ons, gaf haar heel wat voldoening. Wij zijn voor haar een brug naar de wereld in Oostende. Daarom hebben wij ook de keuze gemaakt om haar als vrijwilliger te laten meewerken in dit project. Haar eigenwaarde opkrikken geeft haar een boost. De doos is een ritueel waar ze hun roots kunnen laten "spreken". Dit is een moment waar alle moeders naar uitkijken. Dit geeft hen een moment van "samenzijn" in hun cultuur maar ook het delen van hun cultuur. Blijk geven van interesse in hun cultuur maakt voor hen veel uit, hier maak je de brug naar hen toe en zie je hen dezelfde beweging maken. (Team PT Oostende)

3.1.2 Toegenomen zelfredzaamheid

Taal is een zeer belangrijke toegangssleutel naar de buitenwereld toe. Wie de taal niet of nauwelijks beheerst, mist belangrijke informatie maar ook heel wat sociaal contact. Deze proeftuinen trachten het leren en oefenen van het Nederlands hand in hand te laten gaan en toegankelijk te maken voor de meest laaggeletterden. Het gaat echt om 'taal leren in interactie met anderen, in authentieke contexten'. Het Nederlands is daarbij een middel om MO- en opvoedingsgerelateerde thema's bespreekbaar te maken. In een veilige leeromgeving komen heel wat moeders tot werkelijk durven spreken.

Een moeder getuigt dat ze nu beter haar weg kent, weet wat waar te vinden. Ze is tijdens de proeftuin ook geschrokken van haar eigen vermogen om Nederlands te praten. (PT Brussel)

Stadsklap was leuk. We moesten wel Nederlands praten. Toen ik naar huis ging, was ik zo met het Nederlands bezig dat ik meteen mijn boeken Nederlands heb vastgenomen en ben beginnen lezen. (Moeder PT Antwerpen)

Na de eerste sessie zaten we als uitvoerders eerlijk gezegd met een bang hartje. Iedereen was komen opdagen. Netjes op tijd. De sfeer zat goed. Maar sommigen waren zienderogen overrompeld door het dat Nederlandstalige bad en het ondergedompeld worden in een nieuwe groep van tien mama's en tien pagadders. We vroegen ons af of we ze niet te zeer hadden afgeschrikt, de mama's die nagenoeg geen Nederlands spraken. Ik herinner me de Russische vrouw, die die eerste sessie enkele keren angstig om zich heen keek en zocht naar houvast, naar iemand die voor haar vertaalwerk wilde opnemen. 'Was er dan geen tolk aanwezig?' We vertelden dat we het in het Nederlands wilden proberen. Maar dat we als we merkten dat tolken echt nodig waren, we er zouden zoeken. We vroegen een andere deelneemster die ons had begrepen om dit even voor haar in het Russisch te vertalen en leken haar zo wat gerust te stellen, maar helemaal zeker van ons stuk waren we niet... We wilden het wel doodgraag en geloofden er keihard in dat het ons zou lukken. En ja hoor. De tweede bijeenkomst was weer iedereen paraat. En diezelfde vrouw die de eerste sessie geen woord had gesproken, enkel een spaarzame hoofdknik en een Russische 'da' had geuit, beantwoordde de tweede bijeenkomst mijn 'goeiemorgen', met een hoofdknik, een lach, en een 'goeiemorgen'! Ik kan je verzekeren dat ik dat moment niet zal vergeten, en dat het hartverwarmend deugd deed. Deze vrouw is door de sessies heen echt open gebloeid! Ze wil nu graag een cursus

Nederlands volgen als haar zoontje in september naar school gaat. Ze was fier toen ze helemaal alleen (dus zonder tolk) de stap had gezet om haar vrijetijdspas aan te vragen. En haar sociaal assistent deed bij ons zijn 'beklag' omdat deze vrouw nu zonder tolk naar de afspraken komt... (Team PT Geraardsbergen)

Moeders worden ook meer zelfredzaam door hen eerst te begeleiden om samen in groep bestaande drempels (zoals mobiliteit, kinderopvang, ...) te overwinnen en hen nadien te ondersteunen in het alleen doen. De stappen die moeders doorheen het traject zetten, worden vaak pas gaandeweg duidelijk en zijn eerder af te leiden uit informele gesprekken met de moeders tijdens de bijeenkomsten dan een gerichte evaluatie.

Door de cursus ga ik vaker naar de bibliotheek om boeken uit te lenen. Ook weet ik waar ik naartoe kan gaan als ik activiteiten wil doen met mijn kinderen. Het zijn wel kleine dingen maar deze zijn heel belangrijk voor mij. Ik ga ook terug naar school om Nederlandse les te volgen, ik ben nu vastberaden om de taal te leren spreken. Als ik de taal mee heb, kan ik al heel wat voor mezelf betekenen. Dan hoeft ik niet te vragen aan mijn man of familie om mee te gaan met mij naar een bepaalde plaats. Ik kan dan zelf wel mijn plan trekken. (Moeder PT Limburg)

We gingen vaak in groep, ook als de activiteiten buiten de lessen plaatsvonden, bv. voorlezen voor kinderen in de bib, een optreden van Lennaert en de Bonski's op een avond in het cultureel centrum, ... (Team PT Mol)

Fanette vroeg tijdens de cursus hoe ze een belbus kon nemen. Ze had dat nog nooit gedaan en was bang om te bellen, omdat een telefonisch gesprek niet zo gemakkelijk is. We hebben in de groep eerst alle info op een rijtje gezet. We hebben 2x geoefend door samen naar de dienst voor de belbus te bellen. Om al een klantnummer aan te maken, moest ze effectief een afspraak maken. Ik heb haar gezegd dat ze het mij mocht vragen om samen te doen als ze een concrete datum had. Op het einde van de reeks verraste ze ons bij de evaluatie met de boodschap 'Ik heb zelf de belbus gereserveerd' in haar klavertje genoteerd. (Team PT Geraardsbergen)

Ik heb zeer veel bijgeleerd bv. zelfstandig naar de dokter, naar de apotheker, naar de markt gaan. Voorheen kon ik dit niet alleen, ik ging altijd samen met mijn partner. Ik ben zelfstandiger geworden. Ik ga via dit project ook naar KOM'MA en ik neem deel aan het project Instapje met mijn kind. Voor deze activiteiten heb ik zelf de eerste contacten gelegd. (Moeder PT Limburg)

Ik durf nu bijna alles alleen: naar het ziekenhuis, de huisdokter, naar veel afspraken, dat was voor de cursus niet het geval. (Moeder PT Turnhout)

Een mama geeft aan dat zij haar dag nu beter kan plannen. In Afghanistan was dit niet nodig. Hier wordt dit wel meer verwacht. Deze mama is inderdaad de mama die ook beneden in de opvang op haar horloge kijkt en de andere vrouwen er op attent maakt dat het tijd is om naar boven te gaan. (Team PT Gent)

De proeftuinen bereiken effectief laaggeletterde vrouwen die kwetsbaar zijn op verschillende terreinen: in relatie tot hun kind, wat betreft de Nederlandse taal, hun sociale contacten, ... Veel van deze vrouwen hebben lang geen cursus gevolgd (omwille van zwangerschap, kinderen krijgen, geen opvang hebben, ...) maar zijn wel heel gemotiveerd om bij te leren (over het moederschap, het aanbod voor gezinnen in de buurt, om Nederlands te leren, ...). Dankzij de proeftuinen zien de moeders (terug) de mogelijkheden van levenslang leren. Ze uiten hun droom om kok, kapper, kinderbegeleider of verpleegster te worden, ... Ze leren fietsen, nemen zelf de bus, plannen hun rijbewijs te halen, doen zelf hun inkopen op de markt in het Nederlands, ...

Adita heeft net haar papieren gekregen. Ze is nooit naar school geweest. Haar doel was om zelf een verhaal te kunnen schrijven en dit voor te stellen aan de groep. Ze heeft een kinderboek genomen als verhaal, dit helemaal overgeschreven en ingeoeffend. Ze leest ons het verhaal voor. (Team PT Brussel)

Bovendien heb ik ook fietslessen gevolgd, praktische informatie daarover heb ik tijdens de cursus gekregen. Ik ben gestart met die cursus en heb die ook afgerond: ik heb mijn attest behaald en weet goed welke regels/wetten er gelden op straat voor fietsers. Ik heb een fiets voor mijn kinderen gekocht, zodat ik samen met hen kan gaan fietsen. (Moeder PT Limburg)

Ik wou van kleins af aan al naar school gaan maar in Afghanistan mocht ik niet naar school. Nu ik hier woon, vind ik het heel leuk dat ik naar school kan gaan en wil ik heel graag verder doorgroeien. (Moeder PT Gent)

Tijdens het traject groeit bij veel vrouwen een enorme gedrevenheid om bij te leren. Verschillende moeders in diverse proeftuinen willen graag leren schrijven, wat nu minder aandacht kreeg. Ze vragen om nog een intensiever programma: 3 tot 4x per week bijeenkomen. De doorstroom naar het regulier aanbod is opmerkelijk (NI. les volgen, ingeschreven in opleiding, ...). Verdere opvolging is uiteraard nodig om te zien of deze vrouwen het hier volhouden en als ze uitvallen, waarom dan wel.

Tegen het eindpunt van het project blijft een groep zeer leergierige vrouwen over die graag verder wil bijleren. En die ook weet waar ze met bijkomende vragen terecht kunnen. (Team PT Gent)

3.1.3 Sociale steun

De groepen kennen bijzonder weinig uitval. Integendeel, hoogzwangere vrouwen blijven komen tot net voor de bevalling en pas bevallen moeders zijn soms na 2 weken al terug aanwezig met hun baby. De sociale steun die moeders onderling ervaren, is een belangrijk (neven)effect van deze groepen (én versterkt op zijn beurt de betrokkenheid op/in de bijeenkomsten). Verschillende moeders zoeken elkaar op buiten de bijeenkomsten om en houden na afloop nog contact.

Eén van de moeders vertelt dat ze veel courage vindt bij de andere deelnemers die ze vrienden noemt. Ze zou elke dag wel willen komen. Ze vond het fijn tijdens de proeftuin te vernemen dat het goed is om thuis haar moedertaal te spreken met haar kinderen. (PT Brussel)

Als mijn zoon ziek is, doet het me pijn dat ik niet naar de groep kan komen, het geeft me een gevoel van heimwee. Ik kijk uit naar woensdag. (Moeder PT Antwerpen)

Vroeger had ik schrik om met kleine kinderen (0 en 3 maanden) buiten te komen. Ik bleef binnen. Nu zie ik andere mama's die wel met hun kleine kinderen naar de groep komen. Voor mij is dit nu ook een mogelijkheid om zelf te doen en niet meer geïsoleerd binnen te blijven. (Moeder PT Antwerpen)

Ik wil nog medelen dat ik dankzij het project een bepaald netwerk heb opgebouwd, vroeger zat ik veel thuis en ik werd er ziek van. De dokter had me aangeraden dat ik meer naar buiten moest komen en dit heb ik dan gedaan. Ik voel me nu veel beter. (Moeder PT Limburg)

Er waren echt moeders bij die er een beetje door zaten. Die in het ziekenhuis hebben gelegen. Die gewoon door er te zijn, er uit zijn geraakt. (PT Limburg)

Wat ik vooral merkte, was hun blijdschap met dit menselijk contact, de steun en de betrokkenheid die ze ervaren, de erkenning die ze krijgen, het verruimen van hun netwerk en kansen krijgen in hun ontwikkeling, het even los kunnen komen van hun taak als verzorgende van hun man, kinderen en familie. Het mooie is hun manier van delen. (Team PT Limburg)

Dit is mijn routine, mijn 'community', ik ben hier thuis, ik heb hier andere mensen leren kennen (Moeder PT Mol)

Moeder-Taal was voor mij de eerste stap om buiten te komen, met mensen te praten. (Moeder PT Mol)

Wanneer we opgesloten zitten in het (asiel)centrum is dat niet goed, maar nu wel. We zijn hier in een groep, het doet je een beetje vergeten, want het is niet gemakkelijk. (Moeder PT Turnhout)

3.1.4 Vertrouwen in basisvoorzieningen

We stellen vast dat moeders vertrouwen krijgen om gebruik te maken van kinderopvang en velen onder hen hun kind effectief inschrijven en laten starten in de opvang. Ze voelen zich meer voorbereid om hun kind naar school te brengen en voelen zich sterker betrokken op de schoolloopbaan van hun kind. De experimentele proeftuinen bieden hiertoe een ideaal oefenterrein. Moeders durven (soms voor het eerst) leerkrachten aanspreken, contacten leggen met andere ouders als hun kind naar school gaat, ... Bovendien leren ze zaken waardoor ze hun kind beter kunnen begrijpen als het vertelt (in het Nederlands) over school.

"Ik heb geleerd mijn kind in de opvang te laten. Dat was in het begin een grote stap." Dit is voor deze moeder geleidelijk aan kunnen gebeuren: van februari tot september, had ze haar kind mee in de klas. Dat liet haar toe om te zien hoe alles er aan toe ging. Ze kon het systeem leren kennen. Sinds september brengt ze haar kind zelf naar de opvang in IVCA. (Moeder PT Antwerpen)

Ik voel met beter, vroeger huilde ik veel omdat ik stress had. Ik begreep niet veel over de school (en de boekentas) van mijn zoon. Ik begrijp nu meer wat de lerares verlangt, dat geeft minder stress. (Moeder PT Turnhout)

Daarvoor zette ik mijn kind gewoon af op school en toen mijn kind thuis kwam zei mijn kind: 'Papa en mama: allemaal in de kring!' Omdat hij dat zag op school. Daarvoor begreep ik dat niet en deed ik het ook niet. Maar nu weet ik dat hij dat in de klas leert, aangezien wij dit ook in de lessen hebben gedaan, en doe ik wel mee met hem. (Moeder PT Gent)

Ik ben helemaal open gebloeid. Als moeder heb ik meer zelfvertrouwen gekregen. Ook vertrouw ik andere mensen meer omdat ik gezien heb dat de kinderen hier heel goed opgevangen worden. In Afghanistan zou ik mijn kind aan niemand toevertrouwen. (Moeder PT Limburg)

Vroeger was 'Goeiemorgen' al moeilijk om tegen de lerares van de kinderen te zeggen, nu durf ik echt een gesprek voeren met de lerares. (Moeder PT Turnhout)

We gingen in groep een crèche bezoeken om te zien hoe het er aan toe kan gaan. We bekeken de filmpjes van 'Een vlieg in de kleuterklas'. Als een kind gestart is in de opvang of op de kleuterschool vragen de lesgeefsters regelmatig aan de moeder hoe het gaat. Dikwijls helpen de lesgeefsters ook met de schriftelijke communicatie. (Moeder PT Mol)

Ik begrijp nu dat de zorgjuf mijn zoon helpt en dat hij vrienden heeft, daar durfde ik voor de cursus niet naar informeren. (Moeder PT Turnhout)

Mijn man gaat nog wel mee naar Kind en Gezin, maar ik voer het woord. (Moeder PT Turnhout)

3.1.5 Warme overgang voor de kinderen

De leefwereld van de kinderen is dankzij de proeftuinen rijker geworden. Dergelijk geïntegreerd aanbod creëert belangrijke transitieruimtes voor kinderen waar andere kinderen en volwassenen komen. In de meeste proeftuinen wordt er tijd en ruimte genomen om op geleidelijke en zorgzame wijze kinderen en moeders afzonderlijk activiteiten aan te bieden. Aandacht voor individuele noden, eigen ritme en gemeenschappelijke rituelen zorgen ervoor dat het welbevinden van beiden kan worden gewaarborgd.

De kinderen horen er (soms voor het eerst) Nederlands en beginnen thuis ook Nederlandse woorden te gebruiken, ze leren er een zekere vorm van structuur en sociale regels kennen, worden geprikkeld door een nieuwe omgeving, leren liedjes zingen, leren in de interactie met andere kinderen, en krijgen de kans te experimenteren met afstand en nabijheid van hun moeder, ... Gaandeweg uitend de kinderen hun enthousiasme om naar de groep te komen door thuis snel hun jas te willen aandoen, de ruimte binnen te hollen, ... Allemaal zaken die een warme overgang naar reguliere kinderopvang en het kleuteronderwijs vergemakkelijken.

Wanneer we in het centrum zijn, zijn we altijd op onze kamer. Ik ben, altijd samen met mijn dochter, ik kan me niet wassen zonder haar. Ik vertrek met haar naar de douche. Als ik haar achterliet, huilde ze, maar omdat ik hier ben, is ze beginnen te veranderen. Vandaag bijvoorbeeld, heeft ze niet gehuild. (Moeder PT Mechelen)

Ik was eerst bang dat mijn zoon niet hield van nieuwe mensen maar het lukt zo goed dat ik hem nu aan een crèche toevertrouw en Nederlandse les ga volgen. (Moeder PT Mechelen)

Het gaat goed met mijn zoon in de kleuterklas. Hij is eerst naar de crèche geweest, maar daar heb ik hem moeten weghalen omdat hij te veel huilde, nu heeft hij tijdens de cursus kunnen wennen aan kinderopvang. Ik denk dat het daarom nu zo goed gaat in de kleuterklas. (Moeder PT Mechelen)

De trajectbegeleider merkt op hoe vertrouwd de kinderen reageerden met wie hij samen met de moeders een bezoek bracht aan een kinderdagverblijf. In tegenstelling tot hun eerste bezoeken aan de proeftuin, hebben ze gaandeweg geleerd hun weg te vinden in zo'n (transitie)ruimte en kunnen ze nu niet snel genoeg in de crèche zijn, aldus de moeders. (PT Brussel)

Erika vertelt dat Zahra nog niet klaar was voor school. Ze was nerveus en heel afhankelijk aan haar mama, door deze cursus leert Zahra contacten met andere kinderen te leggen en is haar nervositeit verdwenen. Erika ziet dat haar dochtertje nu klaar is om naar school te gaan. (PT Geraardsbergen)

Katerina vertelt dat Iva niet de kans heeft om te oefenen in afscheid nemen van mama. Ze hebben hier geen familie en daardoor zijn haar kinderen altijd bij haar. Pas als ze naar school gaan, maken de kinderen een eerste keer een scheiding van hun mama mee. Mama kan dan pas iets voor zichzelf doen. Katerina is intussen ingeschreven voor Nederlandse les en Iva is in de kinderopvang ingeschreven vanaf september dankzij deze ervaring. (PT Geraardsbergen)

Mijn dochter wou het interactiemoment op dinsdag vaak niet meedoen, maar nadien deed ze het thuis wel. (Moeder PT Antwerpen)

Eén van de moeders ging met haar dochter zonet naar de kleuterschool wennen. Ze vertelt hoe haar dochter zelf op ontdekking ging in de klas terwijl ze andere kinderen die dit niet gewoon waren, zich zag vastklampen aan hun ouders. (PT Antwerpen)

Ter illustratie: het verhaal van Jelena (PT Geraardsbergen)

Jelena is een Russisch meisje van 33 maanden op het moment dat onze cursus begint. Ze woont met haar mama (Veronika), papa en 2 grote zussen in een klein appartementje. Haar grote zussen gaan naar de lagere school. Jelena is een erg afhankelijk meisje, ze geniet ervan te praten in haar eigen taal tegen mij, ze toont haar speelgoed, speelt een fantasiespel met knuffels waarin ik een rol krijg. Allemaal in vloeiend Russisch. Haar ouders spreken een paar woorden Frans, omdat ze eerst in een asielcentrum in Wallonië werden opgevangen. Ze leiden een erg geïsoleerd leven. Jelena gaat nog niet naar school, hoewel ze volgens haar leeftijd al mag. De eerste les zit Jelena bij mama op school, vanaf de 2de les gaat ze op verkenning. Tijdens de cursus geniet Jelena van de spelletjes, puzzels, knutselmomenten, boekjes,... die haar door vrijwilliger Imen worden aangeboden. Vanaf de eerste dag dat Imen er was, ging Jelena naar haar toe, nam haar bij de hand en vertelde honderduit in het Russisch tegen haar. In de evaluatie vertelde Veronika, haar mama, over Jelena dat ze 'vroeger niet normaal was, altijd nerveus, altijd in paniek als mama even naar een andere kamer ging'. Sinds ze naar de cursus komen, is Jelena veranderd. Ze vraagt zelf om naar de les te gaan en haar mama gebruikt het zelfs als stok achter de deur: als je nu je schoenen aandoet, mag je morgen mee naar de les. Haar dochter tijdens de bijeenkomsten te zien openbloeien door de contacten met anderen, kinderen en volwassenen, overtuigde Veronika ervan dat ze klaar is om naar school te gaan. Jelena ging niet naar school omdat haar mama er van overtuigd was dat het slecht zou zijn voor haar dochter. Door die evolutie kan Veronika zelf cursus Nederlands gaan volgen vanaf september. (PT Geraardsbergen)

Bovendien zien de kinderen hoe hun moeder moeite doet om regelmatig naar de lessen te komen en zij geleidelijk aan meer initiatief neemt. Het versterken van de moeders heeft absoluut ook een indirecte impact op de ontwikkelingskansen van kinderen. Kortom, een geïntegreerde aanpak die aansluit op de wereld van de moeders en kinderen, laat zowel voor moeders als kinderen toe om niet alleen hun *plek* te vinden in de samenleving, maar er vooral ook *zelf hun weg* in te vinden.

Fanette vond huisvesting een interessant onderwerp. Ze woont in een sociale woning die niet geïsoleerd is en ervaart veel problemen met haar woning. Ze woont bovendien erg afgelegen. In de sessies over wonen leerde ze dat ze recht heeft op een sociale lening en kreeg ze een afspraak bij het Vlaams woningfonds om haar mogelijkheden te bekijken. Ze heeft de lessen ervaren als ondersteunend in de stappen die zij wilt nemen. (PT Geraardsbergen)

3.2 De partnerorganisaties

De verschillende proeftuinen kennen diverse partners op het terrein. Vooral de partner Kind & Gezin wordt vertegenwoordigd door diverse organisaties (die al dan niet rechtstreeks onder hun bevoegdheid staan): kinderdagverblijven, inloopteams, medewerkers van het consultatiebureau, ...

Los daarvan, is het duidelijk dat het AMIF 320 project effect heeft op alle direct betrokken partnerorganisaties: door het experimenteren komen medewerkers in de partnerorganisaties geleidelijk aan meer los van de eigen denkwijzen en kaders en durven ze over de muren heen te kijken. Dit is een eerder traag en vaak – nog te – impliciet proces. Cruciale factoren hierin zijn in elk geval de mogelijkheid om samen op de werkvloer te staan en tijd en ruimte om diepgaand overleg (vooraf, tijdens en nadien) met alle betrokken partners te organiseren (wat bindt ons – wat onderscheidt ons?).

Ik heb geleerd om heel wat vaste denkpatronen in het lesgeven los te laten. Out of the box denken moet je toelaten. Lesgeven was een insteek maar er is veel meer (aan)geraakt dan het Nederlands alleen. Ook bij mezelf. Ik ben als mens veel rijker geworden. (Team PT Oostende)

Tegelijkertijd versterkt de samenwerking ook net de eigen positie en professionaliteit. Verder blijkt dat de samenwerkingsverbanden opgezet in het kader van dit AMIF 320 project bijdragen tot het doelgericht realiseren van de organisatiedoelen van elke partnerorganisatie an sich. Moeders die anders niet bereikt worden door hetzij inburgering, hetzij CBE, hetzij gezinsondersteunende organisaties, ontvangen nu een geïntegreerd aanbod.

De combinatie Taal, MO en opvoeding is goed. Ik kan hier ook vanalles vragen en moet daar niet voor naar 3 verschillende plaatsen. (Moeder PT Mol)

Halve dag is goed. Ik kom omdat ik mijn zoon hier kan meebrengen. Hier krijg ik ook MO in het Nederlands. Ik vind dat heel goed. Ik kan hier dingen leren: integratie, Nederlands, ... Maar ik ontmoet hier ook andere mensen die ik soms op straat ook tegenkom en dan goedendag zeg. Dat is leuk, dat is niet als ik cursus volg in Turnhout. (Moeder PT Mol)

De moeders krijgen zin om verder te leren, stromen door naar een divers vervolgaanbod, ontwikkelen vertrouwen in kinderopvanginitiatieven, enz. De impact van het bereiken van zo'n kwetsbare groep, kan nauwelijks overschat worden. Noch voor de moeders, noch voor de kinderen. En dus noch voor de samenleving.

Grensoverschrijdend samenwerken, maakt het mogelijk om veel gericht en ruimer in te spelen op ieders specifieke leefcontext. Het rechtstreeks aanspreken op de vrouwen hun rol als moeder, al was het maar doordat ze de kinderen naar de lesplaats kunnen meebrengen, laat toe om hen ook te versterken in hun andere rollen.

Wat heb je geleerd van de moeders en kinderen over je eigen aanpak van de proeftuin?

Dat elke groep verschillend zal zijn en het nuttig is om op maat te werken. Bij elke nieuwe groep zullen we weer geleidelijk aan moeten opbouwen om vertrouwen te winnen. Dit zal altijd een nieuwe uitdaging zijn. Met onze huidige groep loopt eigenlijk alles heel vlot. Maar dit kan natuurlijk ook anders. Daar moeten we op voorbereid zijn. Het belang van het verbindend werken door echt te luisteren en te empoweren. Niet alleen de problemen te zien van de mama's maar ook de sterktes en het doorzettingsvermogen in kaart te brengen en te benoemen naar hen. (PT Mechelen)

Het functioneel leren wordt bij zo'n geïntegreerde aanpak ver doorgedreven. Begeleiders die op de werkvloer staan, geven zelf aan dat hoe verder ze kunnen en durven gaan in hun eigen kaders loslaten en de moeders en kinderen als vertrekpunt nemen voor het aanbod, hoe sterker het effect van hun professioneel handelen is. Dat dit geen evidente opdracht is, erkennen zij eveneens.

Dit zet de partnerorganisaties er – in verschillende mate – toe aan om na te denken over het vereiste profiel van degene die op dergelijk aanbod op maat wordt ingezet. De inzet van persoonsgerichte competenties komt meer op de voorgrond, een rijke en gevarieerde (werk)ervaring blijkt hierbij van onschatbare waarde, en lesgevers worden uitgedaagd meer in te spelen op het informele leren. Dit alles voedt een meer systemische en holistische kijk op de omgeving en de rollen van de cursist en welke betekenis het aanbod daarin kan vervullen.

De verschillende brillen om naar de doelgroep te kijken worden samengelegd waardoor we een vollediger beeld van de doelgroep krijgen en de hulpverlening beter kunnen afstemmen op maat van de deelnemer. (PT Mechelen)

Op heden zien we reeds hoe de experimenteerruimte in de proeftuinen het bestaande reguliere aanbod beïnvloedt: lesgevers en begeleiders nemen hun 'alternatieve/innovatieve' aanpak (vb. werken met bepaald ontwikkeld beeldend materiaal) mee in hun 'gewone' lessen/aanbod. Bovendien geven zij aan dat hun kijk op de moeders sterk verbreed is. Zowel gezinsbegeleiders als lesgevers zien deze vrouwen nu meer als 'gehele persoon', omdat ze hen vanuit verschillende rollen mochten leren kennen. We kunnen er alleen maar voor pleiten dat dergelijke cross-over van professionele en persoonlijke inzichten veel ruimer kan gebeuren in het kader van structurele verankering.

De vroedvrouw van Kind & Gezin geeft aan dat ze dankzij haar ervaringen als begeleider in deze groep het meer en meer aandurft om gewoon eenvoudig Nederlands te praten als ze op huisbezoek gaat, in plaats van meteen beroep te doen op een tolk of de kinderen in te schakelen voor vertalingen. En dat lukt, met eenvoudig Nederlands, een rustig spreektempo, wat handen- en voetenwerk hier en daar. (PT Geraardsbergen)

CBE en All verruimen hun kennis van de sociale kaart betreffende dienstverlening voor gezinnen met jonge kinderen om cursisten beter door te verwijzen. Info over kinderopvang wordt nu systematisch gegeven in reguliere groepen CBE door de lesgever. All heeft veel geleerd over de noden met betrekking tot moederschap en bezorgdheid om de kinderen. "Ik heb veel geleerd over de relatie moeder-kind, aan het emotionele zal ik nu in de MO-lessen meer aandacht besteden." K&G leidt beter en meer toe naar inburgering omdat de kennis over de dienst meer gekend is. De MO lesgever past haar

manier van werken nu meer aan voor laaggeletterde mensen die weinig Nederlands kunnen. Gezamenlijk hebben we gezocht naar nieuwe werkvormen en deze uitgewisseld. Kind en Gezin bleek over heel wat interessant materiaal te beschikken om te gebruiken in groepen. Het materiaal van Kind en Gezin wordt nu intens gebruikt. (Team PT Tienen)

Daarnaast zijn er doorheen het voorbije jaar, belangrijke (beginnende) contacten gelegd met organisaties uit de regio. Het AMIF320 project heeft zo bijgedragen aan het versterken van (nieuwe) initiatieven en samenwerkingsverbanden die het reguliere aanbod beter afstemmen op de noden van deze doelgroep.

De herhaalde vraag vanuit het project Moeder-Taal naar kinderopvang op de lesplaats, zowel binnen CBE als CVO, heeft geresulteerd in een twee nieuwe proefprojecten kinderopvang in samenwerking met Landelijke kinderopvang. Daarnaast werkt de lesgever CBE Kempen mee in de werkgroep 'ouders' binnen het Centrum Basiseducatie. Hier wordt het aanbod voor jonge ouders uitgetekend en wordt getracht de hele werking van het centrum 'gezinsvriendelijker' te maken. Binnen CBE Kempen zijn jonge ouders gekozen als prioritaire doelgroep. (Team PT Mol)

4 Uitdagingen

In de evaluatieleidraad / het reflectie-instrument (zie deel 6: bijlage) maken we een opdeling tussen criteria en vragen met betrekking tot de organisatorische aanpak enerzijds, en de inhoudelijke aanpak anderzijds. Deze opdeling laat toe om gericht te evalueren, om de divers gemaakte keuzes hanteerbaar te maken voor elke proeftuin en op papier te krijgen.

Met de procesbeschrijving in dit draiboek beogen we het gehele project te beoordelen, processen van verandering beter te begrijpen, factoren van succes en falen te identificeren en er lessen uit te trekken voor de toekomst.

Bij de verwerking van al het verzamelde materiaal (verslagen Lerend Netwerk, verslagen van de bezoeken bij aanvang, afronding en de eindreflectie, evaluatieverslagen van elke proeftuin, alsook extra bronmateriaal aangebracht door de proeftuinen) blijkt dat de organisatorische en inhoudelijke aanpak zo sterk met elkaar verweven zijn, dat het meer recht doet aan de complexiteit van de realiteit om ze hier samen te nemen.

In wat volgt gaan we gedetailleerder in op negen uitdagingen die de nodige aandacht vragen in het opzetten en uitvoeren van een geïntegreerd aanbod op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen.

De thema's zijn zo opgebouwd dat ze, zowel bij praktijkwerkers als beleidsmakers, reflectie voeden tijdens de verdere verankering in het reguliere aanbod. We hopen dat het inbrengen van de ervaringen uit de diverse proeftuinen zowel praktijkwerkers als beleidsmedewerkers voeling laten krijgen met waar het bij een geïntegreerde aanpak allemaal om draait. Om van

daaruit doordachte keuzes te maken over wat het meest zinvol en wenselijk is in de gegeven context.

4.1 Uitdaging 1: Komen tot een gedeeld en gedragen partnerschap

4.1.1 Het samenwerkingsverband: $1 + 1 + 1 \neq 1$ geheel

Hoewel de doelstellingen die je als partners wil bereiken dezelfde zijn, is de manier waarop je die wil bereiken niet per se dezelfde. (Team PT Gent)

Het lijkt vanzelfsprekend dat geïntegreerd werken verder gaat dan de optelsom van de verschillende delen. In de praktijk blijkt dit echter minder evident. Voldoende tijd nemen om voordien elkaars visie en werking grondig te leren kennen en het aanbod op elkaar af te stemmen, is absoluut noodzakelijk. En dit zowel op het niveau van het team op de werkvloer, als op het niveau van de partnerorganisaties. We verwijzen hierbij graag naar de dilemma's, op organisatorisch en professional vlak, die we citeerden in de basistekst (zie deel 2). Cultuur, identiteit, kennis- en roldilemma's spelen bij het opzetten van de proeftuinen heel wat parten.

We zijn te snel over een aantal 'evidenties' – die achteraf geen evidenties bleken te zijn – heen gegaan. We hebben ook min of meer vastgehouden aan onze bestaande werking wat eerder belemmerend werkte voor een vlot verloop van het project. (Team PT Gent) – cf. cultuurdilemma, identiteitsdilemma en kennisdilemma.

We hadden het geluk elkaar allemaal al een beetje te kennen, tot op zekere hoogte een gedeelde visie te hebben. Maar we hebben te weinig tijd gehad/genomen voor de uitwerking. Dat had grondig kunnen foutlopen. Bij aanvang zijn we vooral heel concreet bezig geweest. Gaandeweg hebben we dan de noodzaak gevoeld om een aantal zaken toch te kaderen en diepgaander te bespreken, zoals de rol van de Baboesbegeleider in deze groep. (Team PT Brussel) – cf. cultuurdilemma, roldilemma en identiteitsdilemma.

De directie van open-school en CKG 't Kapoentje gaven hun medewerkers carte blanche om in dit project te stappen mits de voorwaarde om regelmatig naar hen toe terug te koppelen. Hierdoor hadden wij de vrijheid om in onze "proeftuin" te experimenteren en 'Out of the box' te werken. Het was belangrijk om geruggensteund te worden door onze leidinggevende (open-school en CKG 't Kapoentje) omdat dit project opstarten, begeleiden en afsluiten onbekend terrein was. Met je vele vragen, bedenkingen, ervaringen en visies moet je op hoger niveau kunnen overleggen. (Team PT Oostende) – cf. competent systeem dat medewerkers op diverse niveau's ondersteunt.

De visies en belangen werden concreet en inhoudelijk gecommuniceerd op niveau van de lesgevers, maar niet tussen de organisaties. In het begin ging het vooral over PERSONEN die op het project gezet werden: het klikte tussen hen en dat maakt dat we betrokken zijn zonder veel over visie na te denken, zonder te gaan kijken naar de visies die er bij de organisaties ACHTER de personen zitten. (Team PT Leuven/Tienen) – cf. cultuurdilemma.

Ik dacht altijd 'dat loopt allemaal'. Dat het op hoger niveau ook moet gebeuren, dat is toch wel wat vergeten. Als we nog eens zo'n project doen, moeten we met de partners toch echt rond de tafel zitten en de visie uitklaren. En als we onder tijdsdruk zitten, het gaandeweg toch oppakken. En niet zomaar er van uitgaan dat het goed is omdat het klikt op de werkvloer. Dan was het nu misschien duidelijker geweest waar we naar toe willen. Dus, we moeten meer op structureel niveau de organisaties betrekken. (Team PT Leuven/Tienen)

Het was in juni de eerste keer dat ik zo blij was dat het vakantie was. De energie is teveel naar andere zaken, naar randvoorwaarden gegaan. Het gebrek aan gelijkwaardig en gedragen partnerschap is immens onderschat. (Team PT Gent) – cf. controle- en machtsdilemma.

Om het team op de werkvloer toe te laten een programma op maat van deze vrouwen met jonge kinderen uit te werken, is **ondersteuning vanuit de eigen organisatie** noodzakelijk. De grote partners in dit project – de Agentschappen Inburgering en Integratie, Kind & Gezin en de Centra voor Basiseducatie – kennen elk hun eigen **organisatiecultuur**. De samenwerking tussen verschillende lesgevers, kind- en gezinsbegeleiders op de werkvloer, brengt deze verschillen aan de oppervlakte. **De gedragenheid van het project binnen de respectievelijke organisaties bepaalt mee de draagkracht van het samenwerkend team**. Bij gebrek aan een duidelijk kader op organisatieniveau, komt dan ook een goede continuering van het aanbod op de werkvloer in het gedrang.

Op alle niveaus binnen het Centrum Basiseducatie (CBE) leeft er een grote betrokkenheid ten aanzien van dit aanbod op maat van een laaggeletterd publiek. Getuige daarvan de aanwezigheid van staf en directie op verschillende afsluitende bijeenkomsten met de moeders en kinderen. Het is een belangrijke vorm van erkenning naar hetgeen de medewerkers op de werkvloer realiseren. Het is duidelijk voelbaar dat het CBE reeds een visie heeft op wat geïntegreerd werken inhoudt. Zij beschikken over de mogelijkheid om open modules aan te bieden, wat maatwerk veel beter toelaat. Doelstellingen zijn ruim eerder dan strak afgelijnd. Er wordt grondig nagedacht over wie van het team geschikt is om op zo'n specifiek aanbod in te zetten. Over het algemeen heeft het CBE heel wat inspanningen gedaan om de lesgevers Nederlands voor deze proeftuinen voldoende vrij te stellen van andere taken, om naast de lessen zelf ook voorbereidingstijd en overleg in te lassen. Dit neemt niet weg dat ook voor deze lesgevers het AMIF project een intense periode was omwille van het experimenteel karakter waarin nog heel wat materiaal ad hoc moet ontwikkeld worden. Ervaring en gedrevenheid om een dergelijke groep met vrouwen én kinderen te begeleiden, zijn dan ook een absolute must om er aan te beginnen (zie ook uitdaging 5).

Op dat vlak verschilt het CBE enigszins van het AgII Vlaanderen: terwijl het CBE gewend is te werken met een complexe doelgroep (vb. omwille van laaggeletterdheid) en van daaruit sterk bezig is met visie op maatwerk, op geïntegreerd werken, zet het AgII Vlaanderen daar net de eerste stappen in sinds de recente grondige herstructurering en het nieuw regelgevend kader. Bovendien is er een belangrijk verschil in vertrekpunt tussen AgII en CBE. Het CBE vertrekt vanuit het motto 'alle stappen die we zetten, zijn een stap vooruit'. Omwille van het verplichtend karakter van het luik MO, voelen de lesgevers MO zich veelal sterk gebonden aan de inhoud zoals ze die gewoonlijk in reguliere lessen geven. In tegenstelling tot het reguliere aanbod MO dat doorgaat in de moedertaal of contacttaal van de cursisten, wordt in dit project geëxperimenteerd met gemengde taalgroepen. Dat betekent dat MO hetzij in het Nederlands – en dus sterk vereenvoudigd –, hetzij via verschillende tolken wordt aangebracht. Bovendien is het voor verschillende lesgevers MO van AgII Vlaanderen en IN-Gent nieuw om met een concentratie van laaggeschoolde cursisten aan de slag te gaan. Zoals de lesgevers CBE aangeven, vraagt dit vaak een heel aangepaste manier om informatie aan te brengen, afgestemd op de wijze waarop laaggeletterde mensen hun wereld begrijpen.

Daarnaast was de fusie van de Agentschappen Integratie en Inburgering nefast voor de timing van het project. Dit op alle niveaus, zowel binnen lokale proeftuinen, alsook op Vlaams niveau. Zowel op het vlak van onderlinge uitwisseling, afstemming van de visie en

het aftoetsen van de wettelijke context, maar ook intern wat betreft opvolging en het bepalen van wie welke knopen doorhakt, aldus één van de proeftuincoördinatoren.

De derde partner, Kind & Gezin, is ietwat de vreemde eend in de bijt. Vooreerst omdat zij eerder een bundeling van organisaties zijn, bestaande uit enerzijds eigen dienstverlening (zoals de consultatiebureaus) en anderzijds voorzieningen waarvan zij de regie opnemen (zoals kinderopvang, Huizen van het Kind, ...). Hier is dus geen sprake van een organisatiestructuur zoals bijvoorbeeld bij het CBE. De diverse organisaties die lokaal Kind & Gezin representeren, worden ook aangesproken op diverse opdrachten: gezinsondersteuning bieden en/of instaan voor de zorg voor de kinderen (wat enigszins 2 focussen zijn, zie meer hierover bij uitdaging 5). In dat opzicht, nemen zij een andere positie in dan de twee lesgevers (MO en Nederlands). Die positie is bij aanvang echter onvoldoende uitgeklaard. Beslissingen vooraf over de rolverdeling en de verdeling van de middelen, vertalen zich dan ook in – een vaak onevenwichtige – aanwezigheid op de werkvloer. Voor een gedeeld partnerschap, is het noodzakelijk dat zowel lokaal als op Vlaams niveau ruimte wordt gemaakt om een waardig engagement op te nemen (zie ook uitdaging 1, de vier pijlers in balans). In het kader van recente organisatieontwikkelingen waar onder andere de verhouding tussen overkoepelend en lokaal niveau herbekeken wordt, is het voor Kind & Gezin een uitdaging om bepaalde bovenlokale (ethische) keuzes lokaal te vertalen, te ondersteunen en op te volgen.

Een deel van de sterkte van dit project ligt in de gedrevenheid van de lesgevers en hun enthousiasme voor de doelgroep. Het toont het belang van de juiste persoon op de juiste plaats en de wil om zich te verdiepen in de leerstijl van de deelnemers. Het siert de betrokken organisaties dat ze de flexibiliteit hebben getoond om een lesgever en middelen vrij te maken voor deze atypische en tijdrovende proeftuin. Het heeft een grote impact gehad op de reguliere plannings, zowel bij het CBE als de All. Helaas ondervonden we vanuit onze lokale K&G partner minder openheid hiertoe. Bij de gezinsbegeleiders van Kind en Gezin leefde hetzelfde hart voor de doelgroep en gedrevenheid voor het project maar zij kregen hiervoor onvoldoende steun en tijd waardoor hun inbreng noodgedwongen beperkter werd dan aanvankelijk gepland. (Team PT Vlaams-Brabant)

Alhoewel het in de realiteit vaak andersom is, hebben **gefundeerde keuzes** absoluut de voorkeur boven pragmatisch gemaakte keuzes. Dat geldt onder meer voor de keuze van partners, een geschikte locatie en de inzet van personeel. Pragmatische keuzes kunnen de enige haalbare lijken op korte termijn, maar op iets langere termijn, kost het vaak meer tijd en energie voor een minder bevredigend resultaat.

Naast gedragenheid creëren binnen de eigen organisaties, is het van belang werk te maken van een **breed draagvlak met allerlei andere lokale voorzieningen en instanties**. Daartoe behoort het aanbod op maat voorstellen op diverse lokale overleggen, zoals op een stuurgroep kinderarmoede, op het samenwerkingsverband Huis van het Kind, het lokaal loket kinderopvang, ... Daar waar het stadsbestuur nauw betrokken is bij het verloop van de proeftuin, gaan heel wat deuren open. Het stadsbestuur biedt mogelijkheden naar het gebruik van infrastructuur toe, het uitbreiden van opvangplaatsen in de kinderopvang voor moeder-cursisten, ...

De **proeftuincoördinator** is hierin een zeer belangrijke 'trekker'. Deze persoon houdt de visie van het geheel continu in het oog; biedt de noodzakelijke inhoudelijke en praktische ondersteuning aan het team op de werkvloer; en zorgt voor netwerking, signalering en beleidsbeïnvloeding. In de huidige proeftuinen werd deze coördinator steeds aangesteld

vanuit het All. Wie deze rol in de toekomst het best opneemt, dient uitgeklaard te worden, rekening houdend met de lokale context.

Kortom, over het algemeen zijn de 'projectuitvoerders' zeer enthousiast om de lokale samenwerking verder te zetten. Op het centrale niveau van de partnerorganisaties blijkt het niet overal even evident om op korte termijn duidelijkheid te krijgen over de visie op het geïntegreerd werken, het regelgevend kader, ... aldus diverse proeftuincoördinatoren. In een verdere fase dient hier bijzonder veel aandacht naartoe te gaan, dit zowel binnen elke partnerorganisatie, als op het overkoepelende niveau van de 3 beleidsdomeinen.

4.1.2 Een nieuwe partner erbij: $2 + 1 \neq 3$

Voortbouwen op een bestaand project, met reeds aanwezige expertise, is absoluut een meerwaarde. Echter, het binnenbrengen van een derde/nieuwe partner in een bestaand samenwerkingsverband vraagt **opnieuw een zoeken naar elkaar en een plaats geven aan elke partner** (zeker als er een clash is in basisvisies, zie meer hierover bij uitdaging 2). Dit wordt vaak onderschat.

We vertrokken vanuit de bestaande 'good practice' Peuterpraat. Dit is een mooi en gestroomlijnd gezamenlijk gedragen project vanuit CBE en het inloopteam (ILT) De Sloep. Bij aanvang maakten we de inschattingfout dat dit naadloos kon gekoppeld worden aan MO. (Team PT Gent)

In Antwerpen zijn we vertrokken vanuit een bestaande samenwerking tussen het ILT en CBE (Taalbubbels). De impact van het inbrengen van een derde partner, zijnde Atlas (All), op deze samenwerking hebben we echter sterk onderschat. Het verplichte karakter van het MO-luik roept heel wat weerstand op. Daarom hebben wij eerder het gevoel dat we opnieuw zijn moeten beginnen. Het vertrouwen dat er reeds was tussen het ILT en het CBE, hebben we opnieuw moeten opbouwen. (Team PT Antwerpen)

In Mol zijn we vertrokken vanuit onze ervaring met de bestaande partners in het project Moeder-Taal. We hebben onvoldoende stilgestaan bij de integratie van de nieuwe partners. We hebben de coördinator van het All nooit echt de rol van trekker gegeven, omdat we reeds verder konden met de bestaande partners. In de toekomst moeten deze afspraken duidelijker worden vanaf de start. (Team PT Mol)

4.1.3 De 4 pijlers in balans

In de projectoproep AMIF 320 werden 3 partners naar voor geschoven, zijnde CBE, All en Kind & Gezin. Zij kregen de opdracht om gezamenlijk 4 doelstellingen te realiseren in een aanbod op maat. De 4 doelstellingen zijn rechtstreeks te linken aan de 3 partners. Zo is Nederlandse taalles verzorgen, de core business van het CBE; is het All gericht op de integratie en versterking van de vrouwen; en hebben de Kind & Gezin voorzieningen als kerntaak ouders te ondersteunen in de zorg en opvoeding en zien zij toe op kwalitatieve opvang waar kinderen ontwikkelingskansen krijgen.

Om deze 4 doelstellingen geïntegreerd en op maat te kunnen realiseren, volstaat het niet om de 3 partners samen te zetten en hun core business naast elkaar te laten uitvoeren. **Er dient grondig van gedachten gewisseld te worden over hoe elkeen ruimte zal geven aan de andere partner in functie van de doelgroep zijnde moeders, maar ook kinderen.**

Een belangrijke bevinding uit het proefproject is om voor elke doelstelling een partner te betrekken die deze focus expliciet opneemt. Zo is het heel belangrijk dat er iemand betrokken is die een expliciete visie op de plaats van kinderen in dit aanbod binnenbrengt. In

de huidige proeftuinen zijn de kinderen al te vaak als bijkomstig beschouwd (meer hierover bij uitdaging 6) of heerste er verwarring over de rol van de opvoedingsondersteunende begeleider (zie uitdaging 5). Tegelijkertijd stelt zich gaandeweg de vraag of bijvoorbeeld de focus op taal en MO geïntegreerd kan worden in 1 lesgever.

Het gaat hier om een heel belangrijke denkoefening – wie neemt welke rol(len) op? – die de klassieke beleidsdomeinen overschrijdt. **Cross-sectorale samenwerking is nodig zodat niet alles afhankelijk blijft van afzonderlijke budgetten.** De piste die hier gekozen wordt, heeft belangrijke implicaties voor de inzet van middelen en personeel. Dan gaat het over vragen zoals 'Wie kan MO geven?', 'Wie wordt daarvoor gefinancierd?', 'Wie kan attesten uitreiken?'. Het is in ieders belang om te zorgen dat dergelijk aanbod kwaliteitsvol is voor de gezinnen, het aanbod duurzaam en betaalbaar blijft, de continuïteit van opgebouwde expertise benut wordt en gewaarborgd is, ...

In de hiernavolgende uitdagingen, gaan we dieper in op het 'soort' professionals dat hier voor nodig is; welke rol(len) de begeleider opvoedingsondersteuning kan opnemen; en waarom de kinderen meer aandacht dienen te krijgen.

Ongeacht hoeveel professionals het aanbod uiteindelijk vormgeven, frequent gezamenlijk overleg met alle direct betrokkenen is onontbeerlijk. Ook hier komen we nog op terug.

Ter illustratie: inbreng diverse actoren in PT Mol

Meerwaarde inbreng lesgevers CBE en CVO: functionele en ervaringsgerichte lessen Nederlands op een flexibele en interactieve manier.

Meerwaarde inbreng vroedvrouw: haar degelijke en parate kennis van post partum zorg, borstvoeding, opvoeding jonge kind, maakt dat ze direct en op een verantwoorde manier vragen van cursisten kan beantwoorden en kan ingaan op noden van cursisten die ze

vaststelt. Ze kan indien nodig ook doorverwijzen naar de juiste diensten, evt. onder haar begeleiding, maar ze kan ook sommige zaken direct aanpakken, waardoor bv. een onnodig bezoek aan de spoeddienst van het ziekenhuis voorkomen wordt.

Meerwaarde inbreng vrijwilligsters in de kinderopvang: hun rustige uitstraling en zeer regelmatige aanwezigheid creëert vertrouwen en een veilige sfeer voor kinderen en moeders, waarin de eerste stappen naar professionele kinderopvang gezet kunnen worden. Zij hebben ook een meer informele rol, eerder een Vlaamse vriendin dan de zoveelste 'begeleidster' of hulpverlener.

Meerwaarde inbreng lesgever MO: haar degelijke kennis van de leerstof zorgt er voor dat ze ook buiten de voorbereide lessen onderbouwde en correcte informatie kan geven aan de cursisten als ze er om vragen.

Meerwaarde inbreng medewerkster Dienst Samenlevingsopbouw: zij is de persoon via wie de contacten met allerlei diensten in Mol gemakkelijker verlopen. Zij selecteerde een degelijke ploeg vrijwilligsters en ondersteunde de lesgever CBE in de aanpak van de coaching van de vrijwilligsters. Ze is een soort 'ambassadeur' van het project bij verschillende mensen in het Molse bestuur en ze biedt ondersteuning in de nieuwe proefprojecten kinderopvang voor onze doelgroep.

De medewerking van het regioteam van Kind & Gezin beperkt zich in dit project tot het doorverwijzen van kandidaat cursisten. Kind & Gezin is hierin van onschatbare waarde, omdat zij bij elke jonge moeder aan huis komen en alle mogelijke kandidaten thuis kunnen aanspreken. Zij ervaren zeker ook de meerwaarde van dit project omdat we de cursisten langere tijd bij ons hebben en beter voorzien zijn om de nodige informatie door te geven en op te volgen.

Meerwaarde van de betrokkenheid van Landelijke Kinderopvang: zij hebben samen met ons gezocht naar oplossingen om de kinderopvang toegankelijker te maken voor onze doelgroep. Dit heeft geresulteerd in twee nieuwe proefprojecten.

Meerwaarde van dit samenwerkingsverband:

Bekendheid van alle partners met de lokale context (dienstverlenende instanties, sociale kaart, aanwezigheid Etnisch-Culturele-Minderheden, ...).

Verskillende manieren van werken, persoonlijkheden waardoor de dames altijd wel bij iemand aansluiting vonden.

Partners hebben ook correcte informatie over andere activiteiten of diensten buiten hun eigen organisatie.

4.2 Uitdaging 2: Clashes in basisvisie

Het opzetten van een geïntegreerd aanbod op maat van vrouwen met jonge kinderen, dat zowel de kinderen als de moeders tracht te integreren en versterken, is een ambitieus project. Zoals reeds bleek, gaat het over meer dan de optelsom van de delen, gaat het over meer dan het parallel aanbieden van inhoud, ... Het vraagt om het bestaande aanbod met **achterliggende visie en missie van elke partner fundamenteel te bevragen en te komen tot een gemeenschappelijk gedragen visie** van waaruit het nieuwe aanbod gecreëerd wordt.

In de proeftuinen botsten we op enkele clashes met de basisvisie van organisaties.

4.2.1 Werken met exclusieve vrouwengroepen versus het idee dat gendergemengde groepen beter leiden tot emancipatie voor vrouwen en mannen.

De drie partnerorganisaties hebben elk tot doel emanciperend te werken. De weg hier naartoe, verschilt soms echter.

Hiervoor is het belangrijk dat er voldoende ingezet wordt op het creëren van draagvlak bij elke partnerorganisatie. Bijvoorbeeld in de beslissing om te werken rond vrouwengroepen. Belangrijke vragen zijn hier: hoe gaan we hier mee om? Waarom doen we het deze keer anders? Wat zijn de lange termijn gevolgen van deze acties op onze reguliere werking? Wat verstaan we onder integraal werken en hoe passen we dit toe binnen deze specifieke context? (Team PT Gent)

Uit de belangrijke stappen die veel moeders zetten, onder meer in minder afhankelijk zijn van hun man, stellen we vast dat het werken met aparte vrouwengroepen de emancipatie van deze vrouwen zeker niet in de weg hoeft te staan. Integendeel. Het zou kunnen dat een gender-gemengde groep de meest kwetsbare vrouwen opnieuw uitsluit. Het vraagt wel om continu alert te blijven welke impact het aanbod heeft op het al dan niet emanciperen van deze vrouwen (we gaan hier dieper op in onder 4.3.6).

4.2.2 Het verplichtend karakter van inburgering

Tijdens de eerste vergadering is daar weinig op ingegaan. Partners hebben wel gepolst naar de visie van het All op het verplichtende karakter van inburgering in dit project. Daarbij werd duidelijk dat iedereen dit zo vrijblijvend mogelijk wilde houden om de drempel voor deelnemers zo laag mogelijk te houden. Bij de start van het onderdeel MO merkten we dat de aanpak van het All toch wat anders is dan CBE en de vroedvrouw: strikter qua regels, voorwaarden, verwachtingen naar de deelnemers toe. Dat had te maken met het opzet om de deelnemers vrij te stellen voor MO aan het eind van het traject. Daarbij zijn zij gebonden aan vrij strenge regelgeving, ook al mochten we voor dit project wat soepeler zijn. Daardoor kwam er een beetje een breuk in het vertrouwen en werd de nood duidelijk om volgend jaar nog meer concrete afspraken te maken. (Team PT Turnhout)

Ook bij de initiële partners van het project Moeder-Taal leefde er een bezorgdheid dat hun project veranderingen zou moeten ondergaan door de samenwerking met de nieuwe derde partner All. Er is gekozen om vrijblijvend om te gaan met het verplichtend karakter van inburgering, om de drempel voor deelnemers zo laag mogelijk te houden: moeders zijn niet verplicht om een inburgeringscontract te tekenen.

Doorheen het jaar zijn er regelmatig zaken besproken om uit te klaren welke visie de verschillende partners hebben en welke beslissingen genomen moesten worden. In de loop van het project bleek namelijk dat de visie van het All vaak botste met die van het bestaande project Moeder-Taal. De betrokken mensen vanuit het All zaten tussen twee vuren: de regels van het Agentschap en de realiteit van de doelgroep. Er was bereidheid om naar elkaar te luisteren (vaak wel per mail omwille van de afstand). (Team PT Mol)

Ondanks het regelluwe karakter eigen aan de experimentele fase, was het in veel proeftuinen een ware zoektocht, waarbij vooral MO-lesgevers zich gewrongen wisten tussen het pakket dat normaliter tot een attest leidt en hiervan durven afwijken.

Eén van de MO lesgevers merkt echter op dat er een vertekend beeld bestaat van het All, en dat dit beeld steeds weer bevestigd wordt.

Deze proeftuin heeft mijn geloof in het werk dat ik doe alleen nog maar versterkt en verstevigd. Inburgering staat vaak in een negatief daglicht omwille van het verplichtend karakter. Ik moet me vaak verdedigen om het werk dat ik doe, maar het werk dat wij leveren, is echt heel mooi werk. (PT Geraardsbergen)

In het reguliere MO aanbod staan een 11-tal leeromgevingen voorop, waarvan een deel in de lessen aan bod komt naargelang de vragen die bij de cursisten leven. In dat opzicht, krijgen de MO lessen vraaggericht vorm, op maat van elke groep. Voor verschillende nieuwe MO lesgevers, die nog maar net in het vak staan en meteen op dit AMIF project werden ingezet, is die ruimte (durven) nemen vaak nog een hele opdracht.

Het verplichtende karakter voelde als een rugzak: iets moeten geven, belemmert het werken. Dat is stresserend. De insteek zou beter zijn: 'kijk wat die mama's nodig hebben, wat er bij hen leeft, ...' Terwijl nu was het: 'dit is het pakket dat moet gegeven worden'. (PT Mol)

Soms is het echter nodig om elkaar en elkaars werking meer fysiek te leren kennen, zoals blijkt uit het Antwerpse verhaal.

Je zou het ook de clash tussen formeel en informeel werken kunnen noemen of tussen vrijblijvend en verplichtend. In Antwerpen hadden de ILT's en IVCA zeer veel terechte vragen en bedenkingen bij het "verplichtend" karakter van Inburgeringstrajecten voor derdelanders. Dit kwam voornamelijk doordat men Atlas niet kende en helemaal niet wist hoe we inburgeraars benaderen en begeleiden. Om proeftuin 2 te realiseren, heb ik de coördinator van ILT Zuidrand uitgenodigd en rondgeleid in ons MO-gebouw. Ze heeft kennis gemaakt en gepraat met MO leerkrachten. De sfeer en huisstijl opgesnoven, vragen kunnen stellen, de ontstaansgeschiedenis van Atlas vernomen. Ik heb haar verteld over "verplichte" vrouwen die aan trajectbegeleiders influisteren dat ze BLIJ zijn met de verplichting omdat ze anders NOOIT zouden buiten komen... We hebben stilgestaan bij de algemene "leerplicht" of "gordelplicht in auto" om "plicht" op een andere manier te bekijken. (PT Antwerpen)

Het zoeken naar een bril of een kader om wat er feitelijk gebeurt te begrijpen, vraagt tijd en ruimte. Die tijd was niet echt voorzien, maar in Antwerpen is er expliciet ruimte voor gemaakt.

Ik ben iedereen zeer dankbaar om van bij aanvang te zeggen 'oh wacht, ik wil goed weten waar we aan beginnen'. Qua methodologie ben ik heel blij, soms lachen we er wel eens mee, maar ik vind het wel heel goed om er namen aan te geven, waardoor je het kan vastleggen, op papier zetten. Dat geeft een meerwaarde. (Team PT Antwerpen)

Het kunnen benoemen in een gedeelde taal betekent een bijzondere stap voorwaarts in het samenwerkingsverband.

We hebben een hele weg afgelegd. Bij aanvang was het een heel groot struikelblok. In het ILT vertrekken we vanuit interne motivatie, AII vertrekt vanuit extern verplichte motivatie. We hebben hier intensief over samen gezeten. Gaandeweg zijn we op zoek gegaan naar inhoudelijk inzichtelijke kaders om onze positie als ILT naast die van AII te laten bestaan. Dat kader vinden we in de motivationele theorie. Het gaat om een continuüm waarbij je aan het ene uiterste een externe gecontroleerde motivatie hebt en aan de andere kant een intern persoonsgerichte motivatie. Dit model beschrijft ook een tussenweg: je kan misschien wel vertrekken vanuit externe motivatie, maar als we zien hoe we werkelijk werken, dan is dat heel vraaggericht, op maat, met de mensen zelf op zoek gaan wat mensen hun motivatie is om deel te nemen. Die verschillende keuzes zijn waardevol en worden benoemd. Dat maakt dat het overbrugbaar is. Het is door ons

allemaal opgemerkt. Dit methodologisch vastkrijgen is een belangrijke randvoorwaarde: wat werkt nu? Hoe ga je mensen motiveren om naar de Taalbubbels+ te komen? Je kan schuld-inducerend werken of net vertrekken vanuit de kansen en mogelijkheden: 'dat en dat zou het voor u kunnen betekenen'. Dat is hoe we het met de partners nu doen. (PT Antwerpen)

Inburgering als insteek gebruiken, kan ook als zeer positief ervaren worden. Bijvoorbeeld in Geraardsbergen waar er geen lokaal MO-aanbod is en dit dankzij de proeftuin wel werd ondervangen, werd dit door de vrouwen reeds bij de werving heel positief onthaald.

4.2.3 Formeel vs. informeel karakter van groepsmomenten

De begeleiders van De Mobil participeerden mee aan het groepsgebeuren maar deden dit op een zeer informele manier terwijl CBE/All meer formele werkvormen hanteerden. Voor de deelnemers was dit verwarrend: was het een les, of was het een ontmoetingsmoment? Voor de leerkrachten was het moeilijk om het formele kader te creëren om les te geven en Nederlands aan te leren. Het formele lesgebeuren moest geforceerd worden. Waren de violen vooraf afgestemd, dan was de manier van werken voor beide partners duidelijk geweest. Door goede communicatie liep dit uiteindelijk wel los. En door de verhuis was dit proces makkelijker (zie verder) Na de verhuis was er meer duidelijkheid over het verschil tussen het reguliere aanbod van de Mobil en het project. Hierdoor namen de mama's meer verantwoordelijkheid op en draaide de groep beter. (PT Leuven)

Ook hier gaat het om een constructiefout in de opbouw van het project: de medewerkers van het ILT leggen de focus voor de proeftuin bij vrijblijvende ontmoeting voor moeders en hun jonge kinderen, het CBE en All vertrekken van de rol als cursist, in dit geval zijn het moeders in aanwezigheid van hun jonge kinderen. Zolang de sessies plaatsvinden in De Mobil, gekend als ontmoetingsplaats, maken de moeders weinig onderscheid tussen vrijblijvende sessies en een engagement tot cursusgroep. Niet alleen voor de moeders schept dit verschil in kader onduidelijkheid, ook voor de groepsbegeleiders van het ILT is het wettens aan een verschil in aanpak.

Een voorbeeld van hoe een verschil in visie zich uitte: er wordt in de verschillende organisaties anders omgegaan met de ouders. De Mobil werkt meer op een informele

manier en zet meer in op de gesprekken die spontaan ontstaan tussen de ouders. Zij vertrekken van de gesprekken en het spel die op dat moment gaande zijn. Bij CBE/All is dit anders: daar gaat het meer van leerkracht naar groep. De doelstelling is 'educatie'. Ze streven dus andere doelstellingen na. (PT Leuven)

Kortom, terwijl het informele karakter net een belangrijke succesfactor blijkt om deze kwetsbare groep van laaggeletterde vrouwen blijvend te bereiken, staat dit in contrast met het verplichtende karakter van inburgering en een meer gestructureerde benadering in het formeel leren.

4.3 Uitdaging 3: Wie is de doelgroep?

In de projectoproep AMIF320 staan een aantal criteria vooropgesteld om te bepalen wie kan deelnemen aan dit geïntegreerd inburgeringstraject op maat.

Voorwaarden om te kunnen participeren zijn:

- Derdelander, d.w.z. geen EU-nationaliteit;
- Legaal in België verblijven, of in procedure om legaal statuut te verkrijgen;
- Laaggeletterd;
- Moeder van kind jonger dan 3 jaar.

Ondanks deze criteria die vanuit Europa zijn vastgelegd, blijkt het bepalen van wie wel en wie niet kan aansluiten, geen sinecure. Dat komt omdat bepalen voor wie dit aanbod gefinancierd wordt, steeds ook een ethische keuze impliceert. Over de keuze van deze criteria rijzen al bij aanvang van de oproep en het projectopzet een aantal vragen.

Om te komen tot een aanbod op maat, is namelijk voldoende helderheid nodig over de doelgroep: 'op maat van wie?'

4.3.1 Moeders *met* kinderen of moeders *én* kinderen?

De allereerste vraag die we ons daarbij stellen is, is dit een aanbod voor moeders *met* kinderen of voor moeders *én* kinderen? Dit verschil in nuance heeft belangrijke implicaties voor de doelstellingen die we willen bereiken, welke organisaties en professionals hiervoor betrokken moeten worden, in welke mate en wie dit aanbod dus mee financiert.

Als de huidige proeftuinen louter gezien worden als een investering in moeders, dan is dit (op het eerste zicht) een vrij dure aangelegenheid. Al kan het geïntegreerd aanbieden meer winst opleveren, voor de moeders én de organisaties. Zeker wanneer dit aanbod werkelijk vrouwen bereikt die anders in een langdurige afhankelijkheidspositie verkeren (zowel privé als maatschappelijk). Die rekensom kan natuurlijk enkel op langere termijn gemaakt worden en vraagt om een brede kijk op 'outcome' (bvb. Welke vormen van participatie aan de samenleving beschouwen we als waardevol?).

Als dit aanbod echter zo vorm kan krijgen, dat zowel moeders als kinderen hierdoor optimale groeikansen krijgen en zo cruciale stappen zetten in hun leven, en zich in dat proces gaandeweg meer verbonden voelen met de samenleving, dan is dat een heel ander verhaal. Dan worden de middelen niet ingezet voor bijvoorbeeld slechts 14 moeders, maar voor 14 moeders én 18 kinderen (de andere kinderen uit elk gezin, die ook baat hebben bij de groei van hun moeder, nog niet meegerekend).

Indien we bewust kiezen om kinderen deel te maken van de doelgroep, dan impliceert dat dat er extra aandacht besteed wordt aan rechtstreekse vormen van ontwikkelingskansen bieden aan kinderen en niet alleen via onrechtstreekse weg van het versterken van de

moeders. Dit vraagt een **professionele aanpak van kindbegeleiding en activiteiten**. Het documenteren van het welbevinden en betrokkenheid van de kinderen kan vervolgens ook met moeders gedeeld worden.

Dat er ingezet wordt op **kwaliteitsvolle** maatschappelijke dienstverlening voor deze kinderen, is gezien de veelheid aan wetenschap die het belang daarvan benadrukt (voor elk kind én in het kader van kansarmoedebestrijding), een evidentie.

4.3.2 Moeders die geen opvang vinden of die er nog niet klaar voor zijn?

Initieel is dit project opgezet voor vrouwen met jonge kinderen voor wie (blijvende) deelname aan het aanbod moeilijk lukt. Niet alleen omdat het aanbod onvoldoende aansluit bij hun leefcontext, maar ook omdat de zorg voor hun kind(eren) **een extra praktische en psychologische drempel** vormt. Dat betekent dat zowel moeders die geen opvang vinden, als moeders die er (nog) niet klaar voor zijn, kunnen instappen.

De mama's begrijpen niet dat wij kinderen op zo jonge leeftijd naar de opvang brengen. Soms is er kinderopvang, maar grijpen ze allerlei redenen aan om hun kind toch niet te laten gaan. (Team PT Vlaams-Brabant)

Dit inburgeringstraject waarbij moeder en kind samen naar de les komen, wordt gezien als een belangrijke opstap naar het regulier aanbod. Wat de kinderen betreft, betekent dat onder meer werken aan een warme overgang naar kinderopvang of de school.

Sommigen zien het aanbod waar mee geëxperimenteerd wordt in deze proeftuin ook als een mogelijkheid om onze klassieke kijk op het aanbod te verruimen: *'misschien werkt les volgen zonder kinderen voor een deel van deze doelgroep gewoon niet, wat kunnen we hen dan bieden?'*, aldus een lesgever.

Hoe aan de drempels en dilemma's in de diverse proeftuinen gewerkt wordt, verschilt.

Praktische drempels kinderopvang aanpakken, vraagt zowel inzetten vanuit de groepsmomenten op kennismaking met het aanbod (in de lessen en tijdens bezoeken) en ondersteunen bij de aanmelding (evt. via een lokaal loket kinderopvang), **als structureel werk maken van de toegankelijkheid** van het aanbod. Dit laatste overstijgt het niveau van de proeftuinen zelf. Verschillende coördinatoren (en lesgevers) hebben zich sterk geëngageerd om lokaal te lobbyen bij de kinderopvang voor deze moeders, soms met succes, soms helaas zonder. Het tekort aan opvangplaatsen in diverse regio's, de verhoogde financiële drempel, de vraag van opvangvoorzieningen naar full-time opvang en het tekort aan ondersteuning om de sociale functie van kinderopvang te realiseren, **zijn zaken die (ook) bovenlokaal moeten aangepakt worden**.

Werken aan psychologische drempels is van een geheel andere orde.

We werken op de spanning tussen klaarstomen voor doorstroom en rekening houden met gevoel van echt nog niet klaar zijn voor scheiding. (Team PT Turnhout)

Een aantal proeftuinen kiezen er voor om de scheiding tussen moeder en kind van bij het begin van de groepsbijeenkomsten te realiseren. Zij starten met de moedergroepen en in een naburig lokaal worden de kinderen door professionelen of vrijwilligers apart opgevangen. In sommige gevallen loopt dit relatief goed, naargelang de samenstelling van de groep moeders (nadruk op moederlijke verantwoordelijkheid binnen eigen context; nieuwkomer of oudkomer; ...) en kinderen (leeftijd fase; eerdere ervaring met opvang door derden, ...) en mits aan belangrijke voorwaarden is voldaan (professionele omkadering met aandacht voor rituelen en individuele zorgnoden; opvang is op de lesplaats; startmoment gebeurt in de leefgroep van de kinderen waarna de moeders vertrekken, en niet andersom).

In een aantal proeftuinen is het een heuse zoektocht om zowel het welbevinden van het kind als van de moeder te realiseren. Dit werkt belemmerend voor alle betrokkenen. **Zowel moeders als kinderen kunnen namelijk pas tot leren komen als ze zich goed en veilig voelen.**

Hoewel de meesten hun kind niet bij zich op de schoot willen, geven ze wel aan dat het voor hen heel belangrijk is dat hun kind in de buurt is. Zij zien hoe er voor hun kind gezorgd wordt, wat hun kind bijleert en dat hun kind veilig is. Eén mama geeft aan dat het voor haar heel moeilijk is om haar leven te organiseren. Dat zij haar jongste mee kan nemen naar de leslocatie is een groot voordeel. We vertrekken vanuit hun rol als moeder en wat voor hen relevante contexten kunnen zijn. Hen bevestigen in hun rol als moeder wil niet zeggen dat zij ook tijdens het lesmoment moeder willen zijn. (Team PT Gent)

Met dit ambivalent gegeven ('ik wil wel cursus volgen maar niet zonder mijn kinderen' – 'met mijn kind op schoot kan ik de les niet altijd volgen') gaan de groepsbegeleiders aan de slag.

Het hebben van een jonge kinderen mag geen belemmering zijn om lessen te volgen, buiten te komen, vooruit te gaan. Ook de beslissing om wel of geen gebruik te maken van de kinderopvang moet een keuze kunnen zijn. Er zijn heel wat moeders die, of wij het daar nu mee eens zijn of niet, hun kind bij zich willen houden tot 3 jaar. Deze keuze mag niet beletten dat moeders toch de nodige informatie krijgen. (PT Mol)

We vinden in verschillende proeftuinen een aantal variaties op het thema: starten met de kinderen samen en na een paar weken wijken moeders uit naar een ander lokaal, elke sessie starten met de kinderen en vervolgens na enkele rituele momenten afscheid nemen, sommigen blijven in dezelfde ruimte, maar gaan na een tijdje aan tafels zitten.

Er is voldoende (professionele) omkadering nodig om de zorg voor de kinderen op te nemen en hen uit te nodigen tot spel. Door te observeren wat er gebeurt tijdens zo'n opvangmoment, **hoe anderen omgaan met hun kind en wat hun kind leert in de interactie met anderen, krijgen moeders vertrouwen in opvang door derden.** Tegelijk voelen ze hierdoor ruimte ontstaan om zelf tot leren te komen.

Je ziet de mensen de eerste keer: aan tafel, met hun jas nog aan, kind op de schoot. Maanden later kom je binnen, komen de kinderen u groeten, groeten de vrouwen mij in het Nederlands. De essentie van het verhaal hebben we aangeraakt. Vertrouwen aan mensen geven dat het hier niet abnormaal is om de zorg voor je kind ook aan anderen toe te vertrouwen en dan iets voor jezelf te doen. Je moet dus een aanbod uitwerken waarbij kinderen mogen meekomen en je tegelijk werkt aan mogelijk maken dat ze gebruik gaan maken van voorzieningen kinderopvang. Het is zo banaal en logisch. (Team PT Oostende)

Moeders en kinderen **'klaarstomen'** voor kinderopvang of de school gebeurt dus veeleer door de gelegenheid te bieden om samen naar de les te komen, eerder dan een scheiding te forceren. Ten allen tijde het ritme van moeder én kind respecteren, is daarbij een gouden leidraad.

Het is belangrijk om de kinderen in het lokaal te laten waar we oorspronkelijk starten. Dit geeft hen een gevoel van herkenning en veiligheid. Want deze plak associëren ze ondertussen ook met 'mama'. Wanneer de mama's naar het andere lokaal verhuisden, deden we een kleine vorming rond 'afscheid nemen'. De kinderen konden ook zien waar de mama's les krijgen. Dat is in een lokaaltje vlakbij waar de kinderen. Als er iets met de kinderen is, brengen we hen terug naar de mama's of omgekeerd. De mama's krijgen door deze manier van werken vertrouwen in de opvang. (PT Mechelen)

Het aanbieden van (of kunnen terugvallen op) een vertrouwd ritueel zorgt er voor dat deze belangrijke (vaak eerste) ervaring van scheiding moeder-kind positief is, zowel voor moeder als kind. Dergelijke ervaringen zijn cruciaal in het zetten van verdere stappen naar het regulier aanbod. **De proeftuin vormt hier een belangrijke veilige transitieruimte.**

Ter illustratie: het gebruik van liedjes met de kinderen creëert gevoel van basisveiligheid (PT Geraardsbergen)

De mama's en hun kinderen kregen de kans om te oefenen in afscheid nemen (in de 10de en 21ste sessie). In de 21ste sessie (thema wonen) gingen de moeders met hun vragen op bezoek bij de dienst wonen. Ze konden er voor kiezen tijdens dat uurtje hun kind bij de vrijwilliger en een groepsbegeleider in het lokaal te laten spelen of slapen. Alle kinderen bleven in het lokaal, behalve een baby van 9 maanden dat nog niet erg vertrouwd was met ons (veel afwezig geweest door ziekte). Na 10 minuten begon de jongste baby (6 maanden) te huilen. Hij was slapend achtergelaten door de mama en verrast dat hij nu zijn mama niet zag. Een meisje van 2 besliste prompt dat ze naar haar mama wou, ze liep naar de deur waar ze haar mama had zien buitengaan en begon te huilen. Ze was niet af te leiden van haar verdriet. De andere kinderen reageerden natuurlijk ook op het huilen. We zetten het liedje 'wij maken een kringetje' aan. De kinderen herkennen dit lied omdat het deel uitmaakt van het dagelijks ochtendritueel samen met de moeders. Bij het horen van dit lied, liepen ze allemaal, met of zonder tranen, naar het midden van de ruimte en staken hun handjes uit, klaar om te dansen. We dansten samen. Na afloop gingen ze verder met spelen alsof er niets gebeurd was. De mama's kwamen na een klein uurtje heel voorzichtig binnen, bang dat ze een verdrietige zoon of dochter zouden aantreffen en reageerden verbaasd op de spelende, rustige kinderen. De kinderen reageerden niet erg veel op de terugkomst van de mama's. Ze gingen op in hun spel. De mama's waren wel heel opgetogen hun kind terug te zien, want voor de meesten was het één van de eerste keren dat ze hun kind bij iemand achterlaten.

4.3.3 Laaggeletterde vrouwen, of alle vrouwen met jonge kinderen voor wie deelname aan het regulier aanbod tijdelijk geen optie is?

Het mag duidelijk zijn dat laaggeletterdheid deze vrouwen extra kwetsbaar maakt. Zij zijn echter niet de enigen die een instap in het regulier aanbod uitstellen omwille van het moederschap. Naast een gebrek aan sociaal netwerk, heeft dit o.a. te maken met ideeën over goed moederschap. Zelfs al belet de aanwezigheid van hun kind hen om zich ten volle te kunnen concentreren op de les, **voor veel moeders is het geen optie om zo jonge kinderen uit handen te geven.** Dat geldt evenzeer voor bepaalde vrouwen met een CVO-profiel. Het heeft weinig of niets met leercapaciteiten of goesting om te leren te maken.

Niet alleen alfa-cursisten hebben nood aan het aanbod dat in deze proeftuin werd gerealiseerd. Ook bij CVO profielen is er nood aan een gepast aanbod om de periode met jonge kinderen te overbruggen. Anders lopen zij ook kans mis op uitbouwen sociaal netwerk, diensten leren kennen. Alles blijft een beetje on hold staan. (Team PT Leuven/Tienen)

Hun nood aan sociale netwerken is even groot. Zij kunnen hier hun isolement doorbreken en tegelijk hun Nederlands onderhouden. Wij willen pleiten voor een groep moeders die sociaal geïsoleerd zijn. (Team PT Oostende)

Het valt op dat in veel proeftuinen, naast de AMIF criteria, ook **het sociaal netwerk van moeders en deelname aan de samenleving** (gebruik openbaar vervoer, toegang tot lokaal vrijetijdsaanbod, ...) doorslaggevend zijn om bepaalde moeders op te nemen in de groep.

Ook in Antwerpen kiezen ze voor de insteek 'kwetsbaar', die prioritair kan ingevuld worden als laaggeletterdheid, maar ook breder kan zijn. Zij stellen dat de notie kwetsbaar feitelijk gezamenlijk door alle partners dient ingevuld te worden. In de Antwerpse situaties gaat het dan om **moeders in een precaire situatie, met weinig netwerk, geïsoleerd en/of multi-problem.**

PROEFTUIN IS SUCCESVOL ALS 'COMMUNITY': Moeder-Taal was meer dan alleen les en informatie, Moeder-Taal ging ook over sociaal netwerk en vrienden maken, mensen ontmoeten die in dezelfde situatie zitten en het debat daarover opentrekken. (perspectief CVO VSPW, betrokken in PT Mol)

Omdat laaggeletterdheid niet altijd even goed vast te stellen is bij toeleiding (door derden), namen hier en daar iets hoger geschoolden deel aan de groep. In de proeftuin in Mol werd hier zelfs bewust mee geëxperimenteerd. Zij zetten een nauwe samenwerking op met het CVO om een gemengde groep moeders te voorzien van een gepast aanbod. Ook in de toekomst is CVO vragende partij om mee in te zetten op dergelijke trajecten op maat van moeders met jonge kinderen.

Het is voor diensten als Kind en Gezin heel moeilijk om het geletterdheidsniveau van anderstaligen in te schatten. Dikwijls hadden ze al vrouwen warm gemaakt om in het project te stappen waarna bleek dat ze iets te hoog geschoold waren. Daarom hebben we ook samengewerkt met CVO VSPW, dat de lessen Nederlands in eigen beheer heeft georganiseerd. Ook voor deze vrouwen waren de moedergroep, de ondersteuning door de vroedvrouw en de lessen inburgering zeer waardevol.

De lesgever CBE en de vroedvrouw staan eenmaal per week samen op de lesvloer. De inhoud van de moedergroep (medisch en opvoedkundig) wordt door de vroedvrouw voorbereid en aangereikt. De lesgever CBE ondersteunt de vroedvrouw tijdens de voorbereiding en tijdens de sessie in eenvoudig taalgebruik en didactische aanpak. Het andere lesmoment staat de lesgever CBE alleen voor de groep Basiseducatiecursisten, terwijl de lesgever CVO de groep CVO-cursisten begeleidt. Op dat moment worden explicietere taallessen gegeven, weliswaar in de context moederschap en aansluitend bij de gespreksstof van de voorbije moedergroep. (Team PT Mol)

Daar waar een **diverse groep moeders** aanwezig is, blijken zij belangrijke rolmodellen voor elkaar te zijn. De inbreng van een diversiteit aan ervaringen, visies, opvoedingsstijlen, leerattitudes en toekomstplannen, is een **meerwaarde**.

Naar inbedding toe is het interessant om "sterkere cursisten" mee op te nemen. Niet enkel het taalniveau maar ook het karakter en de ingesteldheid van de vrouwen spelen een belangrijke rol. Ook een talig zwakke cursist kan door haar sterke karakter (alles alleen moeten doen, aan andere tips geven over hoe het bij haar gegaan is toen haar kind moest beginnen in de kleuterklas) een stimulans of een steun zijn voor andere cursisten. Anderzijds kan een talig sterke cursist die niet goed in haar vel zit of opvoedingsproblemen heeft, steun vinden bij de rest. (Team PT Turnhout)

In PT Oostende stroomden eveneens enkele hoger geschoolde moeders in. Voor de CBE lesgever betekent dit een zoeken naar een evenwicht tussen tegelijkertijd zorgen voor voldoende uitdaging én succeservaringen voor elke moeder.

Differentiëren blijft een uitdaging. Er is een duidelijke vraag naar "schrijven". Voor analfabete moeders gepaste opdrachten geven, is niet altijd evident. Zij willen zeer graag alle opdrachten meedoen. Ik laat hen dat ook doen, als zij dat zelf willen. Soms gaat dit verrassend goed. Zij krijgen heel veel ondersteuning van de sterkere moeders. Zij

motiveren hen. Dit is ook voelbaar tijdens het inoefenen van een rollenspel of nieuwe woordenschat. (Team PT Oostende)

4.3.4 Homogene of heterogene taalgroepen?

Net zoals hierboven de meerwaarde benadrukt wordt van een diverse groep, zijn er ook voorstanders om diversiteit in taalachtergronden binnen te brengen in deze moedergroepen.

Een gemengde groep heeft meer voordelen. Het moeder-zijn vormt de verbinding en niet hun nationaliteit. De moeders ervaren dat Nederlands leren voor elke moeder een moeilijke opgave is. Ze kunnen niet onderling tolken en moeten terugvallen op het Nederlands. Ze treden ook buiten hun eigen cultuur en leren openstaan voor anderen hun mening, levenswijze, godsdienst, ... (PT Oostende)

We wilden vermijden dat we met een homogene taalgroep werkten: hier in Mechelen zou dat betekenen een groep met Marokkaanse dames. De lesgevers waren ervan overtuigd dat verscheidenheid in de groep meer oplevert naar ervaringen en levensvisies toe. Bovendien weten zij uit ervaring dat het les volgen in een homogene groep soms belemmerend kan werken. De dames kennen elkaar en elkaars familie ook buiten de groep: ze zijn soms bang van wat er kan en mag gezegd worden. Er is namelijk sociale controle. (Team PT Mechelen)

In het regulier aanbod wordt MO in de moedertaal of een contacttaal aangeboden. In de proeftuinen zijn diverse keuzes gemaakt naargelang het werken met heterogene of (quasi) homogene taalgroepen. De context waarbinnen de proeftuin plaatsvindt, speelt daarin een belangrijke rol. Terwijl het in Brussel of Antwerpen mogelijk is om een homogene groep samen te stellen die voldoet aan de AMIF criteria, is dat in landelijkere regio's veel minder vanzelfsprekend. Daar heeft men de keuze om in het Nederlands, dan wel met diverse tolken, aan de slag te gaan.

Enkele voorbeelden ter illustratie:

In Antwerpen komen ze samen met een groep van 13 Marokkaans/Tamazight sprekende vrouwen. De lesgever MO spreekt deze talen. Marokkaans geldt als voertaal op momenten dat MO-inhouden worden gegeven. Nederlands geldt als voertaal op het moment dat de les Nederlands doorgaat. Bij opvoedingsondersteunende thema's, varieert dit. Welke taal primeert, wordt met een symbolenblad duidelijk op het bord weergegeven.

Het was duidelijk voor ons wanneer het NI. en wanneer het MO was. Wel goed dat na de uitleg van Amber, Hakima toch nog kon verduidelijken wat we niet helemaal begrepen hadden. (Moeders PT Antwerpen)

In Gent schakelen ze 3 tolken in tijdens de lessen MO om de verschillende taalgroepen te vertegenwoordigen. Inhouden kunnen zo in kortere tijd aan bod komen. Dit creëert echter verschillende snelheden, wat de opsplitsing van de diverse invalshoeken (MO – NI – OO) nog benadrukt. Een belangrijke vraag in de toekomst is of middelen ingezet worden voor tolken, dan wel voor een grotere bijdrage van de gezinsondersteunende partner.

In Mol komt het MO-aanbod (omwille van praktische redenen) pas aan het einde van het programma. Op dat moment hebben de moeders reeds een basisniveau Nederlands. Voor de MO-lesgever blijft het echter een zeer grote uitdaging om de MO-inhouden in heel eenvoudig Nederlands te geven. Zij kan hiervoor gelukkig rekening op ondersteuning door de lesgever CBE.

Omdat de lessen integratie ook in het Nederlands waren, hebben we veel nieuwe woorden geleerd. (Moeder PT Mol)

In Geraardsbergen kiest men voor een **gemengde taalgroep** (omwille van de landelijke context). Gedurende een vrij kort traject zetten ze in op zowel MO, Nederlands als gezinsondersteuning in elke sessie. De moeders zetten **grote stappen in spreekdurf**. Ze werken éénmalig met tolken om specifieke MO-inhoud aan bod te laten komen. Een moeder getuigt:

"Ik vond het goed dat er voor de informatie over verblijfspapieren eenmalig een tolk aanwezig was, maar als er elke keer een tolk aanwezig zou zijn, zou ik geen Nederlands oefenen." Petya begrijpt slechts een heel klein beetje Nederlands, maar vindt het niet nodig dat er elke keer een tolk aanwezig is. Ze begrijpt voldoende om mee te zijn. Op haar klaverblaadjes (eindevaluatie) schreef ze onder andere (in eigen taal) :

- *Zeer goede leerkrachten, wij begrepen hen uitstekend.*
- *Leerkrachten hebben ook goed naar ons geluisterd en gekeken. (PT Geraardsbergen)*

De keuze om al dan niet een homogene taalgroep samen te stellen en/of beroep te doen op tolken, dient in elke context opnieuw gemaakt te worden. We geven graag onderstaande bedenkingen, voor- en nadelen mee op basis van de ervaringen in de proeftuinen.

Veel herhaling is bij deze groep sowieso zeer belangrijk om thema's, inhoud, woordenschat aan te brengen. Pas dan blijft informatie werkelijk 'plakken'.

Een moeder benoemt de babymassage en het fietsen als waardevolle activiteiten. Ze vertelt dat haar eerder al werd uitgelegd hoe België werkt, maar dat ze nu pas door de lessen het gevoel heeft dat ze het kan onthouden. (PT Brussel)

Een **homogene taalgroep** heeft als voordeel dat er vaak een **hechte groepsvorming** ontstaat (ervaring PT Brussel). Al is dat niet overal het geval, zoals blijkt uit het voorbeeld van **teveel sociale controle** wat mensen belet om vrijuit te spreken in een groep (ervaring PT Mechelen).

Terwijl het voordelen biedt als een MO-docente de inhoud in de moedertaal van de betrokkenen kan overbrengen, betekent dat in dit partnerschap dat de andere betrokken groepsbegeleiders vaak niet kunnen volgen en daardoor een deel van het groepsproces en de betekenissen die geconstrueerd worden, missen.

Als er gewerkt wordt met een gemengde taalgroep, is een evenwichtige verdeling in diverse talen aangewezen. Anders ontstaat er vrij snel cliëkvorming. Omgaan met processen van in- en uitsluiting vraagt een enorme expertise van de groepswerkers (zie ook uitdagingen 5 en 8). We lijsten hieronder enkele voor- en nadelen op van het werken met en zonder tolken, van de keuze voor heterogene en homogene taalgroepen. Daarnaast merken we ook op dat onderlinge vertaling toelaten tussen de vrouwen nog een belangrijke extra piste is, die de waarde van de eigen taal erkent en uitwisseling tussen vrouwen bevordert.

- Voordelen heterogene taalgroepen:
  - Focus op het Nederlands zorgt voor bewustwording van het Nederlands als belangrijk participatiemiddel voor zichzelf als vrouw/moeder en voor het kind
  - Nederlands als gemeenschappelijke taal stimuleert de spreekdurf

- Bevordert erkennen en plaats geven van de waarde van diversiteit
- Inbreng van diverse ervaringen, visies, opvoedingsstijlen, ...
- In gemengde taalgroep vervallen begeleiders minder snel in wij-zij denken
- Voordelen homogene taalgroepen:
  - Moeders kunnen zich in hun eigen taal uitdrukken over bepaalde thema's, wat diepgang en uitwisseling bevordert
  - Laat inzet van groepsbegeleider die deze taal beheerst toe, waardoor geen extra tolken nodig zijn
- Voordelen met tolken:
  - Drempelverlagend bij instap
  - Sneller meer info overbrengen
  - Spelmethodieken kunnen toelichten
  - Moeders kunnen zich beter uitdrukken over bepaalde thema's (diepgang)
- Nadelen met tolken
  - Groep blijft meer opgesplitst in klassieke taalgroepen
  - Direct contact tussen de moeders en lesgevers verandert: tolk is letterlijk 'tussenpersoon' en wordt in sommige gevallen eerste aanspreekpunt/vertrouwensfiguur eerder dan groepsbegeleiders
  - Ruis op vertaling: tolken vertalen niet altijd alles exact zoals de moeders het vertellen (samenvatting betekent vaak opnieuw oppervlakkige info)
  - Moeders doen soms minder moeite om het Nederlands te begrijpen als ze weten dat alles nadien voor hen vertaald wordt (dit is niet overal zo: in Antwerpen bijvoorbeeld zie je moeders echt moeite doen om het Nederlands te begrijpen en laat de vertaling nadien hen toe om af te toetsen of ze alle info mee hebben)
  - Inzet van tolken is zeer duur
- Voordelen zonder tolken
  - Meer Nederlands oefenen: overwinnen van psychologische drempels om te durven spreken en fouten te maken
  - Moeders en groepsbegeleider "*komen kwetsbaarder te staan, maar dat nodigt hen uit om de communicatie met elkaar aan te gaan*" (PT Oostende)
- Nadelen zonder tolken
  - Vraagt veel concentratie van de moeders
  - Bepaalde info overbrengen gaat trager

4.3.5 Criterium 'derdelander'

In de huidige constructie, waarbij financiering gebeurt vanuit AMIF, staat het realiseren van een inburgeringstraject voorop, gericht op het laten behalen van een inburgeringsattest. Het MO-traject met succes volbrengen, vormt daar een onderdeel van. Dit botst op weerstand bij sommige partnerorganisaties voor wie het criterium 'derdelander' bijvoorbeeld een kunstmatig en onrechtvaardig onderscheid maakt tussen mensen. Gezien de financiering door AMIF, is het te begrijpen dat de huidige criteria enkel vanuit deze insteek bepaald zijn.

Een werkelijk partnerschap (met gedeelde verantwoordelijkheid) tussen diverse beleidsdomeinen, vraagt echter dat de afbakening van de doelgroep in samenspraak gebeurt.

Het criterium derdelander sluit helaas veel mensen uit. Meeste inburgeraars in Gent zijn rechthebbenden. Heel veel Roma, Bulgaren, ... die vallen hier volledig uit. Je schiet een beetje naast je doel op die manier als inburgering. (PT Gent)

In verschillende proeftuinen heeft een inschatting van de kwetsbaarheid van het gezin impact bij de selectie. Sociaal-maatschappelijk isolement doorbreken, krijgt hierbij terecht zeer veel aandacht.

In een toekomstvisie kan de doelgroep breder getrokken worden, zodat bijvoorbeeld de grote groep van Roma, Bulgaren, ... ook de kans krijgen op dergelijk programma op maat van gezinnen met jonge kinderen. **MO volbrengen kan gezien worden als een optie, eerder dan als het vertrekpunt.** Dat heeft meteen ook belangrijke implicaties voor het verplichtend karakter van dergelijk aanbod (cf. voorgaande uitdaging 2).

4.3.6 Enkel vrouwen/moeders of ook mannen/vaders?

Gezien het gegeven dat veelal vrouwen uitvallen omwille van het moederschap (zwangerschap, bevalling en de zorg voor jonge kinderen), zijn zij de focus van dit project op maat. De keuze om groepen in te richten, uitsluitend voor vrouwen, is voor geen enkele partner zomaar een evidentie. Kiezen om enkel met moeders te werken in een gezinsondersteunend programma, neigt naar het herbevestigen van de moederlijke verantwoordelijkheid en het ontzeggen van de vader zijn rol hierin. De drie partners zijn elk gericht op het versterken en integreren van mensen. Of dat het best kan gebeuren in een aparte vrouwengroep, staat ter discussie.

Het is geen evidentie om binnen de eigen organisaties een draagvlak te creëren. Een voorbeeld ter illustratie: zo is er in alle organisaties een weerstand tegen het enkel werken met vrouwen. Reeds jaren wordt er gewerkt aan de zelfredzaamheid van de vrouwen. Vanuit Inburgering merkt men bijvoorbeeld dat vrouwen het inburgeringscontract als een stok achter de deur gebruiken om naar de les te kunnen gaan. Ook de docente van CBE maakt er een punt van om vrouwen en mannen in de klas te mixen en te laten zien dat dit ook ok is. Ook bij De Sloep zijn mannen en vrouwen beiden welkom en wordt evenwaardigheid van beiden heel hoog in het vaandel gedragen. (Team PT Gent)

Toch hoeft werken met aparte vrouwengroepen emancipatie van deze vrouwen zeker niet in de weg te staan. Integendeel. Deze vrouwen hebben enorme stappen gezet op vlak van emancipatie en zelfredzaamheid. En dat misschien wel net dankzij een gescheiden aanpak. Het zou kunnen dat een gender-gemengde groep de meest kwetsbare vrouwen opnieuw uitsluit. Het vraagt wel om continu alert te blijven welke impact het aanbod heeft op het al dan niet emanciperen van deze vrouwen.

Sinds de start van de opleiding voel ik mij heel goed als vrouw, en veel vrijer. (Moeder PT Limburg)

Vroeger ging mijn man altijd naar het oudercontact, nu ga ik alleen. (Moeder PT Turnhout)

Ik ga nu alleen (zonder mijn man) naar Kind en gezin. (Moeder PT Turnhout)

Mijn man gaat nog wel mee naar Kind en gezin, maar ik voer het woord. (Moeder PT Turnhout)

Alle lessen die ik in IVCA volg, herhaal ik voor mijn man thuis. (Moeder PT Antwerpen)

Terwijl de aanwezigheid van mannen voor een groep vrouwen geen probleem is, geven andere moeders duidelijk aan dat zij niet waren ingestapt in een gemengde groep.

Hier lach ik veel en praat ik veel en kan ik mijn zeg doen. Veel vrouwen willen les volgen, naar school gaan, ... maar gemengd ligt dat moeilijk. (Moeder PT Antwerpen)

Een belangrijk aandachtspunt in dit verband is dat de rol van mannen/vaders zoveel mogelijk bewust en expliciet mee wordt genomen tijdens de bijeenkomsten. Dat kan op verschillende manieren en in gradaties. In één proeftuin experimenteerden ze met een gemengde groep, bestaande uit moeders en vaders.

Vanuit de visie in het Huis van het Kind op gezinsondersteuning, hebben we gekozen om van bij aanvang vaders mee te laten instromen in de proeftuin. Dit werd voorgelegd aan de partners van het AMIF project en zij konden zich hier direct in vinden. Anders versterken we mee het idee dat opvoeden een vrouwenaangelegenheid is. Dat hoeft echter niet te betekenen dat dit voor elke groep de beste optie is. Naargelang context, nationaliteit, scholingsgraad, ... kan het beter zijn om de bijeenkomsten enkel voor moeders en kinderen te organiseren. Maar dan zijn er nog tal van mogelijkheden om vaders symbolisch aanwezig te laten zijn (vb. door het te hebben over Vaderdag, te vragen naar de rol van de man in het gezin, ...) én hen op gepaste tijdstippen mee aanwezig te laten zijn (vb. tijdens uitstappen, feesten, brengmoment, ...). Ook bij een gemengde groep is het mogelijk om de groep op bepaalde momenten op te splitsen. (PT Brussel)

Zowel de vaders als het team benoemen de voordelen van het programma.

De ene vader vertelt dat het sociaal contact, de taal leren en oefenen, hem meer courage hebben gegeven. Daarom wil hij zeker verder avondles Nederlands volgen. De andere vader voegt daaraan toe dat hij niets van Nederlands wist, dat hij nu zichzelf kan voorstellen en vooral de gezinsondersteunende thema's waardeert. (Vaders PT Brussel)

Wat is nu de meerwaarde van een gender-gemengde groep? We hebben gemerkt dat de vaders hun ogen zijn opengegaan: dat ze meer bewust zijn van de (hoge) verwachtingen die ze hebben ten aanzien van de vrouw; dat hun vrouw veel werk op zich neemt; ze hebben meer voeling gekregen met de relatie ouder-kind. We hebben het vermoeden dat bij de vaders het respect voor hun vrouw gegroeid is. Tegelijkertijd hebben we ruimte kunnen creëren waarin deze vaders echt konden spelen met hun kind, samen plezier maken, samen over het strand hollen, ... (Team PT Brussel)

Dat in de andere proeftuinen het enkel om een moedergroep ging, wil niet zeggen dat ook daar mannen/vaders op diverse manieren aanwezig konden zijn. Zo gaan de bijeenkomsten in Oostende door in het Ontmoetingshuis voor gezinnen, waar geregeld buurtbewoners in en uitlopen, mannelijke vrijwilligers komen koken in de keuken voor de maaltijd 'kinderen aan tafel' nadien, ... De Afghaanse moeders geraken hier aan gewend.

In Tienen is een mannelijke vrijwilliger betrokken in de zorg voor de kinderen. Zijn aanwezigheid wordt door de groep vrouwen (van diverse origine) niet als bedreigend ervaren omdat ze hem een bepaalde positie toekennen:

19 oktober is er een afsluitend feest. De moeders maken allen iets om samen te eten, ook grotere kinderen en vaders zijn uitgenodigd. Misschien wordt er wel gedanst, maar dan enkel als de mannen weg zijn. Wat met Sandro, de Spaanse vrijwilliger? Dat is geen probleem, hij is student en komt voor hen overeen met een "kleine man". (PT Tienen)

Ook tijdens de uitstappen komt de omgang met mannen ter sprake:

We zijn regelmatig de stad in getrokken om bepaalde thema's 'in real life' te kunnen aansnijden. Vaak stootten we hier op moeilijke situaties die zeer relevant waren voor de MO-les: ergens gaan staan in de buurt van andere Afghaanse en niet-Afghaanse mannen; de bus opstappen en de buschauffeur groeten; ... (PT Gent)

Kortom, de keuze voor een vrouwengroep, hoeft niet te betekenen dat mannen/vaders niet op velerlei manieren betrokken kunnen worden en sowieso aanwezig zijn in de verhalen, ontmoetingen, ... Het is wel aangewezen om **bewust aandacht te besteden aan het symbolisch aanwezig maken van de vaders**.

4.4 Uitdaging 4: Het aanbod profileren

Het samenwerkingsverband tussen de drie partners noopt tot nadenken over welk accent er wordt gelegd als het programma wordt toegelicht aan mogelijke toeleiders enerzijds en vrouwen met jonge kinderen anderzijds. Om te vermijden dat er met een dubbel agenda wordt gewerkt, vragen we expliciete aandacht voor het zo duidelijk mogelijk omschrijven van het aanbod op maat zodat toeleiders gericht gezinnen kunnen selecteren. Voor de vrouwen die in aanmerking komen om met hun kind in te stappen, is het belangrijk dat het aanbod waar ze op ingaan helder is en tegelijk toegankelijk (niet schuld-inducerend).

4.4.1 Naar vrouwen met jonge kinderen

Wat is nu het beste vertrekpunt van dergelijk aanbod op maat om net de meest kwetsbare gezinnen aan te spreken? Vanuit het perspectief van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen bekeken, is het aantrekkelijk om niet te moeten kiezen tussen twee rollen, zijnde cursist én moeder. Een focus op taal maakt bovendien dat moeders zich niet aangesproken voelen op falend ouderschap. 'Ik ga naar een groep om dingen te leren over mijn kind' kan immers het idee opwekken dat ik het nu niet weet of tekort schiet. **Nederlands volgen is**

daarentegen **gemakkelijk communiceerbaar** en **verkoopbaar** naar de eigen omgeving toe, het is **ondersteunend** in functie van het gezinsleven en het eigen toekomstperspectief. Tegelijkertijd zorgt de mogelijkheid om het kind mee te brengen, dat men niet aan die ouderrol verzaakt. **De kinderen kunnen meebrengen** naar de Nederlandse les werkt dus **zeer drempelverlagend**.

In diverse proeftuinen wordt als volgt gecommuniceerd over het aanbod:

Mama's die les volgen met hun kinderen.

Nederlands leren voor jezelf en voor je kind en met je kind. (PT Gent)

Heb jij een baby of peuter thuis?

Ben je bij je kind en kan je niet naar de les?

Wil je dat je kind goed leert praten?

Wil je samen met andere mama's praten over je kind?

Wil je toch graag wat Nederlands leren?

Wil je onze samenleving beter leren kennen en erover praten in je eigen taal? (PT Antwerpen)

Onze focus lag vooral op taal als rode draad en zin krijgen in taal, netwerking en vriendinnen maken om samen activiteiten te ondernemen. (PT Limburg)

Gezien Nederlands leren best gebeurt in authentieke contexten en in functie van de rollen die de cursisten opnemen in het leven, laat vertrekken van taalles toe om zowel MO als OO inhouden aan bod te laten komen, maar dan niet vertrekkend vanuit een verplichtend of deficit karakter (wat drempelverhogend is).

Basisidee van ons programma was in mijn ogen functioneel Nederlands taalgebruik aanleren in het kader van opvoeding en ontwikkeling van kinderen, zoveel mogelijk vertrekkend vanuit de eigen situaties. Bijvoorbeeld: om naar de dokter te gaan leren de cursisten eerst de lichaamsdelen, de klachten, hoe ze een afspraak maken en dan leren ze dit toe te passen op situaties met hun eigen kinderen (die dan telkens teruggekoppeld kunnen worden in de les) of bij een bezoek aan Kind en Gezin. (PT Limburg)

Taalles als aanleiding om vrouwen in de groep te krijgen, zorg- en opvoedingsondersteuning als lesinhoud en verhogen zelfvertrouwen en vergroten van het netwerk en de leefwereld van de vrouwen als uiteindelijk doel. (PT Mol)

Het komt duidelijk naar voor dat Nederlandse les volgen een laagdrempelige en duidelijke insteek vormt, zowel naar partner/toeleiders toe als naar de moeders toe. Het laat de moeders toe zich een beeld te vormen van waar ze aan deelnemen, dit gemakkelijk te communiceren en te kunnen verantwoorden naar hun omgeving toe. Bovendien kunnen ze hun jonge kinderen meenemen en schieten ze niet schijnbaar tekort in hun verantwoordelijkheden als moeder. Eens in de lessen, merkt de lesgever MO op dat ze heel veel hebben aan de gebrachte inhouden die het Nederlands overstijgen. Het zijn net de MO-inhouden en de opvoedingsondersteunende thema's die deze moeders zelfredzamer maken. Maar dat zullen niet snel de thema's zijn waar ze initieel voor komen. Tegelijkertijd zit hier wel wat spanning op, want het Nederlands kan niet ten volle aan bod komen. Waarop ze zijn vooruit gegaan is niet zozeer het Nederlands. Moeders willen nog meer leren lezen en schrijven. Voor de direct betrokken partners is het nu duidelijk waar klemtoon ligt. Maar niet voor externe partners zoals OCMW, ... (PT Leuven/Tienen)

Gezien deze spanning, rijst de vraag hoe communicatie naar toeleiders in de toekomst best dient te gebeuren.

Dat heel wat vrouwen in de evaluatie opmerken dat ze meer willen oefenen en lezen en schrijven, lijkt een tekort in de proeftuinen. Tegelijkertijd is het net een enorme verdienste van de proeftuinen dat de leerdrang zo sterk is aangewakkerd bij een zeer laaggeletterd publiek en dat hun zin om meer te leren richting het schoolse leren gaat. Dat doet vermoeden dat deze vrouwen klaar zijn om in het reguliere aanbod aan hun trekken te komen.

Voor **welke insteek** gekozen wordt, en of dit vrouwen met jonge kinderen aanspreekt, is ook **sterk afhankelijk van de locatie en het aanbod dat daar al dan niet voorhanden is**. In Geraardsbergen kiest men ervoor te vertrekken vanuit inburgering, zowel in de werving, de communicatie en de flyer naar moeders toe, als in de opbouw en de aanpak van de groepssessies.

Bij de huisbezoeken en tijdens de startles bleek dat bij het merendeel van de deelnemers het inburgeringsaanbod bekend was en naar waarde werd geschat. Het reguliere aanbod MO in de provincie Oost-Vlaanderen was voor onze doelgroep (bijna) niet haalbaar wat betreft transport, opvang kinderen en praktische organisatie. De intensieve cursus MO wordt enkel centraal georganiseerd in Gent, dat is meer dan een uur verplaatsing van Geraardsbergen met het openbaar vervoer. Een inburgeringscursus speciaal voor moeders, in Geraardsbergen zelf, waar de kinderen mee konden naar de les, werd dan ook met veel enthousiasme onthaald en bijgewoond. (PT Geraardsbergen)

De mogelijkheid om kinderen mee te brengen, blijkt in elk geval een zeer sterk argument om vrouwen met jonge kinderen over de streep te halen. Zelfs in Antwerpen, waar wel een ruim aanbod MO in diverse contacttalen voorhanden is. Zo slaagt de lesgever MO (met veel ervaring in trajectbegeleiding en dus in het motiveren van mensen) er in om een aantal moeders die eerdere pogingen vanuit Atlas om hen in te burgeren afhielden, toch te laten instappen in dit geïntegreerd aanbod op maat.

'Ik ben nu 3 jaar in België. Ik heb veel uitnodigingen gekregen van Inburgering. Maar nu pas ben ik durven instappen. Er is een drempel voor mij om bij Atlas binnen te gaan. Ook al wist ik dat er veel talen werden gesproken. Ik had schrik voor examens en zo. En ik had ook mijn kinderen waardoor ik niet kon komen.' – Het eerste contact was via de MO lesgever en via een moeder die naar Taalbubbels kwam. (PT Anwerpen)

'Ik had ook angst. Ik ben nooit op de uitnodigingen ingegaan. Dat was niet omwille van onze mannen. Die hebben ons zelfs aangemoedigd. De angst is daar zomaar. Ik blokkeer. Ik wou eerst ook niet komen.' – de overtuigingskracht van de lesgever MO (telefonisch!) heeft haar zover gekregen. (PT Anwerpen)

'Ik had stress. Het was verplicht maar waar moest ik naar toe met mijn baby? Ik voelde druk van inburgering dat ik cursus moest volgen. Ik moest naar buiten komen. Ik moest iets doen. Maar ik wou niet.' – Uiteindelijk is deze moeder ook ingestapt door aanmoediging van de MO lesgever. (PT Antwerpen)

Nadien vraag ik de MO lesgever naar haar aanpak. Ik krijg vooral van de CBE leerkracht en de stagiaire van IVCA antwoord over de overtuigingskracht van de lesgever MO. Samengevat: betrokken en kordaat. Ze slaagt er in op zeer korte tijd betrokkenheid te tonen door te luisteren naar het verhaal van de moeders, om dan vrij duidelijk voor te stellen wat ze samen gaan doen (de mogelijkheid om kinderen mee te brengen naar de les, is daarbij een belangrijk argument). Een aanpak die blijkbaar werkt voor moeders die inburgering klassiek moeilijk bereikt. (Bezoek PT Antwerpen, VBJK)

Ongeacht of de toeleiding gebeurt door de regioverpleegkundige van Kind en Gezin tijdens een huisbezoek, telefonisch door de lesgever MO of trajectbegeleider, of op locatie tijdens

een voorstelling van het project, het tonen van menselijke betrokkenheid en het tegemoet komen aan belangrijke randvoorwaarden om als moeder ook een cursistenrol op te nemen, zijn beiden cruciaal.

4.4.2 Naar toeleiders

We hebben twee flyers gemaakt: eentje om deelnemers te werven en eentje om vrijwilligsters te werven. De flyer voor de deelnemers (veel foto's, korte tekst) werd vergezeld door een A4 met info voor de toeleiders (zeer concrete gegevens over voorwaarden, duur, inhoud, aanpak, manier van doorverwijzen). Bij de verpleegsters van Kind & Gezin mochten we het project op een teamoverleg komen voorstellen. Een medewerker van het OCMW heeft zelf info aan de maatschappelijk werkers gegeven. Bij de TB's van het Agentschap werd intern verschillende keren een oproep gedaan. De lesgever CBE ging daarna nog bij andere Turnhoutse partners aankloppen omdat initieel de toeleiding niet vlot op gang kwam. Het is werkelijk nodig om op verschillende plaatsen het project persoonlijk toe te lichten (sociale dienst ziekenhuis, zelforganisaties, CLB's, buurtspport, Praatpunt, Familiehulp, Moeders voor Moeders). (PT Turnhout)

In elke proeftuin komt naar voor dat het selecteren en werven van deze vaak zeer kwetsbare vrouwen een tijdrovend proces is. De toeleiding gebeurt via diverse kanalen, zowel door externe partners als de drie betrokken partners zelf. In verschillende proeftuinen vertrekt men van het fysiek samenbrengen van de lijsten uit de registratiesystemen van K&G en het All. Geen van beide biedt op heden een sluitend systeem om de meest kwetsbare gezinnen te bereiken of beschikt over alle nodige info om een selectie te doen op basis van de vooropgestelde criteria. Zo beschikken de regioverpleegkundigen van K&G niet over de nodige parameters om het taalniveau van de moeders correct in te schatten.

De rol van K&G in toeleiding is enorm belangrijk. Zij zien zo goed als alle mama's, ook zij die zich nooit aanmelden bij CBE of All. Zij komen bij de vrouwen thuis en kennen de gezinssituatie. Een heel waardevolle doorverwijzing! (PT Tienen)

Deze zeer kwetsbare doelgroep, die door het regulier aanbod moeilijk bereikt wordt, vraagt om een **weldoordacht en grondig uitgevoerd wervingsbeleid**. Lokaal zijn duidelijke afspraken nodig over wie welke rol hierin best opneemt, hoeveel tijd die daarvoor vrijgesteld krijgt, en welke rol deze perso(o)n(en) verder opnemen in het programma. Ook tijdens het programma kunnen toeleiders een grote steun betekenen. Sommigen onder hen hebben een grote vertrouwensband met de moeders en kunnen hen daardoor motiveren om te blijven deelnemen.

Wanneer moeders tijdens het programma bevallen, is het zeer belangrijk om contact met hen te houden.

Ik voelde bij één van de mama's dat zij na haar bevalling zeker wou terug komen. Ik vermoed dat ze terug gekomen is dankzij toch wel wat overtuigingskracht van de moeder zelf (t.o.v. haar partner) en vanwege mezelf (telefonisch warm uitnodigen dat ze nog mag terug komen met haar 2 kinderen). (PT Oostende)

Dergelijke opvolging door een vertrouwenspersoon zorgt er voor dat vrouwen die in het reguliere aanbod zouden uitvallen, in dit aanbod op maat terug aansluiting vinden.

4.5 Uitdaging 5: Welk soort professional(s) hebben we daarvoor nodig?

Je kan als leerkracht vóór de klas staan (en doceren). Nadeel is dat je dan zelf het meest aan het woord bent en de meeste antwoorden geeft, en dat de cursisten dan voornamelijk bezig zijn met luisteren, en zelf weinig taal gebruiken. Je kan er voor kiezen om aan de zijlijn te gaan staan, en de cursisten (zelfstandig) aan het werk te zetten. Maar dat is met laaggeletterde mensen met weinig of geen schoolervaring en zeer beperkte kennis van het Nederlands geen evidentie. Of je kan er, zoals wij deden, voor kiezen om tussen hen te gaan zitten en de rol van procesbegeleider en moderator op te nemen. De lesgever roept voorkennis op, biedt een kader, geeft duidelijke instructies, stelt open vragen, brengt geduld op voor het leerproces, vat samen en herformuleert, moedigt interactie en overleg tussen cursisten aan, etc. Het zijn echter de cursisten die invulling en dus inhoud geven aan het gesprek. Hún ervaringen, ideeën en inzichten zijn van belang. We stellen hen vragen zoals: Heb jij zo iets al eens meegemaakt? Wanneer was dat? Wat heb je toen gedaan? Ben jij van plan om dat ook te doen? (Team PT Geraardsbergen)

Bovenstaand fragment doet vermoeden dat dergelijk geïntegreerd programma op maat van laaggeletterde vrouwen specifieke vereisten stelt aan het team van professionals dat hier voor ingezet wordt. We gaan in wat volgt dieper in op zowel de persoonlijke competenties, als de samenstelling van het team en de onderlinge uitwisseling. We benoemen een belangrijke verschuiving in opdracht van lesgever naar meer groepsbegeleiders. Vervolgens gaan we in op wanneer het geïntegreerd werken aanvangt (of zou moeten aanvangen) en zoomen we in op het opvolgen van individuele vragen.

4.5.1 Individuele competenties

Eigen aan projectwerking is dat personeelsleden hetzij nieuw aangeworven moeten worden, hetzij vrijgesteld worden van een deel van hun takenpakket om het experimentele aanbod vorm te geven. Pragmatische keuzes, zoals wie beschikbaar is (vb. nieuwe leerkrachten), blijken niet altijd de beste te zijn.

Vanuit inburgering werd een leerkracht ingezet die zelf nog maar sinds korte tijd actief was als leerkracht MO. De expertise die nodig was voor een goede samenwerking in dit project werd hier wat onderschat. Dit maakte dat het noch voor haar, noch voor de partners een sinecure was om te experimenteren met de inhouden van MO. Het werd een zoektocht naar het vinden van een evenwicht in enerzijds geïntegreerd werken met de partners en het verwerken van het MO-aanbod tot een samenhangend geheel op maat van de laaggeletterde mama's. (Team PT Gent)

Professionals die op dergelijk traject ingezet worden, moeten vooraf goed gevraagd worden of zij dit zien zitten. Om echt te willen samenwerken met partners en het eigen 'vakje' te durven loslaten. We zijn er alle drie 'op gezet'. Het klikte, maar het is elke keer weer zoeken. Je moet inhoudelijk én technisch je werk voldoende in de vingers hebben om je gangbare manier van werken even terzijde te kunnen leggen en met open geest de samenwerking te realiseren. Het is belangrijk dat lesgevers/groepsbegeleiders affiniteit hebben met de doelgroep, met de aanwezigheid van de kinderen, ... Dus ook met zaken die de klassieke taakomschrijvingen overschrijden. (Team PT Brussel)

Daar waar goed is nagedacht over welk soort professional dergelijk aanbod het best kan uitwerken, blijkt dit absoluut te lonen. Het CBE ontwikkelde gaandeweg een profielomschrijving voor lesgevers die dergelijk aanbod kunnen vormgeven. Veelal **blijken professionals met een ruime bagage, onder meer in de aanverwante sectoren, een sterke troef.**

Algemeen stellen we vast dat geïntegreerd werken een zekere flexibiliteit vraagt in aanpak van de begeleiders. Om vrij te kunnen 'spelen' met de aangebrachte materie, te kunnen variëren in werkvormen, linken te kunnen zien met de overige domeinen is ervaring erg belangrijk. (Team PT Brussel)

Het CBE en de Mobil zijn vanuit hun werking erg vertrouwd met kwetsbare doelgroepen. De docent van het All heeft een verleden bij het CBE, wat maakt dat ook zij erg vertrouwd is met het werken op maat van de doelgroep. Dit is een sleutel tot succes gebleken. (Team PT Leuven)

Staflid CBE: "De lesgeefster Nederlands is aangeworven op het AMIF project. Met haar ervaring (als vroedvrouw, CLB, beroepsonderwijs, ...) was zij de persoon om op zo'n project te zetten. Je moet kunnen freewheelen in een proefproject. Dat is moeilijker voor iemand uit het team die reeds jaren in een bepaalde structuur werkt (van modules, ...). Het was niet iemand uit de onderwijskundige hoek." Lesgeefster CBE: "Ik heb heel veel collega's mogen aanspreken om een basis te hebben om Nederlandse les te kunnen geven. Ik heb dat niet alleen moeten dragen." (Team PT Oostende)

Voor mij is dit doelpubliek heel vertrouwd omdat ik reeds 24 jaar dit soort werk doe. Ook het MO-gedeelte was voor mij heel vertrouwd omdat dit mijn specialiteit is bij Basiseducatie. Ik denk dat dit een probleem was in mijn samenwerking, omdat een heel aantal dingen en ervaringen voor mij evident waren. Hierdoor heb ik waarschijnlijk te weinig geduld gehad om dit te delen met mijn collega MO. (Team PT Limburg)

Dankzij voorgaande ervaring is het dus bijvoorbeeld mogelijk voor een CBE-lesgever om reeds heel wat opvoedingsondersteunende thema's (cf. PT Oostende) of MO-inhouden (cf. PT Limburg) in het aanbod te integreren. Daarin ondersteund worden door collega's uit de eigen organisatie en de partnerorganisaties is absoluut de kracht van samenwerking.

Flexibiliteit tonen, los kunnen komen van het eigen referentiekader, uit de comfortzone durven stappen, openstaan voor co-teaching, ... vraagt om mensen met de nodige bagage en tegelijkertijd een frisse, open blik. Heel wat professionals lopen in dergelijk experimenteel traject tegen hun eigen grenzen aan, worden geconfronteerd met zichzelf, met heersende denkkaders binnen de eigen organisatie, en de mate waarin ze hier al dan niet impact op hebben. Dergelijk programma vraagt meer dan louter uitvoerend werk. Het vraagt **van bij de start een zeer grote betrokkenheid van het team, op elkaar, op de moeders, op de kinderen, op het programma**. Zo'n proces kost veel energie. Wie er in meewerkt, voelt zich niet enkel als professional, maar ook als moeder, en als mens aangesproken.

Dit project vraagt meer dan 'feeling' hebben met de doelgroep. 'Out of the box' denken staat centraal. Als professional sta je kwetsbaar, als het ware 'naakt' als je met dit project start. Het gaat over je toegankelijkheid als mens. (Team PT Oostende)

De aanwezigheid van de kinderen is hier zeker een belangrijke factor. Het maakt bijeenkomsten vaak veel intensiever, vraagt van lesgevers een heel sterk loslaten, leren omgaan met chaos, ... De eerste bijeenkomsten ervaren velen als zeer veeleisend en vermoeiend.

4.5.2 Team leert van elkaar

Naast professionals met de geschikte competenties, is er ook nood aan "de juiste partners op de juiste vlakken", aldus het team PT Limburg. **Het is net in de samenwerking dat er meer kan ontstaan** dan dat de individuele organisaties – met elk hun eigen expertise en focus – kunnen realiseren. Elkaar goed kennen, is een eerste voorwaarde om elkaar ook volwaardig aanwezig te laten zijn op de werkvloer.

Alleen voor zo'n groep staan is zeer moeilijk. Er gebeurt heel veel rond je. Als lesgever moet je enorm op de inhoud én het groepsproces gefocust zijn. Meerwaarde is dat elk zijn specialiteit kan aandragen in zo'n groep. Het is heel belangrijk om elkaars rol en expertise te kennen. Zo kan je plaatsen wanneer iemand anders ingrijpt tijdens een bijeenkomst omdat je de ander z'n expertise kent. Dan is het ok om onderbroken te worden. (Team PT Leuven/Tienen)

Je wilt ruimte geven aan een ander, maar ook aandacht geven aan je eigen ding. Alles stond tegelijk voorop dus moet je zoeken naar een formule waarin al die dingen aan bod komen. (Team PT Geraardsbergen)

Het "gekende" pad durven loslaten en geen strak plan willen volgen, was 1 van onze motto's. 'Op weg' hebben we elkaar leren kennen en respecteren. We hadden immers een gemeenschappelijk doel. (Team PT Oostende)

Systematisch onderling overleg tussen alle direct betrokken lesgevers / groepsbegeleiders blijkt keer op keer fundamenteel. Noch de MO-lesgever, noch de opvoedingsondersteuner mag hier in ontbreken. Ook met de kindbegeleider is regelmatig overleg zeer zinvol. Als bijvoorbeeld in de lessen het thema zindelijkheid aan bod komt, is het in het belang van de kinderen dat de kindbegeleider hiervan op de hoogte is. Nog sterker is dat de **kindbegeleider inhoudelijk betrokken wordt zodat ze activiteiten en communicatie met moeders en kinderen hierop kan afstemmen**.

Het gaat werkelijk over elkaars expertise aanspreken. Dat is in de proeftuinen in mindere mate gebeurd als het gaat over de kind/gezinsondersteunende partner, maar wel frequent als het gaat over de expertise van de CBE-lesgever in het werken met een laaggeletterd publiek.

Zowel de MO-leerkracht als de vroedvrouw, hebben veel inzicht opgedaan over het belang van eenvoudige en overzichtelijke opmaak en het gebruik van kernwoorden, door voorbeelden van de NTzleerkracht te bespreken en door feedback te krijgen over aangeleverd materiaal. (Team PT Geraardsbergen)

4.5.3 Van 'lesgever' naar 'groepsbegeleider'

Ik begrijp geen Tamazight, enkel Marokkaans-Arabisch. De andere moeders kunnen wel Marokkaans-Arabisch, maar vertalen dit niet altijd naar mij waardoor ik niet begrijp wat ze zeggen. Dat vind ik jammer, want ik wil weten wat ze zeggen. Bij familiefeesten van mijn man heb ik dit ook. Ze spreken vooral Nederlands, waardoor ik vaak niet kan volgen. Ik snap dit ook wel, het is hun moedertaal. (Moeder PT Antwerpen)

In dergelijke groepen op maat gaat het om veel meer dan kennisoverdracht. Als lesgever dien je de groepsdynamiek steeds in het oog te houden. De samenstelling van de groep kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat er groepjes ontstaan waardoor sommige vrouwen het gevoel hebben erbuiten te vallen. Dan is het aan de professional om te zorgen voor verbinding. **De competentie van de groepswerker is dus van bijzonder groot belang.**

Het gaat in deze groepen over het creëren van een warme en veilig omgeving. Hoe kan je als professioneel **een klimaat scheppen waarin deze grote diversiteit aan vrouwen zich welkom en gerespecteerd, erkend en gewaardeerd voelen?**

De finesse is dat we onze kapstokken betreffende ontmoeting, hebben doorgetrokken in Kan-Ga. Ik ben heel blij dat CBE hierin mee gegaan is. Minder uiterlijk formeel bezig zijn. De plaats, de omgeving waarin zoiets doorgaat, speelt ook een heel grote rol. Er is aandacht voor elk individu. We letten hier bewust op. De Afrikaanse moeder was bijvoorbeeld stiller tijdens het eten vrijdag. Dan spreek ik haar aan 'begrijp je het?', 'hoe voel jij je'? Dingen (non-verbaal) oppikken. Daar oog voor hebben, zorgen dat iedereen mee is. Het is een basishouding van openheid. Ben je bereikbaar voor de mensen, ben je betrouwbaar voor de mensen, ben je ook buiten de uren van de bijeenkomsten beschikbaar voor hen, ...? Er zijn mensen die nu in het Ontmoetingshuis binnenlopen, dat is een overwinning voor deze mensen. (PT Oostende)

Oog hebben voor het groepsgebeuren is **nog complexer in aanwezigheid van de kinderen**. Het vraagt om de inzet van groepsbegeleiders die bereid zijn om in zo'n context aan de slag te gaan. Het vraagt om extra ondersteuning door een professionele kindbegeleider en/of vrijwilligers. In sommige groepen ontstaat er vrij snel ook een gedeelde zorg onder de moeders voor de aanwezige kinderen.

Al vanaf de 2de bijeenkomst helpen moeders elkaars kinderen, troosten een kind van een ander, brengen een kind naar het potje, delen hun tussendoortje met een ander kind,... Ook de begeleiders nemen een plaats in tussen de deelnemers: geven een kus 's morgens, nemen een kind op schoot, hebben oog voor de kinderen zelf als moeder tussen andere moeders, spreken met hen op gelijke voet, met respect en vanuit interesse. Er is een warme en gemoedelijke sfeer in de groep. Ik wijt deze groepsdynamiek ook aan de tijdsinvestering van de groepswerkers in gezamenlijke momenten van overleg en afstemming. We spreken tevredenheid en bewondering evengoed uit als ergernissen en ongenoegen. Door de constructieve instelling van elk van de 3 groepsbegeleiders heeft dit onze samenwerking versterkt. (PT Geraardsbergen)

In deze groepen is het dus belangrijk om een sterke groepsbegeleider te zijn, en dit niet alleen voor een groep vrouwen. Het vraagt ook nog eens de **affiniteit om met kinderen te kunnen omgaan en hun actieve aanwezigheid een plek te kunnen geven**.

Ter illustratie: kerncompetenties (PT Prov. Antwerpen)

De sociale kaart van de omgeving kennen, contacten met derden kunnen leggen (voor toeleiding, uitstappen, doorstroom, ...)

Flexibel kunnen inspelen op situaties als kinderen en moeders daar (impliciet/expliciet) om vragen (ruimte voor verzorging van het kind; ingaan op specifieke situaties en vragen).

Empathisch vermogen naar de vrouwen en kinderen toe.

Gedifferentieerd en behoeftegericht werken.

Kunnen denken en handelen buiten het eigen kader en die van de organisatie.

Kritisch kijken naar de werking van de respectievelijke organisaties.

Aandacht schenken aan zowel elk individu en de groep.

Afstemmen eigen taken op die van de andere groepsbegeleiders.

Respect voor de eigenheid en de eigen keuze van de cursisten: eigen invulling moederschap, eigen beleving cultuur, actief de moedertaal waarderen, enz.

4.5.4 Wat is de rol van de groepsbegeleider OO?

De opvoedingsondersteuner, medewerkster van het Sociaal Huis Mechelen, heeft jarenlang ervaring als projectwerker voor speciale doelgroepen. Zij gaf al enkele jaren les aan anderstalige alleenstaande mama's. We merken dat zij feeling heeft voor deze doelgroep door de resultaten die zij behaalt. De dames nemen haar in vertrouwen, zijn gemotiveerd om te komen, respecteren wat er in de lessen gezegd wordt. Zij legt ook veel nadruk op de ervaring die bij de mama's zelf zit, waardoor ze zich opstelt als een gelijke, niet als iemand die zegt wat moet en wat niet mag. Ze heeft oog voor het tempo van elke mama, maar ze zal ook steeds het meeste uit hen trachten te halen d.w.z. stimuleren om toe te passen wat ze leren, stappen te ondernemen naar andere perspectieven toe. (PT Mechelen)

Bovenop de inzet van deze opvoedingsondersteuner, staat in deze proeftuin in Mechelen een groepswerker van het ILT in voor de opvang van de kinderen (in dezelfde ruimte als waar de moeders les volgen). In Mechelen is men gestart vanuit het idee 'kinderen op schoot' en uiteindelijk geëvolueerd naar opvang apart, maar steeds met de mogelijkheid om kinderen 'op schoot' te houden. Terwijl in dit project de focus van de groepswerker van het ILT hoofdzakelijk ligt op de kinderen, heeft *wat* ze doet en *hoe* ze het doet (bijvoorbeeld het interactiemoment vormgeven met moeders en kinderen, de kinderen stimuleren in hun spel als de moeders bezig zijn, ...) een grote invloed op hoe moeders de ondersteuning in de zorg voor hun kind ervaren.

Bij gebrek aan **verheldering bij aanvang over de rol van de partner Kind & Gezin** is de aanwezige expertise van de groepsbegeleiders OO en kindbegeleiders in veel proeftuinen echter onvoldoende benut.

De rol van Kind en Gezin was niet duidelijk genoeg: waren zij toeleider? Waren zij begeleider? Waren zij vormingsmedewerkers? De medewerkers van Kind en Gezin voelden zich in het begin maar zijdelings betrokken bij het project, geen evenwaardige partner. (PT Leuven)

De kracht van hun inbreng ligt voornamelijk in inspelen op situaties waar de 2 andere partners (gericht op volwasseneducatie) vanzelfsprekend minder oog voor hebben. Het samenbrengen van de expertise van de drie partners is daarom bijzonder zinvol: "*Dat is nooit een overbodige luxe geweest*" (PT Leuven/Tienen).

De aanwezigheid van de kinderen is volgens de gezinsondersteuner cruciaal. 'Het is een groot verschil als je gewoon aan een moeder iets vraagt over de opvoeding van haar kind, of als hetgeen waarover het gaat zich voor je ogen afspeelt als een toneelstuk.' Zo is er het voorbeeld van een jongen die begint te braken als zijn mama met hem binnenkomt. Zijn moeder vertelt dat hij dit overal doet waar hij binnenkomt en ze hem daarom niet naar school stuurt. 'Er zijn zoveel situaties waar we iets mee gedaan hebben, soms individueel en soms in groep', aldus de gezinsondersteuner. 'Ik zou er niet (spontaan) aan denken om het over die thema's te hebben', merkt de CBE-lesgever op.

In heel wat proeftuinen is de rol van de groepsbegeleider met focus OO onvoldoende uitgeklaard. Zo is er wel wat verwarring ontstaan over de rol die de partner K&G lokaal opneemt. Dat komt vooral omdat bij aanvang de tweeledige focus van deze partner niet expliciet is benoemd. Expertise op vlak van OO is niet hetzelfde als expertise in kinderopvang en vice versa. In verschillende proeftuinen worden groepswerkers/

opvoedingsondersteuners ingezet voor de opvang van de kinderen opdat de moeders de les zouden kunnen volgen. Waar dit niet strookt met de invulling die deze groepsbegeleiders zelf aan hun rol geven, zorgt dit onderweg voor moeilijkheden.

De proeftuin in Brussel gaat door in de spel- en ontmoetingsplaats Baboes. Elke groepssessie is een medewerker van Baboes aanwezig. De verwachting dat zij vooral instaan voor de opvang van de kinderen gaat in tegen de visie van Baboes om de zorg voor het kind steeds bij de ouders te laten en het niet van hen over te nemen. Baboesbegeleiders kiezen er tevens bewust voor om zelf niet als opvoedingsexpert op te treden en ouders advies te geven maar om net de vrije confrontatie (wat zich afspeelt in de relaties tussen kinderen en volwassenen) als insteek te nemen. Wanneer zij er in slagen om een open klimaat te creëren, voedt dit de dialoog onder opvoeders onderling en zo de reflectie op het eigen handelen. Waar het evidenter is om tijdens een spel- en ontmoetingsmoment een ouder aan te spreken over diens kind, ligt dat anders tijdens een bijeenkomst van de proeftuin. De ouders proberen namelijk een les te volgen (ze zijn niet alleen ouder maar ook cursist) en iedereen kijkt en luistert dan ook mee als een ouder op iets wordt aangesproken.

Zoals we bespreken in uitdaging 7, brengt de aanwezigheid van de kinderen vanzelf OO thema's naar voor, wat toelaat om ad hoc met de ouders in gesprek te gaan over wat dit voor het opvoeden betekent. Bij het opzetten van het programma wordt in verschillende proeftuinen een andere weg in geslagen. Daar kiest men om externe sprekers (opvoedingsondersteuners) uit te nodigen om het luik OO vorm te geven.

De moeders benadrukken dat de aanwezigheid van de vaste groepsbegeleiders tijdens de sessies van K&G zorgde voor een basisvertrouwen. 'Het was goed dat we op voorhand wisten dat er andere mensen zouden komen. Zo waren we hierop voorbereid. En jullie waren er nog steeds bij', aldus de vrouwen. (PT Antwerpen)

We zijn vertrokken vanuit de ambitie om de ouders te laten kennismaken met (de werking van) alle partners van het Huis van het Kind. We hebben vastgesteld dat deze externe gastsprekers vaak minder voeling hadden met onze groep en het voor de ouders daarom ook minder ondersteunend was omdat ze met deze mensen geen vertrouwensband hebben opgebouwd. Die vertrouwensband is er wel met de drie vaste begeleiders op de werkvloer. Daarom willen we de Baboesbegeleider hier een grotere rol in laten opnemen. (PT Brussel)

Hoe dit vorm kan krijgen in verhouding tot de visie en werkwijze van de spel- en ontmoetingsplaats, vraagt om uitklaring. In Brussel zijn de rollen pas gaandeweg geëxploreerd. Dit voorbeeld leert ons dat **de groepsbegeleider/gezinsbegeleider op het gezamenlijk overleg aanwezig moet zijn, wil diens rol ook op de werkvloer volwaardig erkend worden**. Net in dit overleg kunnen rollen geëxpliciteerd en besproken worden. Duidelijkheid creëren binnen het team over de rollen van de diverse groepsbegeleiders, maakt het ook voor ouders duidelijker voor welke vragen ze op wie beroep kunnen doen en wat ze mogen verwachten naar opvang van de kinderen toe.

4-5.5 Geïntegreerd begint van bij het begin

Een aantal proeftuinen maken de keuze om de MO-lesgever pas later in het programma te betrekken. Voor sommige was dit een pragmatische keuze ingegeven door de beschikbaarheid van lesgevers vanuit de organisatie. Andere proeftuinen maken deze keuze omwille van het taalniveau Nederlands (eerst werken aan Nederlands om dan MO te kunnen aanbieden). In beide gevallen werd deze opdeling als kunstmatig ervaren.

In Mol leek het moeilijk om tot echte integratie van MO in het programma te komen. De lesgeefster kwam pas in september de ploeg vervoegen, had nog nooit in een groep met moeders en kinderen les gegeven, het was voor haar een hele zoektocht. Sommige rollen moesten meer verduidelijkt worden toen de MO lesgever opstartte in september. De samenwerking tussen de lesgever NT2 en MO verliep de eerste week moeilijk omwille van verkeerde verwachtingen bij beide partijen. We hebben toen meer in detail bekeken wie welke rol speelde bij het geïntegreerd lesgeven in de laatste fase van het project. (PT Mol)

Bij het opzetten van dergelijk geïntegreerd aanbod op maat van vrouwen met jonge kinderen dienen **alle partners van bij aanvang betrokken te zijn en is het noodzakelijk om uit te klaren wie welke rollen opneemt en hoe die zich verhouden tot elkaar**. Centrale vragen daarbij zijn: waar is het gezin het best bij gebaat? Wie kan continuïteit garanderen? Welke groepsbegeleiders en/of organisaties zijn na afloop van het traject nog een toegankelijk aanspreekpunt voor deze vrouwen? Dit expliciet benoemen naar de moeders toe, tijdens maar zeker ook aan het einde van het programma, is van groot belang. Zo benadrukt de lesgever Nederlands bij het afscheid na de eindevaluatie in proeftuin Oostende tegen elke moeder individueel dat haar collega blijvend beschikbaar is in het Ontmoetingshuis waar ze vrij kunnen in- en uitlopen, en dat zijzelf hoopt hen in het CBE nog tegen te komen.

4.5.6 Opvolging van individuele vragen

Elke keer vraag ik hen: 'hoe voel je je, is het niet te moeilijk, te gemakkelijk, ...?' Ik zal altijd nog naar elke moeder even individueel luisteren. Het is niet gedaan om 11u30. Wij zijn daar nog. (PT Oostende)

Naast de rol van lesgever en groepsbegeleider, fungeren de medewerkers in de proeftuin als **belangrijke vertrouwenspersoon voor de vrouwen**. Doordat de vrouwen hen regelmatig zien, komen individuele vragen vaak het eerst bij hen terecht. De kracht van dergelijk aanbod op maat van deze kwetsbare groep, ligt net in een laagdrempelig aanspreekpunt voor een brede waaier aan vragen (dankzij de aanwezigheid van een multidisciplinair team). Terwijl ILT's gewend zijn om naast hun groepswerking ook individuele begeleiding te voorzien, komen deze vragen voor lesgevers bovenop hun klassiek takenpakket.

Er is vooraf te weinig stilgestaan bij de extra zorg die het begeleiden van zo'n groep spontaan met zich mee brengt. Wie dit best opneemt, vraagt in de toekomst om beter uitgeklaard te worden. **De TB heeft namelijk een zeer belangrijke opdracht op vlak van toeleiding naar andere reguliere diensten en vervolgtrajecten.**

Vrouwen startten in de verschillende proeftuinen vanuit verschillende situaties. Zij die reeds langer een inburgeringscontract hebben lopen, kregen reeds een trajectbegeleider toegewezen. Dat betekent dat één groep moeders reeds door verschillende trajectbegeleiders opgevolgd wordt, wat het complexer maakt voor de groepsbegeleiders om nauwe contacten met de TB's te onderhouden.

Voor groepen waar alle moeders nieuw instromen als inburgeraar, is het mogelijk om een gezamenlijke trajectbegeleider aan te duiden (evt. in eigen contacttaal), zoals in de proeftuin in Brussel. Deze situatie laat toe om de trajectbegeleider op een meer regelmatige basis uit te nodigen tijdens de groepssessies, bijvoorbeeld om specifieke vragen of het actieplan mee op te volgen.

In de provincie Vlaams-Brabant opperen ze om per regio enkele trajectbegeleiders zich te laten specialiseren in het begeleiden van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen. Dit is één mogelijke piste, maar met het gevaar dat dit andere trajectbegeleiders lijkt te ontslaan

van hun aandacht voor specifiek gezinsgerelateerde thema's. Een andere piste is om binnen het team van trajectbegeleiders iemand verantwoordelijk te stellen voor de focus op gezinskwesties. Zo kan deze persoon structurele contacten onderhouden met de lokale kinderopvang om plaatsen te garanderen, een belangrijke signaalfunctie opnemen indien drempels aanwezig blijven, en tegelijkertijd het volledige team van trajectbegeleiders ondersteunen in hun vragen omtrent dienstverlening aan gezinnen.

Tot slot, willen we hier even stilstaan bij het gedeeld beroepsgeheim. Werken in teamverband, over organisaties heen, roept vragen op over het beroepsgeheim.

In hoeverre kunnen we bijvoorbeeld info uit de individuele begeleiding opnemen in het deelnemersdossier? Wat met voorkennis over het gezin? Of kan achtergrondinfo waarom bepaalde moeder lang wegblijft uit proeftuin gedeeld worden om te schetsen waarom iemand tijdelijk niet komt? (Team PT Tienen/Leuven)

Dit vraagt onder meer om een reflex te ontwikkelen waarbij aan de moeders systematisch gevraagd wordt welke informatie mag gedeeld worden. Het zet ook tot nadenken hoe hiermee om te springen op teamniveau. Het creëren van een sluitend systeem opdat gezinnen niet door de mazen van het net zouden vallen, is een mooi streefdoel. We dienen echter ook ruimte te laten aan gezinnen om diverse rollen in te nemen ten aanzien van diverse organisaties.

4.6 Uitdaging 6: Ruimte creëren voor kinderen

Hoe heeft jouw kind de cursus beleefd? Is er iets veranderd voor jouw kind? 'Veel, veel, veel... Mijn kind is veel veranderd. Mijn dochter is hier gekomen en zij begon met andere kinderen te spelen. Zij heeft veel geleerd van de anderen. Dat zij niet mag slaan. Samen spelen. Delen. Ook over zindelijkheid, over Pampers. Mijn dochter heeft andere kinderen, een meisje, op een potje gezien. Zij heeft dat echt van hier geleerd. Zij begon ook op het potje te gaan en niet meer in haar pamber.' (Vertaling babbelbox – PT Geraardsbergen)

Aandacht voor kinderen kan inherent/impliciet deel uitmaken van het gebeuren (het gebeurt meer vanzelfsprekend met kinderen op schoot). Maar het blijkt toch ook wel expliciet te vragen om het uitklaren van de vragen: **Welke plek geven we kinderen in dit project? Waar hebben zij recht op?**

Vanuit het CBE kijken wij naar volwassenen. Met dit project zorgen we dat die groep die anders uitvalt, nu wel kan deelnemen. En daarvoor mogen de kinderen meekomen. De stappen die de kinderen zetten, dat gebeurt, maar we hebben niet de knowhow om die te zien. (PT Mol)

De ruimte voor kinderen wordt in de proeftuinen op zeer diverse manieren vorm gegeven. Sommigen opteren om moeders en kinderen doorheen het parcours samen te houden of kiezen gaandeweg voor enkele gescheiden momenten. Andere proeftuinen kiezen van bij de start voor gescheiden opvang onder één dak of op een zeer nabijgelegen locatie. **Deze keuzes kleuren mee welke plek de kinderen in het aanbod krijgen:** maken zij integraal deel uit van de doelgroep? Vormen zij mee het vertrekpunt van het programma? Wordt er actief ingezet op ontwikkelingsstimulering bij deze kinderen? Of worden kinderen vooral opgevangen zodat het 'echte werk' (de lessen) kan gebeuren?

4.6.1 Kinderen op schoot

In Oostende vinden de groepssessies plaats in het Ontmoetingshuis, een centraal gelegen plek in het stadscentrum. De ruimte is gemakkelijk toegankelijk met buggy's en is polyvalent

ingericht. Het is een plek voor onthaal en informatie, gezinnen kunnen er gebruik maken van computers, er is een zithoek met speelruimte, een aparte slaapruijnte, badkamer en keuken, alsook een grote tafel waar in groep aan kan gewerkt worden.

Wij hebben bewust gekozen om moeder en kind samen te houden gedurende de les. Dit was geen evidente keuze maar zeker haalbaar. Bijsturing tijdens de momenten zelf was noodzakelijk. Het respecteren van het ritme van de kinderen was hierin heel bepalend. (...) Met de gouden leidraad: respect voor moeder-zijn. We namen als begeleiders de rol van moeder-zijn niet over. Hun moederrol werd gerespecteerd. (PT Oostende)

Tijdens elke sessie is minimaal 1 **professionele kracht** aanwezig die zich focust op het spel met de kinderen. **Kinderen kunnen in aanwezigheid van hun moeder en de begeleiders op hun eigen ritme op ontdekking gaan.** Ze worden daarbij uitgenodigd om met gekend en minder gekend materiaal (kurken, doppen, ...) en speelgoed aan de slag te gaan. Deze expliciete aandacht voor de kinderen resulteert tegen het einde van de sessies in kinderen

die zich erg veilig voelen in de ruimte, zeer rustig aanwezig zijn, opgaan in hun eigen spel, zelf materiaal uit de kast halen, met elkaar contact zoeken, hun moeder opzoeken als zij daar nood aan hebben.

Ook in Tienen wordt gewerkt in een groep met moeders en kinderen samen.

We zagen een evolutie naar de kinderen toe: eerst zaten de mama's dicht bij de grond, dichtbij de kinderen, daarna zaten ze op stoelen en op het einde zaten ze aan tafels om

les te volgen. Telkens waren er vrijwilligers aanwezig die de kinderen in hun vrij spel opvolgden. (PT Tienen)

Wat zich in Tienen/Leuven overheen het traject voordoet, vindt in Geraardsbergen telkens binnen 1 sessie plaats: de groep start met een gezamenlijk interactiemoment in de kring, nadien verplaatsen de moeders zich naar de tafels. **Letterlijk beschikken over een goed uitgeruste ruimte voor kinderen, laat ook figuurlijk de aanwezigheid van kinderen beter toe.**

*We hebben geluk met onze locatie: een grote ruimte in het Huis van het kind. We hebben de kans om zelf de inrichting vorm te geven omdat het Huis van het Kind nog in opstart is. Het wijkcentrum De Poort heeft heel wat materiaal van donaties. Daaruit selecteren we hoge kinderstoelen, wippertjes, speelmaten en zitbanken. Met de bibliotheek en de speltheek als naaste burens is het een koud kunstje om het lokaal kindvriendelijk in te richten. Elke sessie krijgt een naam die de lading dekt. In dat thema voorzien we elke week ander en passend speelgoed uit de speltheek, af en toe aangevuld met iets wat we zelf van thuis meebrengen. Ook in de bibliotheek halen we wekelijks boekjes die aansluiten bij het thema. Het speelgoed en de boekjes staan in een kast opgesteld. De bedoeling is dat de mama's met hun kind 's morgens gaan kijken naar de kast en een stuk kiezen waar ze mee willen spelen. Zo krijgen ook de mama's al een indruk van de les die op stapel staat, geeft het speelgoed een aanzet om over dit thema in gesprek te gaan, geeft het hen taal, zet hen aan het fantaseren over het thema, ... We proberen allemaal te bewaken dat de moeders zich kunnen focussen op de les. Door met de kinderen te spelen, door hen erbij te nemen en op schoot van mama iets aan te bieden om mee te spelen, ... **We hebben het evenwicht proberen bewaken door in elke voorbereiding en evaluatie stil te staan bij hoe de les verliep voor de moeders én hoe het was voor de kinderen.** De integratie van spelmomenten voor de kinderen, groeps gesprekken en uitwisseling onder moeders en vertaling van de lesinhoud naar de leefwereld van de kinderen, bleven aandachtspunten om in elke les te verweven. Er kroop dan ook veel tijd in het bespreken van hoe we deze aspecten in een groeps sessie konden verwerken en wie daarbij welke rol zou opnemen. De sessies waarin onze aandacht verslapte voor de integratie van moeder en kind in de activiteiten, herinnerden de kinderen ons zelf aan hun noden. Ze waren dan rumoeriger, doorkruisten met hun behoeften de uitgestippelde les, ... en zorgden er zo voor dat we de volgende bijeenkomst weer alert waren om hen te betrekken bij het gebeuren. (PT Geraardsbergen)*

De manier waarop het team in deze proeftuin thema-gerelateerd speelgoed aanbiedt en kinderen in het lesmoment betreft (door hen bijvoorbeeld onder de Belgische vlag te laten lopen of een tafel om te bouwen tot een huis met een laken tijdens de sessie huisvesting), is een bijzonder voorbeeld van geïntegreerd werken, zowel naar kinderen als moeders toe. **Alhoewel kinderen niet systematisch gescheiden worden van hun moeder, wordt hier wel systematisch aan gewerkt.** Zo staat de kast waarin het speelgoed en de boekjes op een uitnodigende manier zijn opgesteld, in een aanpalend lokaaltje. De deur staat steeds open. Het biedt kinderen de kans om op hun eigen tempo te experimenteren met afstand en nabijheid van hun moeder.

De aanwezigheid van kinderen maakt het lesverloop **onvoorspelbaar**. Net daarom is **flexibiliteit** een absolute kerncompetentie: kunnen en durven het programma loslaten om ruimte te geven aan wat zich in het moment voordoet, is een must. En blijkt voor zowel kinderen, moeders als begeleiders **zeer betekenisvol**.

Toen Yanis en Akil (2 baby's) een dag erg huilerig waren, besloten we een extra pauze in te lassen. Ze waren beiden ontroostbaar. We konden elkaar niet meer verstaan omdat

het gehuil elk gesprek overstemde. Al gooide dit het plan van de les wel helemaal overhoop, toch blijft het een meerwaarde dat de kinderen er waren. De moeders konden hun zorgen delen, in een omgeving waar ze niet aangekeken worden op een huilend en ontroostbaar kind. Ze konden op begrip rekenen van de hele groep. We spraken ook de volgende bijeenkomst over hoe het met hen ging, waarom ze zo huilden en overstuurd waren, hoe het thuis verder was gegaan, ... (PT Geraardsbergen)

Samen met de kinderen in groep vertoeven, zorgt ervoor dat je als ouder geconfronteerd wordt met heel diverse opvoedingsstijlen die je soms alternatieven bieden bij het eigen handelen. **Je kan vanuit de actie van kinderen heel wat opvoedkundige thema's bespreekbaar maken.** Ervaringen uitwisselen, bezorgdheden kunnen delen, op begrip kunnen rekenen van anderen, zijn belangrijke vormen van **sociale steun** die dergelijke groepen een extra meerwaarde bieden.

In de verschillende proeftuinen hebben we gemerkt dat het samen in groep zijn geen hindernis vormt in het leren afstand nemen tussen moeder en kind en wel integendeel. Observeren hoe anderen zorg opnemen voor het eigen kind, hoe het kind in interactie gaat met de omgeving, hoe het zowel in de groep als thuis open bloeit, creëert **vertrouwen** bij moeders om hun kind los te kunnen laten. Een **goede kindbegeleiding**, inbouwen van **rituelen** en een **herkenbare structuur**, zijn hier belangrijke voorwaarden toe. Het laat kinderen toe om in alle geborgenheid en op alle vlakken te experimenteren in ontmoeting spel. Dergelijke groepen vormen op die manier **belangrijke veilige transitieruimtes** tussen de thuisomgeving en de bredere samenleving, zowel voor kinderen als moeders.

4.6.2 Geleidelijke evolutie van kinderen op schoot naar kinderen apart

In de proeftuin in Mechelen beschikken ze over een ideale ruimte om moeders en kinderen samen te ontvangen.

We beschikken in Mechelen over een prachtlocatie: het peuterspeelpunt van ILT De Nieuwe Weg. Gelegen vlak naast het Sociaal Huis en Huis van het Kind vonden we dit een ideale locatie en waren we heel blij met het aanbod om hier ons project te huisvesten en vorm te geven. ILT De Nieuwe Weg stelt een medewerker ter beschikking voor het begeleiden van de kinderen. Deze begeleider kan de moeders in ons project informeren over de werking van De Nieuwe Weg. Heel wat moeders vinden zo de weg naar andere activiteiten die op dezelfde locatie plaatsvinden. Omgekeerd leidt het ILT ook kandidaten toe naar ons project. Het is een wisselwerking, maar bovenal een plek waar de moeders en kinderen zich snel thuis voelen. De drempel is heel erg laag, ook papa's zijn welkom. Het lokaal is ingericht in twee delen: een deel met tafels voor de mama's en een deel als speelruimte voor de kinderen. Er is geen muur of echte afscheiding tussen deze twee delen. Aan het begin van de les en op het einde zit iedereen hier samen. (PT Mechelen)

Bij aanvang van het project gaan de groepsmomenten gezamenlijk door. Na verloop van tijd wordt op vraag van de moeders de les in een naburig lokaal georganiseerd. Zij kunnen en mogen ten alle tijden terugkeren om te zien hoe hun kind het stelt. Een kind dat het moeilijk heeft met de scheiding kan altijd nog mee naar het leslokaal. De scheiding verloopt vlot dankzij het **reeds geïnstalleerde dagelijkse warme ritueel van ontvangen**: kinderen en moeders worden individueel ontvangen, de naam van de kinderen wordt op een bord geschreven. Er vindt steeds eerst een korte activiteit plaats met de kinderen die kadert in het thema van de les die zal volgen voor de moeders. Vervolgens wordt aan de moeders gevraagd wat hun kind zou kunnen nodig hebben tijdens hun afwezigheid. Dan zijn de moeders klaar om in het afzonderlijke lokaal de les aan te vatten.

Er zijn kinderen die in het begin heel observerend zijn om later zelf op onderzoek te gaan en te experimenteren met de ruimte. Elke dag wordt dit besproken met de moeders. De vooruitgang, wat we hebben gedaan, of hij/zij goed gegeten heeft, of het kind al dan niet ziek is, of ze goed samen gespeeld hebben, ... De mama's tonen dikwijls foto's aan ons. Dit is om te laten zien dat ze fier zijn op hun kind en wat ze allemaal thuis doen. Zoals bijvoorbeeld Senna die thuis mee de afwas doet. Of Farah die een dansje deed op school, ... Je merkt dat de moeders ook wel hun verhaal willen laten zien aan ons. (PT Mechelen)

Ook in Mol is men vertrokken van het idee 'les met de kinderen op schoot'. Gaandeweg is er geëxperimenteerd met het les volgen in een apart lokaal in hetzelfde gebouw.

Het was steeds de bedoeling om de bijeenkomsten te laten doorgaan in aanwezigheid van de kinderen. Soms waren er gezamenlijke activiteiten, dikwijls speelden de kinderen op schoot of in de buurt van de mama's of met de vrijwilligers in hetzelfde lokaal. We deden niet vaak expliciet activiteiten met de kinderen, maar er was wel altijd aandacht voor hen, voor hun speelgedrag en tijd voor een tussendoortje of een knuffel. Op vraag van de moeders hebben we in mei hierover een uitgebreid groepsgesprek gehad, waarbij we met de verschillende meningen van de moeders toch tot een aantal compromissen zijn gekomen. Eén van de afspraken was dat we wilden proberen om meer zonder kinderen les te volgen. De moeders hebben veel geduld gehad met elkaar, hebben elkaar ondersteund en hebben zich ook zo goed mogelijk gehouden aan de nieuwe afspraken. We zijn toen begonnen met expliciet 'speeltijd' in te bouwen aan het begin van elke bijeenkomst met de intentie dat de mama's samen met de vrijwilligers en hun kinderen zouden spelen. Op die manier zijn de kinderen al gestart met spel en kan het afscheid gemakkelijker verlopen. Er was altijd de veiligheid voor de moeders en de kinderen dat de vrijwilligers de mama's uit de groep zouden halen van wie het kind te lang bleef wenen. Ik ben er van overtuigd dat het veel beter werkte omdat de cursisten samen deze afspraken maakten. Als wij van in het begin de scheiding tussen moeder en kind hadden opgelegd, hadden er zeker moeders afgehaakt en waren er nog andere heel ongelukkig geweest. (PT Mol)

Het al dan niet gescheiden les volgen van kinderen, is voor veel vrouwen een zeer **ambivalent gegeven**. Dit heeft te maken met de **verschillende rollen die zij gelijktijdig (willen) opnemen**. Het is voor de moeders belangrijk om niet te moeten verzaken aan hun moederrol en dat terwijl zij heel graag stappen vooruit willen zetten als cursist. De aanwezigheid van kinderen hoeft dit niet te beletten, zoals blijkt uit diverse proeftuinen waarbij de kinderen heel rustig tot spel komen in hetzelfde lokaal, waardoor er ruimte vrijkomt voor de moeders om hun aandacht op de lesinhoud te richten. Dit is echter niet voor alle moeders en kinderen, of op alle momenten, een evidentie.

Majella vertelt dat ze haar kind nooit naar de crèche zou brengen. Zij zal haar kind bij zich houden tot het naar de kleuterschool gaat. Zij vindt dit zeer belangrijk. Dus cursus volgen is alleen mogelijk als haar kind mee kan. In het gebouw zelf mag het dan wel opgevangen worden in een andere ruimte. Zo kan zij zich concentreren op de leerstof. In het geval van haar zoon zou dit betekenen dat dat hij zeer veel zou wenen. 'Dan is dat zo, hij moet het leren', vindt Majella. (PT Mol)

Veel vrouwen zijn gebaat bij de mogelijkheid om hun kind bij zich te houden zolang zij dat wensen en gaandeweg te **zien hoe kinderen opgevangen worden**. We mogen niet vergeten dat het concept kinderopvang voor veel gezinnen een zeer onbekend gegeven is. Bovendien is kinderopvang in het land van herkomst vaak zeer penibel of net zeer duur (en dus niet breed beschikbaar), wat het geen evidentie maakt om er gebruik van te maken.

Deze proeftuinen nodigen uit om de belangen van kinderen, vrouwen en groepsbegeleiders enigszins met elkaar in verzoening te brengen. Wat het respecteren van het ritme van het kind betreft, is **kwaliteitsvolle omkadering** een absolute noodzaak. Ruimte geven aan kinderen bestaat onder meer uit

het observeren van hun gedrag, luisteren naar wat de moeders hierover vertellen: komen ze graag naar de groep? Praten ze er thuis nog over? We hebben dit niet gedocumenteerd of geregistreerd. De lesgeefsters vestigen wel regelmatig de aandacht van de moeders op wat hun kinderen doen tijdens de bijeenkomst (in de trant van 'kijk hoe jouw baby aandachtig meekijkt in het boekje dat de vrijwilliger aan het voorlezen is'). Als de kinderen apart hebben gespeeld, vertellen de vrijwilligers na afloop aan de moeders hoe het is gegaan. (PT Mol)

Naar de toekomst toe is het belangrijk om opgebouwde expertise in de reguliere kinderopvang ook in deze groepen aan te wenden. Aandacht voor pedagogisch documenteren, het stimuleren van taalontwikkeling (zowel in het Nederlands als ondersteunend ten aanzien van de moedertaal), het inbouwen van rituelen en structuur, ... zijn belangrijke elementen van kwaliteitsvolle opvang die reeds bestaande is.

4.6.3 Aparte opvang van bij de start

Zeker wanneer van bij de start wordt gekozen voor aparte opvang, is het van groot belang om extra stil te staan bij deze **professionele omkadering**. Bijvoorbeeld **het wennen aan de opvang**, zowel van moeder (én vader!) als kind, dient bij deze kwetsbare gezinnen voldoende aandacht te krijgen, net als de **communicatie** tussen het gezin en de opvang.

In verschillende ingediende projectdossiers werd kinderopvang apart voorzien. In Geraardsbergen stelt de partner Kind & Gezin dit nog in vraag en wordt van koers gewijzigd. In Gent legt het team een hele weg af om de aparte kinderopvang goed te organiseren, waarbij onder meer praktische hindernissen (zoals de zoektocht naar geschikte lokalen) het parcours bemoeilijken.

Bij aanvang kunnen de allerjongste kinderen terecht in het nevengelegen kinderdagverblijf, de peuters worden opgevangen in een leslokaal dat voor de gelegenheid is aangepast aan de spel en zorgbehoeften van deze jonge telgen. Het blijkt voor beide groepen kinderen echter niet zo'n gelukkige keuze.

In het kinderdagverblijf komen de baby's in één leefgroep terecht, 's ochtends telkens op hetzelfde moment zodat er weinig tijd is om een degelijke info overdracht te doen en te acclimatiseren. De instroom van een grote groep nieuwe kinderen heeft bovendien een grote impact op het ritme van de leefgroep.

Bij de peuters verloopt het enigszins anders: zij komen eerst mee naar het leslokaal voor een gezamenlijk interactiemoment met de moeders. Het komend afscheid in het verschiet, laat deze kinderen echter nauwelijks toe om ontspannen deel te nemen. Het overbrengen van de kinderen naar hun eigen spellokaal gaat gepaard met veel verdriet. Dit werkt niet goed. Eens het kind zich veilig voelt en tot rust komt, wordt het van de mama gescheiden.

De Paasvakantie biedt de mogelijkheid om met het team te zoeken naar alternatieven. In een theaterhuis in de buurt vindt men een ruime zaal. Voor elke sessie dient het zaaltje geprepareerd te worden voor de ontvangst van de kinderen. Extra moeite, maar het loont. Het zijn nu de mama's die vertrekken. Dit werkt een pak beter. Het welbevinden van de kinderen is beter, ze komen meer tot spel.

In de laatste fase van het project, na de zomervakantie, verhuizen de moeders en kinderen naar een ander gebouw. Daar kan een mooi aangepaste ruimte voorzien worden voor alle kinderen. Er wordt beroep gedaan op een professionele kindbegeleider die naast de begeleiding van de kinderen ook de vrijwilligers kan ondersteunen in hun werk. Deze dame blijkt zeer competent in het winnen van het vertrouwen van zowel moeders als kinderen, waardoor deze laatste keuze voor heel wat positieve reacties zorgt. (PT Gent)

De zoektocht die het team in Gent aflegt, leert ons een aantal cruciale lessen. Zo is letterlijk een aangepaste ruimte voorzien voor kinderen een belangrijke voorwaarde om ook figuurlijk in de nodige ruimte voor kinderen te voorzien. Het is absoluut aan te raden om het **gezamenlijk interactiemoment in het spellokaal van de kinderen te laten doorgaan**, zodat kinderen niet onderbroken worden in hun spel. Een **vast team van begeleiding** is nodig om **continuïteit en veiligheid** te bieden naar zowel kinderen als moeders toe. Dit team wordt best aangestuurd door een professionele kindbegeleider of minimaal professioneel omkaderd (intervisie, coaching op de werkvloer, ...). Verder laat af en toe een rustmoment in de bijeenkomsten (bijvoorbeeld tijdens een vakantieperiode) het team toe om grondig **bij te sturen**. Dit is vaak moeilijker om bovenop het organiseren van de bijeenkomsten erbij te nemen. Net daar ligt ook een belangrijke rol weggelegd voor de coördinator van dergelijke samenwerking.

In Hasselt, maakt men enigszins een omgekeerde beweging. Waar het team vertrekt van het opzet om kinderen en moeders te scheiden, in functie van deelname aan het regulier aanbod, experimenteert men geleidelijk aan met gezamenlijke momenten en een 'opendeur-beleid' waarbij kinderen en moeders zelf hun ritme bepalen op vlak van afstand en nabijheid.

In het begin waren we vooral gefocust op het afstand leren nemen van het kind. Dit was omdat de ruimte zich er niet toe leende om samen activiteiten te doen, maar ook omdat we hen wilden laten kennismaken met het systeem van kinderopvang in ons land. Dit heeft voor één enkel kind wel gemaakt dat het uiteindelijk niet meer kwam, omdat mama en kind niet los konden komen van elkaar. (PT Hasselt)

Dit had ook te maken met het feit dat het aparte spellokaal naast het cursuslokaal lag en door de geringe isolatie hoorden moeders hun kinderen wenen. Dit zorgde voor onrust en concentratiemoeilijkheden bij de moeders.

Na enige tijd is hier wel verandering in gekomen en hebben we ervoor gezorgd dat minstens één op de drie bijeenkomsten samen met de kinderen was. Dit werd door alle partners positief ervaren. Naar aanleiding van een Lerend Netwerk gingen we op zoek naar mogelijke activiteiten in het thema van de groepsbijeenkomst, waarbij de kinderen konden participeren. De activiteit nam dan een klein gedeelte van de bijeenkomst in beslag. Nadien gingen de kinderen terug naar hun aparte speelruimte. We deden ook groepsuitstappen samen met moeders en kind. Helemaal op het einde maakten we van de ouder- en kinderruimte één geheel en lieten we de tussendeur open staan. Bij het toekomen van de moeders en de kinderen was er steeds aandacht voor zowel moeder als kind, door bijvoorbeeld te stimuleren tot voorlezen, spelen, een praatje slaan, ingaan op vragen m.b.t. het kind. Sommigen stelden ook vragen over de ontwikkeling en de gezondheid van hun kind of deelden belangrijke informatie hierover. Dit gebeurde dan tijdens het onthaalmoment. Er werd geïnformeerd naar het verloop van een aanmelding op school, het eerste bezoek met hun kind aan de school, het school- of opvangverloop zelf. (PT Hasselt)

Een duidelijke pedagogische omkadering is voelbaar in de manier waarop de kindbegeleider in Hasselt omgaat met moeder en kind, aandacht toont voor de ontwikkeling van de kinderen en reflecteert op het eigen handelen.

Noodzakelijke rituelen voor moeder en kind? Samen welkom heten en gezien zijn. Vragen wat de behoeften zijn van moeder en kind, eigenheden in handelen indien mogelijk overnemen, eigen tutje en knuffel laten meebrengen. Troost, belofte dat mama terug komt. Beklemtomen en blij zijn met het weerzien van moeders en kinderen. Erkennen van het gemis. Eerlijk informeren over het verloop, benoemen van evoluties, bekrachtigen van moeder en kind en geruststellen door te vertellen wat een normale ontwikkeling is. Delen van eigen ervaringen met je eigen kinderen. Empathie en betrokkenheid tonen. (PT Hasselt)

Vooraf het tonen van emoties geeft aan hoe het met het welbevinden van een kind is. De betrokkenheid leidt je af uit het verbaal en non-verbaal in interactie gaan met kinderen en begeleiders, het spontaan spelen of het ingaan op spelaanbod. Na elke sessie (vanaf halverwege het traject) maak ik korte verslagjes per kind over het verloop van elke opvangmoment. Je dient altijd in te spelen op datgene waarover een kind 'communiceert'. Is er nood aan troost, afleiding, actie, eten, slapen, ...? Komt het kind zelf met iets aanzetten en ga je daar op in? Wil een kind wel of niet meedoen? Je kan wel een mooi programma voorzien, maar je moet hier flexibel mee weten om te springen. Zeker, kinderen die in eerste instantie afzijdig zijn, worden socialer en gaan stap voor stap meer in interactie. Er zijn kinderen die in het begin soms grensoverschrijdend gedrag vertonen (te dichtbij komen, pijn doen, ...) of de strijd aangaan rond speelgoed. Na verloop van tijd delen of respecteren zij meer de grens van andere kinderen. Sommige kinderen blijven in het begin vooral zitten of aan de begeleider hangen en wenen. Omwille van het zich veilig voelen en het leren kennen van de aangereikte materialen, durven sommige kinderen zich geleidelijk aan spontaan door de ruimte bewegen en zelf speelgoed nemen of aantonen. Natuurlijk speelt hierin ook de ontwikkelingsleeftijd een rol. Een kind dat in eerste instantie niet wilde verven, wijst de volgende bijeenkomst zelf de verf aan. Eigen aan deze leeftijd is het snel wisselen van speelgoed en dat gebeurt dan ook. Ook het uitladen van dozen is een geliefde bezigheid. Ik merk dat de kinderen zich na verloop van tijd vrijer gaan bewegen en invulling geven aan hun spel. (PT Hasselt)

Het mag duidelijk zijn dat aparte kinderopvang voor deze kinderen en moeders enkel mogelijk en wenselijk is als er een **wederzijds wenproces** is doorlopen. Een stevige professionele omkadering van kinderopvang vraagt tijd: kindbegeleiders (en vrijwilligers) kunnen dan nota nemen van de persoonlijke zorgen, noden en rituelen van de moeders. **De moeders zelf met hun kinderen bezig zien, laat kindbegeleiders toe om het kind en diens moeder te leren kennen. Omgekeerd, moeders die de kindbegeleiders met hun kinderen bezig zien, laat moeders toe om vertrouwen te krijgen in de opvang.**

Mijn eerste kind, mijn zoon, ging daarvoor naar de crèche. Hij was gelukkig maar ik was aan 't huilen want ik was ongerust. Nu ben ik gerust want ik weet wat er gebeurt als ik mijn dochter beneden afzet. (Moeder PT Gent)

Dat is niet in één keer gebeurd, maar op den duur zie je dat ze goed met mijn kind omgaan in de crèche en dat zorgt voor vertrouwen. (PT Gent)

Zowel de situatie in Gent, Hasselt als andere proeftuinen, leren ons dat te veel kinderen die geen opvang gewoon zijn samenbrengen in één groep of toevoegen aan een bestaande leefgroep, niet gunstig is. Het zorgt ervoor dat het verdriet van de kinderen overgaat van de één op de ander: kinderen steken elkaar aan. Dit leidt tot heel wat onrust, het is zeer moeilijk

voor de kindbegeleiders om met de kinderen aan de slag te gaan en het maakt ook de moeders ongelukkig waardoor zij zich amper kunnen concentreren.

Er zijn diverse pistes mogelijk om hieraan tegemoet te komen. Verschillende teams zien heil in een **nauwere samenwerking met reguliere kinderopvang**, waar reeds andere gezinnen een vertrouwen voelen. De kinderen uit deze groep kunnen dan bijvoorbeeld verdeeld worden over de diverse leefgroepen zodat zij mee **opgenomen worden in het spel en vertrouwen van de andere kinderen**. **Directe communicatie** tussen moeders en kindbegeleiders is noodzakelijk (overdracht van kinderen gebeurt dus beter niet door groepsbegeleiders). Enkel dan kan een rechtstreekse vertrouwensband worden opgebouwd. Verder is het goed om veel aandacht te besteden aan en rekening te houden met de **eigen rituelen van kinderen**: hoe komen ze aan in de ruimte? Wat hebben ze nodig om zich veilig te voelen? Om getroost te worden?

4.7 Uitdaging 7: Wat is/wie vormt het vertrekpunt?

4.7.1 Taal als middel

We stonden reeds stil bij de profilering van het aanbod en stelden dat het Nederlands leren een goed vertrekpunt is. Functioneel leren staat daarbij voorop: **taal is het middel om OO en MO inhouden aan bod te laten komen**.

Ik ben echt overtuigd van het idee om taal als middel te zien. Dat wil je in een les ook wel doen maar je moet altijd een context proberen creëren en dat is verdraaid moeilijk. Je moet een fictieve situatie creëren die natuurlijk moet voelen. Dat is gemakkelijker als je als lesgever meedraait in een gebeuren waar bijvoorbeeld kinderen aanwezig zijn. Het zit in dingen als 'kom maar binnen', 'ga maar zitten', ... In een klascontext is de opstelling anders, zelfs al draait ge u tafels, het blijft een klascontext. Dit project gaat echt over taal in de praktijk brengen.

Van meet af aan was alles in het Nederlands: 'Goeiemorgen, Petya! Ik ben Greet. Goeiemorgen, Deni. Hoe is 't? Je jas mag aan de kapstok. Wil je iets drinken? Koffie of thee? Ga maar zitten. Wil je een koekje? Daar zijn de toiletten. Tot donderdag!' Elkaar begroeten, een kopje koffie aanbieden, een oproep om van start te gaan of te gaan zitten, de uitleg over een thema, foto's bespreken, het spelen met de kinderen, ... We zijn voortdurend bezig geweest met elkaar proberen te begrijpen en dat lukte steeds beter naargelang de sessies vorderden. De leerkracht Nederlands vertaalde voortdurend van Nederlands naar Nederlands. Ze herhaalde bij wijze van samenvatting wat de andere lesgevers hadden gezegd in enkele eenvoudige zinnen, en met veelgebruikte woordenschat, en checkte of alle deelneemsters mee waren met het verhaal en de essentie van de boodschap hadden begrepen. Indien nodig werd er nog eens herhaald of herformuleerd. De uitingen van moeders werden door de taalleerkracht in een mooi jasje gegoten en zo nog eens teruggekoppeld naar de groep. Diegene die de boodschap had geformuleerd kreeg zijn eigen woorden zo nog eens te horen in een correcte structuur, er werd gecheckt of de boodschap juist begrepen of geïnterpreteerd was. Iedereen leerde van elkaar. (PT Geraardsbergen)

Er zitten zoveel leeransen in zeer alledaagse zaken met de kinderen. Het leren gebeurt niet los van het leven. Net als mensen zich het meest ontspannen voelen, nemen ze het meeste op.

Andere liedjes werden door mama's vol overtuiging meegezongen in het Nederlands. De lesgever CBE hoorde een mama tijdens het roeren van het wafelbeslag in de laatste

bijeenkomst 'Wij maken een kringetje' neuriën. Verschillende mama's vertellen dat hun kind thuis naar de liedjes vraagt en papa thuis uit de zetel wordt getrokken om te dansen. De lesgever CBE maakt naar aanleiding hiervan een werkblaadje met de link naar liedjes op YouTube die met beeld ondersteund zijn. (PT Geraardsbergen)

4.7.2 Inspelen op wat zich ad hoc voordoet

De aanwezigheid van de kinderen brengt letterlijk veel leven in huis en laat toe om te zien wat ouders zelf soms moeilijk kunnen uitdrukken. De levensechte situaties laten toe om wat er zich ad hoc afspeelt aan te grijpen als insteek voor de les (OO – MO – NI). Dit vraagt natuurlijk om een **flexibel programma waarin ruimte gelaten wordt om wat zich voordoet tijdens de bijeenkomst als vertrekpunt te nemen voor het verdere verloop.**

We hebben de bevalling van één van de moeders als oefening gebruikt in het gemeentehuis. We hebben hen ook laten kennismaken met de gewoonte om een kaartje te schrijven en cadeautje te geven en eens op bezoek te gaan. Met enkele moeders ging ik (lesgever MO) bij de pas bevallen moeder op bezoek. (PT Oostende)

Eén van de moeders neemt een foto van haar duimende zoon. De leerkracht MO helpt de moeder om de woorden van de lichaamsdelen te vinden. Vervolgens vraagt ze aan de moeders of kinderen mogen duimen en indien niet, hoe zij hen dat proberen afleren. Op vele plaatsen blijkt hetzelfde te worden toegepast: iets pikant op de duim van het kind smeren zodat het kind schrikt en het duimen achterwege laat. 'Ik merk wel dat het niet de overtuiging van alle moeders is om die truc toe te passen. Het was wel een mooie manier om te checken wat men er op de verschillende plaatsen in de wereld mee doet. (PT Tienen)

Bij de eindevaluatie in Antwerpen geven enkele vrouwen aan dat ze liever niet met voeding knutselen. De vrouwen brachten dit niet aan op het moment zelf, waarschijnlijk uit loyaliteit

aan de groepsbegeleiders. Het team reflecteert echter op de kansen die in dergelijke situatie liggen om met de groep dieper in te gaan op vragen zoals 'hoe kan je op een elegante manier je grenzen aangeven?'

Er zijn nog andere momenten waarop je ervaart dat je iets wil zeggen maar niet weet hoe en of dat wel ok is. Daar ligt ons werk. Bijvoorbeeld als een kind naar school gaat en iets loopt niet goed, ga je dat dan zeggen? Hoe kan je dat dan doen? (PT Antwerpen)

Dergelijke situaties als vertrekpunt nemen, betekent **expliciet inzetten op het informeel leren**. En de **waarde daarvan valoriseren**. Of zoals een groepsbegeleider het verwoordt: "Het is minder afgebakend en daardoor zoveel rijker" (PT Limburg).

4.7.3 Een programma uitwerken

De mate waarin thema's vooraf afgebakend worden in het programma, wisselt van proeftuin tot proeftuin. Evenals de ervaring die ze hiermee hebben.

De thema's waarvan we de behoefte in de groep merkten of die de cursisten zelf aangaven, werden actief bediscussieerd. Dingen waarvan wij vonden dat ze er wel in moesten zitten, zoals bijvoorbeeld een beetje informatie over de opbouw van het onderwijssysteem, of het belang van voorlezen, werden lauwer onthaald. Hier valt zeker uit te leren dat je voor dit soort groepen geen lespakket kunt opstellen op voorhand. Op één of andere manier moet de gespreksstof uit de groep komen. (PT Mol)

Voor verschillende laaggeletterde vrouwen is het niet evident om bij aanvang van de lessen aan te geven waar ze inhoudelijk behoefte aan hebben. Het gebruik van **actieve werkvormen** en het **stellen van vragen die uitnodigen tot het uitwisselen van eigen ervaring**, laat echter toe om belangrijke thema's in het leven van deze gezinnen aan de oppervlakte te krijgen.

We vertrekken niet vanuit regeltjes, maar gewoon 'kom binnen, en we zijn hier samen'. Eigenlijk vertrekken we hier vanuit de visie van de 'lieux de rencontre'. Het gaat over die ontmoeting, gelijkwaardigheid, niet alles willen overnemen. 'Dit is een huis, kom binnen, je bent hier welkom, en waar we het over hebben, dat komt wel spontaan.' Het gaat over wat de mensen zelf binnenbrengen. (PT Oostende)

Soms is het ook gewoon een meerwaarde om een activiteit aan te bieden omdat het de leefwereld en mogelijkheden van gezinnen verbreedt.

Na de kooksessie vertelde een mama dat het zo een verrijking was voor haar om soep te hebben gemaakt, dat dat de ideale manier was om haar kinderen – die quasi geen groenten lusten – toch groenten te laten eten. De week nadien vertelde ze dat haar kinderen het heel erg lekker vonden en haar vroegen om er nog te maken. (PT Brussel)

Op maat werken, betekent echter dat de betekenis van wat wordt aangebracht, en de manier waarop het gebeurt, **steeds weer bij de vrouwen en kinderen zelf wordt afgetoetst**.

Mama's onthouden meer als de leerstof direct aansluit bij hun leefwereld of interesses. Zo onthielden ze erg goed de woordenschat rond gezondheid, verzorgingstas, slapen, ... Maar ook over de provincies in België want dit sloot aan bij hun interesse. Ook opvallend: het thema werk vonden ze erg interessant, cursisten gingen de namen van beroepen overschrijven en konden vaak snel de namen van de beroepen onthouden. Het hoeven dus niet per sé opvoedingsgerelateerde thema's te zijn waarvoor ze zich openstellen. Fruitpap en borstvoeding, België, werk, naar het station, slaapritueel werden als interessante thema's geëvalueerd. (PT Turnhout)

4.7.4 Vertrekken vanuit de leefwereld van gezinnen

Ter illustratie: de zoektocht van een groepsbegeleider OO (PT Geraardsbergen)

Een aantal bijeenkomsten hebben we het over opvoedingsthema's. De lesgeefster MO stelt mij, verpleegkundige van Kind en Gezin, aan het begin van deze les voor als de expert. Dit voelt heel onwennig en niet juist.

De eerste sessie noemen we 'slapen'. In het kringgesprek start de leerkracht Nederlands, met de vraag: "Goeiemorgen Fahima, heb jij goed geslapen?" Fahima vertelt over haar moeilijke nacht. Ze heeft niet goed geslapen. Haar jongste kind, Efraïm, was lang wakker vannacht. De andere mama's herkennen de situatie. De lesgever Nederlands vraagt aan de andere vrouwen hoe hun nacht is geweest. Verschillende mama's vertellen dat hun kind niet goed heeft geslapen, dat oudere kinderen wakker werden, 's avonds niet naar bed willen, hun kind nog veel borstvoeding vraagt 's nachts, ... Fahima vertelt over haar grotere kinderen die 's nachts bij haar in bed komen liggen en niet terug naar hun eigen bed willen. Veronika heeft 2 kinderen van ongeveer dezelfde leeftijd en vertelt hoe zij haar kinderen als ze 's nachts opstaan terug naar hun bed begeleidt, even bij hen gaat zitten en dan opnieuw in haar eigen bed gaat slapen.

*In de groepsgesprekken vertellen de vrouwen hoe ze hun kinderen in bed steken en beschrijven hun rituelen. Gaandeweg komen vragen over doorslapen naar boven. Mama's die nog borstvoeding geven, heel vaak moeten opstaan en hier wel wat moeite mee hebben vragen naar tips en oplossingen. Daarom noemen we de 2de sessie 'slaaptraining', met de bedoeling hier verder op in te gaan. We laten in het begin van de sessie 'slaaptraining' een filmpje zien met een totaal uit de hand gelopen naar-bed-scène. De bedoeling is om de moeders op hun gemak te stellen, te tonen dat het bij iedereen wel eens misloopt. **De eigenlijke bekommernis van de moeders is echter het huilen, niet het slapen.** Daardoor mist het filmpje zijn werking als ijsbreker, omdat moeders het niet eens zijn met de manier van omgaan met het huilen. We toonden hen hoe je een kind kan leren doorslapen, zonder rekening te houden met hun bekommernissen. Geen van de moeders past het 'slaaptrainen' dan ook toe. Wanneer we over slaaptraining spreken, geven de moeders aan dat er geen probleem is. Het benoemen als probleem van het wakker worden van de kinderen, opstaan 's nachts, huilen, niet doorslapen, ... werkt averechts. De mama's zien dit niet als probleem.*

Ik leer hieruit dat de bekommernis van moeders het huilen is, niet het slapen. Interessanter dan 'hoe leer je je kind doorslapen?' zijn de vragen: Hoe reageer je op huilen? Laat je een kind huilen? Welke betekenis heeft huilen? Wat wil je kind zeggen als het huilt? Welke gewoontes en gebruiken heb jij om je kind te sussen? Neem je een huilend kind uit bed? Waarom? Hoe doe je dat? Wat heeft je kind graag? Hoe communiceert je kind? Wat verdraag je zelf? Hoe communiceer jij met je kind? Wat wil je je kind leren? In de daaropvolgende sessies gebruik ik deze vragen als uitgangspunt om een gesprek op gang te brengen.

Als afsluiter van de sessie rond het thema slapen, maken we gebruik van de speelmatten om te gaan liggen, met kussentjes en dekentjes. We zingen wiegeliedjes die we voor onze kinderen thuis zingen. We verduisteren de ruimte en maken het stil. Soumaya, een heel actief meisje, komt naast me liggen op de mat, onder het dekentje en luistert geboeid – met opengesperde ogen maar heel rustig – naar de zingende mama's in alle talen. Drie mama's blijven liever op de lage banken zitten maar zingen ook mee.

Aan het einde van de reeks bijeenkomsten laten we de deelnemers alle onderwerpen en werkvormen beoordelen. Fahima scoort de sessie slapen het hoogst. Ze vertelt dat

dankzij deze sessie de slaapproblemen van haar kinderen opgelost zijn. Ze heeft het verhaal van Veronika kunnen gebruiken en toegepast op haar eigen situatie. Fahima heeft de uitwisseling met een andere moeder als helpend ervaren.

De moeders helpen elkaar en hebben meer aan de uitwisseling dan aan uitleg door een expert. Elke moeder is de expert van haar eigen kind, dat is de instelling waarmee ik nu tussen de moeders zit.

4.7.5 Een vernieuwde kijk op de eigen professionele rol

Het experimenteren in deze proeftuinen, brengt bij veel professionals een belangrijke verschuiving teweeg in de kijk op expertise en de eigen rol als professional.

Ik had de neiging om bij het begin veel meer te zeggen hoe de zaken wel en niet moeten gebeuren. Je denkt het beter te weten. Ik ben sterk gegroeid in het besef dat ik het misschien niet altijd beter weet. Je kan natuurlijk zaken aanbrengen, maar of anderen het werkelijk zo moeten doen, daar stap ik van af. (PT Limburg)

De discussie die op gang kwam over wat goed of slecht zou zijn, was boeiend. (team PT Limburg)

We zijn vertrokken van wat wij denken dat zij nodig hebben om onze maatschappij beter te kunnen begrijpen. Hoe het er bij hen aan toe ging, wat ze anders vinden en moeilijk vinden, werd aanvankelijk te weinig bevraagd. (PT Gent)

Ondanks mijn voornemens dat niet te doen, heb ik de deelnemers onderschat: pas aan het einde van de lessenreeks bevroegen we de talenten en eerdere (werk)ervaringen van de vrouwen en ontdekten we pareltjes. Petya had met haar ervaring als gezondheidswerker in Tsjetsjenië een actieve rol kunnen opnemen in de lessen rond slapen, gezondheid, voeding, ... Onze conclusie na deze eyeopener was onmiddellijk om in de volgende lessenreeks veel vroeger te polsen naar talenten. (PT Geraardsbergen)

Voor mij was het telkens een zoektocht in het kunnen plaatsen van hun handelen en visie, het rekening houden met hun context. Verder heb ik erkenning gekregen van de vrouwen over mijn aanpak met hun kinderen en kan ik zeggen dat die aanpak niet zo verschilt van wat ieder mens nodig heeft. Er mogen zijn, vertrouwen en erkenning krijgen, empathie en betrokkenheid hebben. Dat is iets wat ik ten allen tijde ook probeer neer te zetten. Het bevestigt me in mijn rol van 'opvoeder/begeleider'. (PT Limburg)

4.8 Uitdaging 8: Werken aan verbondenheid

Thuis voelde ik mij geïsoleerd, mijn man deed alles. Maar door de sociale contacten voel ik mij veel beter. Ook heb ik minder stress omdat ik nu veel meer dingen zelf kan: winkelen, een afspraak maken, ... In het begin was ik bezorgd en verdrietig om mijn kind af te geven, maar al snel groeide het vertrouwen. (Moeder PT Limburg)

Die ontmoetingen, verbindingen, zijn misschien nog wel het belangrijkste. Het vertrouwen dat zij krijgen in de maatschappij: 'ik heb ook goede Belgen leren kennen'. (Team PT Limburg)

Werken aan integratie en versterking van de vrouwen gebeurt op verschillende fronten. Nederlands leren spreken, laat deze vrouwen toe om zelfstandiger in het leven te staan en bijvoorbeeld alleen naar afspraken te gaan of vragen te stellen over hun kind op school. De vrouwen vergroten hun grip op hun leefomgeving dankzij de MO-lessen die hen voorzien van de nodige informatie over het reilen en zeilen van maatschappelijke instellingen. Inzetten op de informele uitwisseling tussen de vrouwen is evenzeer een krachtige motor

voor integratie en versterking. In tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, zijn ook momenten van informeel netwerken en leren, gebaat bij professionele inzet.

Onderlinge verbondenheid mogelijk maken in contexten van diversiteit is écht werken. Het begint bij **aandacht voor elk individu**: zorgen dat zowel elk kind als elke moeder zich welkom en gezien voelt. Groepsbegeleiders creëren een sociale ruimte waar deze vrouwen en hun kinderen anderen kunnen ontmoeten, waarmee ze hun eigen verhaal kunnen delen.

In de eerste bijeenkomst maken we van elke mama met haar kind op schoot een foto. Die foto's worden gelamineerd en van een magneetstrook voorzien. Op de grote tafel waar we 's morgens koffie drinken, liggen de foto's klaar. Iedere deelnemster hangt haar eigen foto op. De grotere kinderen zoeken, terwijl ze op schoot zitten bij mama die koffie drinkt, zelf de foto uit en hangen ze zelf aan het bord (of krabbelen er een tekening op, oeps). Na een aantal keer kennen ze de namen van de andere kinderen op de foto's. Ook de begeleiders hangen hun foto op om aan te geven dat ze aanwezig zijn. We spreken ook over de mensen die er niet zijn, bijvoorbeeld over een mama wiens kind gedurende lange tijd in het ziekenhuis verblijft, waardoor ze de eerste sessies niet kunnen komen. Zo merken de mama's ook dat er in respect over hen gesproken wordt en aan hen wordt gedacht. De anderen weten dan ook of een medecursiste ziek is, of haar kind. (PT Geraardsbergen)

Sociale verbindingen ontstaan niet alleen tussen de volwassenen, maar ook tussen de kinderen.

Wat ook opviel was dat de kinderen aan de mama's gingen vragen naar een bepaald kind dat er dan die dag bijvoorbeeld (nog) niet was. (Team PT Brussel)

Tegelijkertijd gaat het om **aandacht schenken aan de groepsdynamiek**.

De moedergroep (bijeenkomst met focus OO) bestond meestal uit een groeps gesprek, of uitwisseling van ideeën in kleinere groepjes, soms aangevuld met 'theoretische' achtergrondinformatie. We zorgden er voor dat de groepjes niet altijd hetzelfde waren samengesteld en dat iedereen aan bod kwam. Uit de evaluatie door de cursisten zelf bleek dat ze vonden dat ze van elkaar veel hadden geleerd. (PT Mol)

De groepsdynamiek is zeker geëvolueerd. De moeders groeiden ondanks het taalprobleem naar elkaar toe en hadden heel veel aan elkaar. Tijdens de eindevaluatie gaven ze allemaal aan dat ze zich voor de cursus heel geïsoleerd, eenzaam en soms zelf depressief voelden. Maar door het contact met elkaar, door nieuwe mensen te leren kennen en iets voor zichzelf te kunnen doen, bloeiden ze open en dat zag je ook. De cursisten spraken ook buiten de les met elkaar af. Een aantal cursisten hebben nog steeds contact met elkaar. (Team PT Limburg)

Heel wat vrouwen houden vriendschapsrelaties over aan deze trajecten. Het **lokaal werken**, is daarbij een zeer belangrijk gegeven: de andere vrouwen wonen in dezelfde stad/gemeente. Deze netwerken die zich buiten het programma om verder zetten, worden geïnitieerd dankzij het sociaal klimaat tijdens de bijeenkomsten. Het gaat vaak om **vele kleine ingrepen** die mensen uitnodigen om met elkaar in verbinding te gaan.

Elke week neemt één van de moeders 'de doos' mee en steekt er iets in van zichzelf en haar kind dat ze wil delen met de groep. Mariam bracht traditionele Afghaanse feestkledij mee van haar zoontje, alsook een Afghaanse satijnen broek en sjaal dat ze zelf naaide en afwerkte met kant/borduren. Ze krijgt heel wat complimenten. De vrouwen vertellen wat ze wanneer en waar dragen. Mariam heeft ook enkele trouwfoto's mee die

aanleiding geven tot een gesprek tussen de moeders en begeleiders over de leeftijd van vrouwen. De meeste moeders trouwden vrij jong. (PT Oostende)

Een **sociale mix** (naar origine, taal, geletterdheid maar evengoed aantal kinderen, werkervaringen, ...) aan vrouwen is zeer interessant: vrouwen nemen elkaar op sleeptouw, dagen elkaar uit, ondersteunen elkaar in het moederschap, het durven spreken, ze dragen zorg voor elkaars kinderen, stimuleren elkaar om het kind los te laten en bijvoorbeeld met enkele begeleiders op wandeling te gaan, gaan twee-aan-twee naar de apotheker om te oefenen, ...

Nilofar heeft Farida nodig om te verstaan wat er wordt gezegd in de les. Maar Nilofar legt Farida uit hoe het openbaar vervoer werkt.

Sharifa is analfabete, maar begrijpt dingen soms beter dan haar collega's en legt het hen uit.

Ze doen beroep op Nilofar en Rhana om hun aangezicht te laten ontharen.

Sharifa straalt als ze complimenten krijgt over de mooie traditionele kleding voor haar en haar dochter die ze zelf heeft gemaakt. (PT Limburg)

Niet alleen de vrouwen zijn **rolmodellen** voor elkaar, ook stagiaires, vrijwilliger-tolken, MO-leerkrachten, ... fungeren regelmatig als belangrijke **voorbeeldfiguren**.

We konden beroep doen op vrijwilligers. Dit waren vrouwen die in een MO-groep zaten van basiseducatie. Ze kregen positieve feedback van de vrouwen van de groep. Ze waren zeer geïnteresseerd om te weten hoe het kwam dat zij mochten tolken. Dit vonden ze zo leuk dat ze besloten om zich in te schrijven op het PCVO om intensieve Nederlandse

taallessen te volgen. Dit om eventueel een opleiding voor sociaal tolk te volgen. Dus op alle vlak was dit winst. (Team PT Limburg)

De open houding van het team zorgt er mee voor dat moeders (en vaders) kunnen **alterneren tussen verschillende gedragsrepertoires, tussen verschillen en gelijkenissen en hybride identiteiten kunnen vormen**, zonder daarbij in conflict te komen.

Daguitstap naar Oostende: Eén van de vaders uit de groep loopt samen met zijn dochter heel de dijk en het strand af, ze amuseren zich heel erg. De mama (die ook in de groep zit) merkt op: 'maar alé dat heb ik hem nog nooit zien doen'. (PT Brussel)

Ondersteuning bieden in zorg en opvoeding, werken aan de integratie en versterking van deze vrouwen, betekent dus evenzeer inzetten op het informele als het formele aspect van de bijeenkomsten. De groepen hebben een bijzondere waarde op vlak van sociale steun, het uitbreiden van het netwerk van gezinnen, de toegang tot nieuwe perspectieven, ...

4.9 Uitdaging 9: Hoe verhoudt dit aanbod zich tot reguliere MO?

Zo'n aanbod op maat, ik hoop dat het Agentschap dit voorbeeld ook echt verder opneemt. Je ziet dat als je het juiste aanbod uitwerkt, je deze anders zo moeilijk toegankelijke doelgroep wel bereikt. Vertrekken vanuit 'wat heeft iemand nodig' werkt, eerder dan een aanbod dat 'moet passen voor iedereen'. (PT Leuven/Tienen)

Op maat werken betekent ook *lokaal* werken en dat heeft het grote voordeel dat gezinnen rechtstreeks kunnen toegeleid worden naar organisaties in hun directe leefomgeving.

Werken aan MO-doelstellingen zit 'm voor deze doelgroep (naast informatie-overdracht over systemen en rechten) in veel kleine dingen.

Elke ochtend bij het binnenkomen noteren de vrouwen hun naam en het uur van aankomst in een groepsagenda. Zo geraken ze vertrouwd met agendaconcept, oefenen ze het schrijven van hun naam en de uurnotatie. Het was ook een duidelijk signaal over de verwachting om op tijd aanwezig te zijn. In 'ons boek' plakte ook een overzichtsblad met de data van de sessies. Cursisten markeerden telkens als we met het boek werkten (gemiddeld een keer per week) de data waarop ze aanwezig waren geweest. Meteen weer een signaal naar noodzaak van voldoende aanwezigheid opdat ze MO zouden kunnen behalen. (PT Geraardsbergen)

De aanwezigheid kinderen vormt een extra uitdaging en bepaalt tegelijk de focus van MO-inhouden (of zou dat meer mogen doen). Deze meer expliciete aandacht voor al wat met het gezin en opvoeden te maken heeft, onderscheid dergelijk traject voor vrouwen met jonge kinderen van het regulier aanbod waar een meer heterogene groep met uiteenlopende vragen en behoeften samen zit.

Ze hebben heel veel geleerd. Weten nu bvb. beter wat mee te geven naar school. Info was zeer concreet naar de kinderen toe wat in reguliere MO niet is. Beide vormen van MO aanbieden zijn aanvullend op elkaar. 'Als we echt moeten kiezen, dan met de focus op opvoeding', aldus de moeders. (PT Antwerpen)

In de proeftuinen waar MO in de moedertaal van de vrouwen werd aangebracht, is men vrij eensgezind over de gelijkwaardigheid aan het reguliere aanbod. Wanneer MO in het Nederlands gebeurde, ontstond er wel discussie.

4.9.1 MO-waardig?

Is een MO cursus in het Nederlands aan deze groep laaggeletterde vrouwen dan MO-waardig? Dit is één van de grote en steeds terugkomende kopbrekers tijdens het Lerend Netwerk. Maar ook in vele proeftuinen afzonderlijk stelt men zich de vraag of men na het verloop van de cursus en mits voldoende aanwezigheid van de cursist MO kan afvinken. Terwijl MO *op maat* als een sterke meerwaarde wordt gezien, gaf dit in deze experimentele fase aanleiding tot onduidelijkheid met betrekking tot registratie in de huidige systemen.

Ter illustratie: een actieplan op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen

De sessie met als thema 'Actieplan' is de 20ste bijeenkomst.

De mama's die binnenkomen begroeten elkaar en de begeleiders persoonlijk. Elk kind wordt ook begroet. Zoals elke keer beginnen we met onthaal met koffie aan de tafels en een informele babbel. Ik (groepsbegeleider OO) zet mij naast Feodora, de mama die vorige week vroeg om haar kind in te schrijven in de kinderopvang. Ik heb een lijst afgeprint met de adressen van kinderopvang in de buurt. We maken een afspraak bij haar thuis om samen de inschrijving te doen. De andere mama's die geïnteresseerd zijn, krijgen ook een afspraak.

Om 9 uur kondigt de lesgever CBE het begin van de sessie aan. De kinderen gaan spontaan in een kring staan aan de hand van hun mama en nemen een ander kind of een andere mama bij de hand. Vandaag verrassen we hen met een liedje dat ze nog niet kennen: "Klein, klein kleutertje". We wandelen naar buiten, naar een grasperkje waar madeliefjes groeien. De moeders weten niet goed wat de bedoeling is maar doen wel mee: Katerina maakt een bloemenkrans voor haar dochter, de kinderen geven bloemetjes aan elkaar, ze lopen rond in het gras. We plukken bloemetjes en die krijgen een plaats op de grote tafel.

De lesgever MO toont waar de bloemen voor staan. Ze toont wat we straks gaan doen: We tekenen elk een bloem in ons boek en in het hart van de bloem staat een actie die je wilt verwezenlijken. Elk blaadje aan de steel is een afzonderlijke stap die je zal moeten nemen om je doel te bereiken. Een gieter symboliseert de stimulans die we hen met deze inburgeringscursus willen geven.

Iedere vrouw krijgt een klein bloempotje met klaver-zaadjes. Samen met hun kind zaaien ze deze. In de komende weken zullen we de plantjes zien groeien.

Aan de tafel gaan de mama's aan de slag met hun boek. Er is een doos potloden voor de kinderen. Ze kunnen bladzijden uit het boek van mama kleuren en terug in het boek steken. De mama's tekenen een bloem en gaan in 3 kleine groepjes in gesprek over welke doelen ieder voor zich wilt bereiken.

Imen speelt met de kinderen tijdens de gesprekken met de moeders over hun actieplannen. De kinderen lopen rond met gietertjes, harkjes, schopjes en kruiwagentjes. Ze geven het imaginaire gras in het hele lokaal te drinken en spitten de imaginaire grond om. Ze helpen de zaadjes te planten. Er zijn vandaag ook een aantal grote kinderen mee omdat hun school pedagogische studiedag heeft. (PT Geraardsbergen)

Hoewel er criteria bestaan waaraan het aanbod en de cursist dienen te voldoen, blijft het onenigheid teweeg brengen, zowel intern bij All als in de lokale samenwerkingsverbanden. Wat het betekent om op maat te werken en hoe de afgelegde weg kan gevaloriseerd worden, vraagt ook om visievorming binnen de Agentschappen Integratie en Inburgering.

Was dit aanbod MO-waardig? MO-lesgever: 'Natuurlijk! Veel meer dan een reguliere groep. Als mama's dit zelf al aangeven. Het doel is zelfredzaamheid verhogen en daar hebben we zeker stappen in gezet. We zijn ook regelmatig de stad in getrokken om bepaalde thema's 'in real life' te kunnen aansnijden. Vaak stootten we hier op moeilijke situaties die zeer relevant waren voor de MO-les:

- *Ergens gaan staan in de buurt van andere Afghaanse en niet-Afghaanse mannen;*
- *De bus opstappen en de buschauffeur groeten;*
- *Het bezoek aan een Katholieke kerk met een groep gesluierde vrouwen;*
- *Lange wandelingen met buggy's' (PT Gent)*

MO-lesgever: Ik was voordien te weinig ingelicht over het project. Dit is veel meer een focus op mama met kind, dat vraagt echt om flexibel te zijn. Heel anders dan wat wij regulier gewoon zijn. Wat verwachten verschillende partijen van mij? Het was een heel moeilijke opdracht. We krijgen regels mee (het moet zo), maar dat blijkt in de praktijk niet te werken. Ik denk dat het zeer nuttig was voor de moeders, maar in vergelijking met wat ze regulier krijgen, is het niet volwaardig. Het gaat veel trager.

Lesgever CBE: Het gaat in deze groepen ook over een concentratie van cursisten basiseducatie. In reguliere groep, zijn dat er misschien 2, die mee knikken, maar ook niet alles mee hebben.

MO-lesgever: MO in heel eenvoudig Nederlands geven, was een uitdaging. Ik heb heel veel geleerd van de lesgever CBE. Het is enorm moeilijk om MO-inhoud echt op basis niveau Nederlands te geven.

Lesgever CBE: Het is niet alleen het Nederlands, maar de verwerking gebeurt bij een laaggeschoolde persoon helemaal anders. We hadden op voorhand te weinig tijd om afspraken te maken en te overleggen.

Coördinator: Tijd om geïntegreerd voor te bereiden, kan dit vermijden. MO lesgevers zijn op dit project gezet voor het aantal uren dat ze moeten geven, maar niet voor uren overleg. (PT provincie Antwerpen)

In de proeftuinen waar de lesgever MO van bij aanvang het traject meemaakt, is men na afloop het er zeker en vast over eens dat **de weg die deze vrouwen afleggen op vlak van zelfredzaamheid absoluut noemenswaardig is**. We dienen er in deze discussie over te waken dat de essentie, datgene waar MO om draait, gevaloriseerd wordt.

Coördinator: In Turnhout en Mechelen zijn we van het concept MO afgestapt en worden het thema-lessen. We geven input, kennis, ... door maar het wordt niet benoemd als MO en dus ook zo niet gevalideerd. Het wordt eigenlijk een soort van voortraject in de toeleiding naar het reguliere aanbod Nederlands en MO.

Lesgever CBE: Ik vind het heel lastig dat dit niet gevalideerd kan worden. Voor de mensen die nu in Mol deelnemen, is het een grote verplaatsing om regulier MO bovenop te volgen. Terwijl ze nu wel bezig zijn, ze zijn zaken aan het leren, ... Als we dit niet als volwaardig kunnen zien – samen leren, uit je huis komen – dan devalueren we het aanbod al op voorhand. Moeten we blijven vasthouden aan het idee dat ze overstap moeten maken omdat de rest zo functioneert? Het voordeel van dergelijk project is net dat het voor die groep vertrekt van een veilige haven. Dat aanbod is duurder. Maar maken we er onze doelgroep van of niet? Natuurlijk zullen er mensen doorstromen naar het reguliere aanbod. Maar sommige ook niet. (PT Prov. Antwerpen)

Het **niet valoriseren** van dit aanbod naar moeders (en kinderen) toe, van de stappen die gezinnen hierdoor gaandeweg zetten, **devalueert het aanbod reeds op voorhand**. Aan dit traject geen valorisering koppelen, betekent de zoveelste verlenging van de lange weg die deze kwetsbare groep dient af te leggen voor het behalen van een inburgeringsattest.

We stellen vast dat deze moeders vaak in eindeloos lange trajecten zitten (of hetzelfde profiel hebben als mensen die reeds lang in zo'n traject zitten). De combinatie van zwangerschappen en het niet beschikbaar zijn van een passend alfa-aanbod op het juiste tijdstip, is grootste obstakel. Investering in deze groep lijkt nu dubbel zo duur, maar als ze een langdurig traject lopen bij een TB, starten en weer uitvallen, ... wordt er zeker even zoveel in hen geïnvesteerd op lange termijn. Of huidig aanbod, dat bewijst te werken, dus werkelijk duurder is, op langere termijn bekeken, is nog maar de vraag. Bovendien stelt de MO-lesgever vast dat deze moeders veel meer stappen hebben gezet in zelfredzaamheid omdat het aanbod MO op maat veel beter aansloot op hun leefwereld. (PT Vlaams-Brabant)

De keuzes die tijdens het experimenteel proefproject gemaakt worden zijn dus heel uiteenlopend: voor sommigen wordt **MO steevast afgevinkt als er voldoende leeromgevingen werden aangekaart, als de cursist voldoende uren heeft gevolgd, actief heeft deelgenomen, een actieplan maakte en 2 acties heeft gerealiseerd.**

Anderen kiezen er voor om de optie open te laten. Dit betekent dat de cursist MO kan afvinken van het to-do lijstje, maar de mogelijkheid open blijft om alsnog in te gaan op het reguliere aanbod. Dit is niet het geval indien de cursist MO reeds met succes volbracht en dit zo werd ingegeven in Connect.

In het derde geval wordt MO niet gevaloriseerd, maar wordt het gevolgde aanbod louter beschouwd als een voortraject, een opwarmer, voor het reguliere aanbod.

We zien het nut van dergelijke groep vooral in een 'brugfunctie' tijdens het wachten, tussen het hier binnenkomen en doorstromen naar het regulier aanbod. Het einde kan voor de meeste vrouwen dan gekoppeld worden aan de startdatum van een gepast verder aanbod/opleiding. Hoe lang en hoe intensief een traject moet zijn om iemand voor te bereiden op deelname aan het regulier aanbod is heel verschillend en afhankelijk van een aantal factoren, zoals het alfa/CVO-profiel, het vinden van gepaste kinderopvang, ... Daarom staat het team in aantal situaties achter idee van flexibele instap en uitstap. Dat vraagt wel extra competenties van lesgevers. En vraagt om grote creativiteit om dit op te zetten in huidige logica's / regelgevende kaders. Zo werkt CBE modulair, wat overeenkomt met een vaste groep. (PT Vlaams-Brabant)

Als we er van uitgaan dat een dergelijk aanbod een voortraject is, kunnen we niet meer spreken van een geïntegreerd aanbod op maat. Alternatieve pistes zijn echter wel mogelijk.

4.9.2 Variaties op het thema: carrousel-traject

De stad Geraardsbergen denkt er aan om het carrousel-idee in de toekomst als volgt vorm te geven:

Het HvhK heeft de groepsbegeleider OO halftijds ingekocht. Lokaal bestuur gelooft in de waarde van deze opgebouwde expertise. Ook de lesgever CBE wordt aantal uren door de stad ingekocht. De stad Geraardsbergen doet dus beroep op externe experts om dan geleidelijk aan ook eigen personeel hierin op te leiden (functie 'train de trainer'). Het zal een gemengde oudergroep zijn met focus ouderschap en oefenkans Nederlands (Babylonië voor opvoedingsfiguren). De vraag om Nederlands te onderhouden kwam van de moeders uit onze groep. Ook op de beleidstafel kwam die vraag van ouders naar meer plaatsen om Nederlands te oefenen. Babylonië zal 1x/week open zijn. Deze oudergroep en de verderzetting van de proeftuin zijn aanvullend op elkaar en deels ook los van elkaar. Babylonië is meer inloopteam-gewijs. Jaarlijks wordt er een van september tot december de optie MO toegevoegd via een zijdelangs traject voor degenen die dit wensen. Dit zal een iets andere dynamiek hebben, meer cursusvorm. (PT Geraardsbergen)

Ook in Mol zet dergelijke proeftuin verder aan het dromen over wat er allemaal mogelijk is op vlak van verbinding tussen de vrouwen en hun directe leefomgeving.

De essentie is voor mij om het aanbod nog meer op maat van het publiek af te stemmen. Sommige vrouwen zullen na een relatief korte tijd misschien wel klaar zijn om over te stappen naar het reguliere aanbod (lessen Nederlands, inburgering, opleiding, ... en kinderopvang). Die moeten kunnen verder gaan als de kans zich voordoet, warm doorverwezen worden met een kans om 'terug te komen' voor ondersteuning bij de overstap. Andere vrouwen zullen het stukje 'voorschoolse kinderopvang' misschien liever

willen overslaan, of pas later instappen dan wat wij voor ogen hadden (of dan de duur van de subsidies). We zullen hen niet kunnen forceren om toch in te stappen in regulier aanbod, waardoor ze terug thuis zullen zitten, en veel van wat geleerd werd vergeten. Jammer voor de energie, moeite en kosten die zowel wij als zijzelf hebben geïnvesteerd. Daarom pleit ik voor een zo open mogelijke groepswerking, waar iedere aanwezige kan uithalen wat zij nodig heeft. Het zou een continu aanbod moeten zijn waar nieuwe vrouwen altijd kunnen instappen. Vrouwen die al een tijdje Moeder-Taal gevolgd hebben, kunnen een voortrekkersrol spelen in de groepsgesprekken of om nieuwe mama's wegwijs te maken. Misschien hebben ze niet zoveel nood meer aan de expliciete Nederlandse lessen, maar ze hebben wel nog de gelegenheid om het Nederlands te oefenen en te onderhouden wat ze geleerd hebben. Eventueel kunnen ze helpen met de opvang van de kinderen terwijl 'nieuwe' mama's Nederlandse lessen volgen. Misschien zijn er wel mama's die het hele traject doorlopen hebben en die een andere cursus willen verzorgen voor 'nieuwe' mama's (kan heel uiteenlopend zijn, taalles, handwerk, kookles, eenmalig of langer lopend). Op die manier krijg je een mini-vrouwencentra (genre IVCA in Antwerpen), die meer bieden dan een 'aanloop' naar regulier aanbod. Voor mijn part vloeit er ook een sociale tewerkstellingsplaats uit, die ook nog eens haar diensten kan aanbieden in de buurt. Win-win op alle vlakken. (PT Mol)

4.10 Afrondende gedachte

Uitgangspunt van dit AMIF-project is 'experimenteren met een geïntegreerde aanpak', waarbij het leren en het oefenen hand in hand gaan en toegankelijk gemaakt worden voor de meest laaggeletterden. Voor het luik Nederlandse les betekent dit dat het taalaanbod volledig ingebed zit in het reilen en zeilen van de groepssessies en inhoudelijk mee bepaald wordt door de MO-inhoud die aan de orde zijn. Een geïntegreerde aanpak betekent evenzeer dat taal als middel wordt ingezet en niet als einddoel op zich. Het aanleren en inoefenen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het gaat echt om taal leren in interactie met anderen, in authentieke contexten. De aanwezigheid van de kinderen en het vertrekken vanuit de leefwereld van de vrouwen (onder meer als moeders) laat toe om werkelijk betekenisvol aan de slag te gaan.

5 Lessen voor de toekomst

5.1 (Rand)voorwaarden

We stellen vast dat een goede samenwerking op het terrein ervoor zorgt dat het aanbod werkelijk aansluiting vindt bij een belangrijke, kwetsbare groep van vrouwen met jonge kinderen. De samenwerking vanuit diverse invalshoeken, laat bovendien toe dat de vrouwen en kinderen op meerdere rollen, en dus meer als mens in zijn/haar geheel, worden aangesproken. Hiertoe komen, vraagt echter om het voorzien in belangrijke (rand)voorwaarden.

5.1.1 Tijd

Een eerste, voor de hand liggende, les die alle betrokkenen hebben ervaren, is de nood aan voldoende ruimte en tijd om te komen tot een werkelijk gedeeld en gedragen aanbod op maat van de doelgroep. Concreet betekent dit:

Tijd voor de samenwerkende partners om

- als organisaties een visie uit te tekenen op geïntegreerd en op maat werken.
- professionals en vrijwilligers gericht te selecteren voor deze opdracht.
- voordien elkaar en elkaars organisatie grondig te leren kennen (bij voorkeur fysiek).
- als multidisciplinair team een gedeeld doelenkader te construeren.
- de doelgroep te bepalen, rekening houdend met de context (stedelijk/landelijk/instroom/...) en de effectief betrokken partnerorganisaties.

- zelf vrouwen toe te leiden en/of andere organisaties hierin te ondersteunen.
- een geschikte locatie te regelen in functie van continuïteit in dienstverlening en in te richten afgestemd op de noden van zowel moeders als kinderen.
- structureel overleg te organiseren gedurende het traject met de verschillende groepsbegeleiders, inclusief kindbegeleider(s), zodat elkeen betrokken blijft op het geheel. Deze tijd omvat zowel de voorbereiding van de eerstvolgende sessie(s); het elkaar ondersteunen in aanpak/methodiek; de nabespreking na elke sessie; tijd voor tussentijdse intervisie, evaluatie en bijsturing; en het documenteren van dit gehele proces.
- om in het programma te voorzien in begeleide interactiemomenten tussen moeders en kinderen, uitstappen in de buurt, het dagelijks oefenen en herhalen van het Nederlands, voor individuele ondersteuning en het werken aan persoonlijke acties.
- maar evengoed *ongeplande tijd* om in te gaan op levensechte situaties die zich in het moment voordoen, voor informele uitwisseling, sociale steun, spontane interacties tussen moeders, kinderen en hun omgeving.

Tijd om externe verbanden op te zetten, met name

- het aanbod te profileren, zowel intern als extern.
- in het lokaal overleg een draagvlak te creëren voor het aanbod.
- het zoeken naar toeleiders, hen leren kennen en ondersteunen bij hun rekrutering (duidelijkheid creëren over inhoud programma en selectiecriteria).
- met externe toeleiders de banden warm houden *tijdens* het programma, om de continuering van de reguliere dienstverlening te waarborgen.
- lokale samenwerkingsverbanden opbouwen met externe dienstverleners om een warme overgang voor de gezinnen mogelijk te maken (gezin, onderwijs, vrijwilligerswerk, vrije tijd, werk, ...).

5.1.2 Een competent systeem

Een tweede belangrijke les is dat het succes van zo'n groep mee bepaald wordt door de **individuele competenties** van de groepsbegeleiders én hoe zij in **team** accorderen. Dit wordt gerealiseerd door een competent systeem dat medewerkers en vrijwilligers ondersteunt en hen de mogelijkheid biedt om hun competenties te ontwikkelen om deze innovatieve praktijk vorm te geven die tegemoet komt aan de behoeften van vrouwen en kinderen in snel veranderende contexten.

Een **sterke omkadering**, zowel door een overkoepelende trekker/coördinator, als vanuit ieders eigen organisatie, is bovendien noodzakelijk om de duurzaamheid van dergelijk aanbod te garanderen. Concreet zien we dat:

op niveau van de individuele competenties:

- Dergelijke trajecten vragen om een specifiek profiel, waarbij de nodige ervaring vereist is om in vertrouwen het programma flexibel vorm te geven, telkens opnieuw.
- Groepsbegeleiders affiniteit en bereidheid nodig hebben om kinderen werkelijk deel van het gebeuren te laten zijn en te maken.

op niveau van het team:

- Het belangrijk is dat alle groepsbegeleiders van bij de start – dat is reeds bij de constructie van het aanbod – betrokken zijn (voor en/of achter de schermen).
- Dit aanbod vraagt om en baat heeft bij een eerder informeel karakter. Met de verschillende groepsbegeleiders een gezond evenwicht vinden tussen formele en informele aanpak, is een oefening die overal dient gemaakt te worden.
- De expertise van zowel de direct betrokken groepsbegeleiders met focus OO als kindbegeleider(s) nog sterker benut kan worden.
- Er heel wat ervaring aanwezig is op de werkvloer, waarbij professionals ervaring hebben op meerdere domeinen (bv. MO en NI; NI en OO; OO en TB; ...). Dit vraagt om een aantal pistes verder te verkennen.
- De aanwezigheid van minimaal twee groepsbegeleiders met een verschillend perspectief (vb. focus op moeders als cursist, focus op kindperspectief, ...) noodzakelijk is om op maat van zowel moeders als kinderen in kwetsbare situaties te werken.

ondersteuning vanuit eigen organisatie:

- Er nood is aan een forum binnen de eigen organisatie om zowel praktische als inhoudelijk uitdagingen aan te kaarten die het niveau van de groep overstijgen en tevens zorgt voor interne gedragenheid.

ondersteuning van peergroepen:

- Een (lokaal) platform voor kennis-, ervarings- en methodiekuitwisseling sterk gewaardeerd wordt om de eigen praktijk te inspireren. Er is vraag naar intervisie, uitwisseling methodieken en kijkbezoeken in andere regio's.

Last but not least, er een trekker/coördinator nodig is die:

- alle verbanden met partnerorganisaties legt (zie eerste contacten, visie, samenstelling team, locatie, ...).
- overlegstructuren opzet, bijeenroept en voorziet.
- externe partners (zoals mogelijke toeleiders, lokale overheden, ...) sensibiliseert en deze contacten warm houdt voor warme overdracht nadien.
- lokale drempels aankaart met lokale partners: toegankelijke kinderopvang en kleuterscholen, vrijetijdsorganisaties, werk en opleiding,...
- ervaren drempels op hoger beleidsniveau aankaart en opvolgt.

5.1.3 Praktische en inhoudelijke keuzes

Verder leren de ervaringen in de proeftuin ons een aantal zaken over de ideale duurtijd en intensiteit van dergelijk programma, over de gewenste groeps grootte, locatie en infrastructuur, de samenstelling van de groep, het werken met tolken en vrijwilligers.

Duurtijd en intensiteit: Een looptijd van 3 maanden, hetzij 25 bijeenkomsten, is een strikt minimum. Een langere looptijd is gewenst. De sessies duren maximaal 30 en gaan idealiter door in de voormiddag (in functie van de aanwezige en schoolgaande kinderen). Minimaal 2x/week bijeenkomen is nodig om een zekere structuur, ritme en continuïteit te installeren, zowel voor moeder als kind. De vrouwen zelf zijn sterk vragende partij om minimaal 3x/week bijeen te komen. Veel proeftuinen zien heil in het geleidelijk aan opbouwen van 2 naar 3

bijeenkomsten per week. Dit geeft kwetsbare vrouwen de kans zich te organiseren op 2 sessies bij de start, en geleidelijk aan gewoon te worden aan een intensiever programma (zoals in het regulier aanbod).

Groepsgrootte: Minimaal 8 – maximaal 15 moeders én hun kinderen. Een minimale aanwezigheid is nodig om als groep aan de slag te gaan, om interacties tussen kinderen en moeders mogelijk te maken. Omwille van de onderlinge verbondenheid en de drukte in de ruimte, is 15 gezinnen een absoluut maximum.

Locatie en infrastructuur: Idealiter gaan de sessies door in een reguliere basisvoorziening waar een sociale mix aan gezinnen over de vloer komt. Dit kan een Huis van het Kind zijn, een kinderdagverblijf, een spel- en ontmoetingsplaats, een Inloopteam, ... Deze plekken zijn vaak goed uitgerust en voorzien op de aanwezigheid van zowel kinderen als volwassenen. Gezinnen kunnen er nadien nog binnenlopen en gebruik maken van het aanbod. Een niet schoolse context, laat bovendien gemakkelijker toe om het informeel leren voorop te plaatsen. Wat ruimte betreft, is er nood aan een voldoende grote en uitdagende speelomgeving voor kinderen van diverse leeftijden (zowel baby's, peuters als kleuters), met daarbij de nodige faciliteiten voor een goede zorg (mogelijkheid tot eten geven, verschonen, slapen, ...). Idealiter gaat het interactiemoment tussen moeders en kinderen in deze ruimte door en is er extra ruimte voorzien om meer gericht met de volwassenen aan de slag te gaan. Dat kan aan een grote tafel in dezelfde ruimte; in een aanpalend lokaal waar moeders en kinderen zelf met afstand en nabijheid kunnen experimenteren en/of een naburig lokaal op dezelfde locatie om op bepaalde momenten apart les te volgen.

Groepssamenstelling: Een gezonde sociale mix in talen en taalniveaus kan een belangrijke meerwaarde zijn in het versterken en integreren van deze vrouwen en kinderen. De kracht van diverse uitwisseling en rolmodellen is bijzonder sterk. Een focus op het Nederlands en gebarentaal als insteek, met respect voor ieders eigen moedertaal (vb. in de communicatie met het eigen kind), zorgt voor een waar taalbad waarin enorme stappen gezet worden op vlak van spreekdurf. Tegelijkertijd gaan er stemmen op voor eentalige groepen, waarbij in een gedeelde moedertaal kan gewerkt worden. De context (vraag en aanbod) is hier opnieuw een zeer bepalende factor in de keuzes die kunnen gemaakt worden.

Werken met tolken: Tolken inschakelen kan zinvol zijn om dieper in te gaan op bepaalde meer gevoelige of complexe thema's. In functie van het overwinnen van spreekangst en het installeren van een rechtstreekse vertrouwensband met de groepsbegeleiders, is het af te raden om voor elke sessie tolken in te schakelen. In elk geval zijn duidelijke afspraken over wat en wanneer vertaald wordt nodig, zowel naar de moeders toe, als in het team onderling.

Werken met vrijwilligers: Beroep doen op vrijwilligers kan sterk aanvullend of ondersteunend zijn. Het vraagt echter ook om de nodige omkadering (rekening houden in rekrutering met achtergrond en motivatie, ruimte voor eigen inbreng, voorzien in mogelijkheid tot intervisie, ...). Wanneer vrijwilligers bijvoorbeeld mee instaan voor de kinderopvang, is de aanwezigheid van een professionele kindbegeleider een must.

5.1.4 Vertrekpunt van het aanbod

Wat is nu het beste vertrekpunt van dergelijk aanbod op maat om net de meest kwetsbare gezinnen aan te spreken? Vanuit het perspectief van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen bekeken, is het aantrekkelijk om niet te moeten kiezen tussen twee rollen, zijnde cursist én moeder. De kinderen kunnen meebrengen naar de Nederlandse les werkt zeer drempelverlagend. Nederlands volgen is gemakkelijk communiceerbaar en verkoopbaar naar de eigen omgeving toe, het is ondersteunend in functie van het gezinsleven en het

eigen toekomstperspectief. Het laat bovendien toe om zowel MO als OO inhouden aan bod te laten komen, maar dan niet vertrekkend vanuit een verplichtend of deficit karakter (wat drempelverhogend is).

Vertrekken vanuit het CBE laat toe om het aanbod MO optioneel te valoriseren. De vrouwen zijn dan niet verplicht om bij aanvang een inburgeringscontract te ondertekenen maar worden gaandeweg wegwijz gemaakt in hun mogelijke opties. Terwijl de drempel hierdoor voor een zeer kwetsbare groep enorm verlaagt, zetten zij wel belangrijke stappen richting verder Nederlands volgen, beroep doen op de dienstverlening van Kind & Gezin, intekenen op het aanbod van het All, uitbouwen van een sociaal netwerk, ... Dit overstijgt de focus op het behalen van een inburgeringsattest en is feitelijk integratie en verbondenheid in de realiteit.

5.2 Structurele verankering

Als we het hebben over structurele verankering, impliceert dit de vraag of en in welke mate we middelen willen voorzien vanuit verschillende beleidsinstanties om een dergelijk geïntegreerd traject op maat van vrouwen met jonge kinderen te continueren. Naast een financiële kwestie, gaat dit vooral om een ethische keuze.

Het mag duidelijk zijn dat met dit aanbod zowel kwetsbare moeders als kinderen bereikt worden. Dat betekent niet één maar twee vliegen in een klap. En surplus, genereert het effectief samenwerken op verschillende niveaus diverse voordelen voor de betrokken partnerorganisaties. Een meerwaarde waar ook andere doelgroepen van meegenieten.

Al waarden we vooral graag wat er in het hier en nu tussen mensen gebeurt – tussen kinderen, moeders, buurtbewoners, vrijwilligers en professionals – de impact ervan op de toekomst van niet in het minst de kinderen, van de vrouwen, kortom van deze gezinnen, is vermoedelijk bijzonder groot. Onderzoek op langere termijn is hier uiteraard voor nodig. Wat we nu al kunnen zien, is een enorme drijfveer bij de vrouwen om verdere stappen te zetten in de samenleving, een toegenomen spreekdurf in het Nederlands en een groeiend vertrouwen in basisvoorzieningen zowel bij moeder als kind.

5.2.1 3 Beleidsdomeinen

Inzetten op structurele verankering van de proeftuinen inburgering op maat van laaggeletterde vrouwen met jonge kinderen is feitelijk een logisch gevolg aangezien de bereikte doelstellingen volledig aansluiten bij de conceptnota's van de drie beleidsdomeinen in het huidig beleid. We haken hier graag op in:

Volwassenenonderwijs – De Vlaamse Regering geeft aan te willen inzetten op de **meest kwetsbare doelgroepen** in de samenleving. Dit AMIF project bereikt een segment van laaggeletterde anderstalige vrouwen die via het gewone inburgeringscircuit moeilijk bereikbaar zijn. Inzetten op deze doelgroep is effectief werken aan het verkleinen van het Mattheüseffect in het volwassenenonderwijs. Door de laagdrempeligheid van het aanbod en het inspelen op de moederrol van de vrouwen, maar ook door de kinderen in het traject op te nemen, wordt zeer sterk functioneel en ervaringsgericht gewerkt wat zorgt voor grotere (leer)succeservaringen waardoor ook andere horizonten verkend worden. De vrouwen die deelnemen vertrouwen meer in zichzelf wat hen kracht geeft om verdere stappen te zetten in de samenleving. Verder leren, opbouwen van een nieuw sociaal netwerk, stimuleren van de ontwikkelingskansen van hun kinderen, het leren kennen van allerhande organisaties waar ze terecht kunnen, ...

De proeftuinen passen perfect in de doelstellingen die de Vlaamse Regering voorop heeft gesteld voor het volwassenenonderwijs als **kansenonderwijs**. Daarom is het van groot belang dat de regelgeving van een nieuw decreet volwassenenonderwijs het opzetten van dergelijke projecten stimuleert en faciliteert. Daaronder behoort onder meer nog meer investeren in regionale partnerschappen en samenwerkingsverbanden.

Cf. Conceptnota aan de Vlaamse regering: Volwassenenonderwijs als kansonderwijs. Kansen op leren, integreren en kwalificeren, een leven lang.

Inburgering – In de Conceptnota aan de Vlaamse regering 'Uitbouw van een slagkrachtig NT₂-beleid' vinden we 2 belangrijke uitgangspunten terug: maatgericht en vraaggestuurd werken alsook sterke partnerschappen creëren. De projecten met laaggeletterde moeders sluiten hier perfect bij aan. De conceptnota is dan ook een goede basis om een kader rond maatwerk en een concept geïntegreerde trajecten verder uit te werken.

De *Beleidsnota Integratie en Inburgering* stelt dat er meer moet worden ingezet op het individueel vormings- en begeleidingsaanbod, dat inspeelt op de noden van iedere inburgeraar. Een geïntegreerd aanbod kan ervoor zorgen dat bepaalde doelgroepen, die anders moeilijk bereikt worden, toch een aanbod kunnen krijgen.

Zo kan er meer ingezet worden op een geïntegreerd aanbod MO-NT₂, waarbij aan een aantal doelstellingen MO in het Nederlands wordt gewerkt en andere (complexere) doelstellingen in de eigen taal worden aangeboden. (Beleidsnota Integratie en Inburgering 2014-2019)

Ook samenwerkingsverbanden, zoals deze binnen het project, worden in de beleidsnota genoemd en belangrijk bevonden.

De voorbije jaren ontstonden er samenwerkingsverbanden tussen onthaalbureaus en sociale voorzieningen, zoals OCMW's of VDAB om een gezamenlijk programma voor bepaalde doelgroepen in te richten. Er is vraag naar meer dergelijke samenwerkingen. Van zodra het agentschap Integratie en Inburgering operationeel is, wil ik hier sterk op inzetten. (Beleidsnota Integratie en Inburgering 2014-2019)

Welzijn en Gezin – Ook bij de beleidsdoelstellingen die de Vlaamse Regering vooropstelt op vlak van gezinsondersteuning en voorzieningen voor jonge kinderen sluit dit project volledig aan.

Inzetten op samenwerking en geïntegreerde dienstverlening:

"Binnen het Vlaamse gezinsbeleid neemt het Huis van het Kind een centrale positie in. De volgende jaren werken we verder aan het bundelen van de krachten en het samenbrengen van partners in samenwerkingsverbanden. Via deze samenwerkingsverbanden bouwen we lokaal een kwaliteitsvol en geïntegreerd dienstverleningsaanbod uit dat aansluit op de noden en verwachtingen van ouders en kinderen vandaag, met daarbij bijzondere aandacht voor maatschappelijk kwetsbare gezinnen en de super-diversiteit die in het bijzonder in de grootsteden enorm toeneemt." (Beleidsnota Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, 2014-2019)

5.2.2 Structurele drempels aanpakken

Om tot structurele verankering te kunnen komen dienen nog belangrijke structurele drempels te worden aangepakt:

Akkoord over de beleidsdomeinen heen

De noodzakelijke en betrokken partners in dit project worden op heden aangestuurd en gefinancierd vanuit verschillende beleidsinstanties met elk hun eigen criteria en doelstellingen. Lokaal wordt dit vaak ervaren als een drempel om meer geïntegreerd samen te werken. Een gezamenlijk gedragen akkoord over de beleidsdomeinen heen is noodzakelijk om lokale innovatieve praktijken te ondersteunen.

Financiering

In het volwassenenonderwijs wordt momenteel het financieringsbeleid ten aanzien van specifieke doelgroepen herbekeken. In de toekomst zouden bepaalde groepen met specifieke cursistenkenmerken anders gefinancierd worden. Opdat de CBE dergelijke trajecten verder vorm kunnen geven zou een 120% financiering een mogelijkheid kunnen zijn om dit soort geïntegreerde trajecten te organiseren. Ook binnen All wordt het huidige subsidiereglement onder de loep genomen. Wanneer financiering zoals nu louter gekoppeld wordt aan het ondertekenen van een inburgeringscontract, dan wordt het All financieel afgestraft als zij flexibel omgaan hiermee in functie van het werkelijk bereiken van deze (toekomstige) doelgroep. Het is absoluut zinvol om deze subsidieregelingen op elkaar af te stemmen en K&G hierin te betrekken. Regie op Vlaams niveau is hiervoor noodzakelijk.

Toeleiding doelgroep

De huidige registratiesystemen van de afzonderlijke partners laten niet toe om vrouwen op de gezamenlijk gekozen criteria te kunnen selecteren. Het fysiek samenbrengen van lijsten en nagaan of vrouwen werkelijk in aanmerking komen, is een tijdrovend proces. Er dient nagedacht te worden over een efficiëntere manier om gegevens samen te brengen die tot een beter bereik van de doelgroep kunnen leiden.

Geïntegreerd en op maat vraagt extra tijd

Het bereiken van de MO-doelstellingen en het realiseren van een actieplan met een laaggeletterd publiek, vragen om een aangepaste aanpak en duurtijd. Voor MO op maat van dergelijke kwetsbare doelgroep wordt idealiter 120u lestijd voorzien en extra overlegtijd om het geïntegreerd werken samen met de partners vorm te geven.

Alternatieve pistes bij het inzetten groepsbegeleiders

Andere vormen van inzet van een MO-lesgever zijn ook mogelijk, indien deze bijvoorbeeld instaat voor het coachen van een CBE-lesgever in het aanbieden van geïntegreerde MO (met als doel dat vrouwen optioneel het luik MO kunnen afronden), of omgekeerd.

Kinderopvang

Ondanks een aantal lokale succesverhalen, blijven de lange wachttijden en het plaatsgebrek in de reguliere kinderopvang een groot knelpunt. Eens een plek gevonden, vormen de kostprijs en op sommige plaatsen de voorwaarde tot het opnemen van fulltime opvang extra drempels. Willen we deze vrouwen en kinderen tijdens en na afloop van dit aanbod op maat opnemen in het regulier aanbod, dan moet er sterker ingezet worden op occasionele en flexibele opvang. Het is daarbij zeer belangrijk om zoveel mogelijk te streven naar deelname in kwaliteitsvolle reguliere dienstverlening waar andere gezinnen reeds vertrouwen voelen en ervaren. Dat werkt voor deze gezinnen (kinderen, moeders, vaders) aanstekelijk. Er blijkt evengoed nog nood aan ondersteuning van opvanginitiatieven om de sociale functie van kinderopvang – niet alleen voor de deur, maar vooral ook na de deur – in de praktijk te realiseren.

Kortom, er zijn heel wat pistes verkend, de huidige beleidsnota's streven dergelijk aanbod op maat van de meest kwetsbare gezinnen na, de eerste samenwerkingsverbanden zijn

gesmeed en er is duidelijk zicht op de noodzakelijke (rand)voorwaarden om dit breder te implementeren. Het komt er nu op aan gebruik te maken van het brede draagvlak dat met dit AMIF320 project aangewakkerd is.

"Dankjewel dat je ons hebt geholpen. En onze kinderen. We hebben veel geleerd. Met onze kinderen konden wij de lessen niet volgen (in Brussel of in Gent) en jullie zijn naar ons gekomen. Ik was heel blij dat jullie mij hebben gevraagd voor deze cursus. Ik heb veel geleerd. Ik was uit huis en heb mensen ontmoet." (Moeder PT Geraardsbergen)

6 Bijlage: evaluatieleidraad / reflectie-instrument bij opstart

Deze reflectie/evaluatieleidraad bevat een reeks richtvragen om je project kwalitatief voor te bereiden, te monitoren en te evalueren.

Neem deze leidraad erbij om met jouw nieuwe partners rond de tafel te zitten. Bekijk samen telkens de cursief gedrukte criteria en bevaag deze grondig bij aanvang, verken en ontmoet mekaar: wie zijn jullie? Wat zijn jullie doelen in ons op te starten aanbod? Hoe proberen jullie dat normaal gezien te bereiken?

Vertrekpunt voor deze leidraad is de vraag: **Wanneer ervaren we het geïntegreerd programma op maat als succesvol?**

LUIK A – ORGANISATORISCHE EVALUATIE (Randvoorwaarden)

6.1 Niveau partnerorganisaties

Er is sprake van een uitgebalanceerd partnerschap (zowel inhoudelijk, structureel als financieel) in functie van de doelgroep.

- Welke partners zijn direct betrokken in het project?
- Hoe wordt er draagvlak gecreëerd bij alle partners om te starten met het project?
- Zijn verantwoordelijkheden/mandaten en taken duidelijk geëxpliciteerd? Vooraf? En zo nodig bijgestuurd tijdens de loop van het traject? Is er voldoende ruimte om flexibel in te spelen op situaties?
- Hoe en door wie gebeurt de verdeling van de middelen? Hoe verhoudt dit zich tot het geïntegreerd doelenkader en het uitgebalanceerd partnerschap?

Er is voldoende tijd genomen om elkaar te leren kennen en samen met alle partners voor te bereiden, zowel voorafgaand als tijdens het traject om tot geïntegreerd werken te kunnen komen. De partners zijn tot een gedeelde visie gekomen over welke doelstellingen met dit project nagestreefd worden.

- Is er een introductie/voorstelling gebeurd naar elkaar toe, en zo ja, wanneer?
- Hoe zijn diverse visies en belangen gecommuniceerd geweest?
- Is er voldoende tijd voor overleg en dialoog voorzien tussen groepsbegeleiders en projectleiders, zowel voorafgaand als tijdens het traject?
- Wat heeft ervoor gezorgd dat de partners elkaar vertrouwen?
- Is er op voorhand een visie en geïntegreerd doelenkader geconstrueerd?

Het nieuw-samengesteld team krijgt het mandaat en wordt gesteund om buiten de eigen kaders te denken. Aanbevelingen van het team op basis van hun experimenteerervaring worden gehoord en meegenomen in het beleid van de partnerorganisaties.

- Heeft elke partner een evenwicht gevonden in ruimte bieden om te experimenteren en om te gaan met regelgeving?
- Welke toekomstperspectieven hebben de partners voor verdere samenwerking en structurele inbedding? Hoe wordt hier nu reeds aan gewerkt?

Een goed geïntegreerd programma beschikt over een spel-, leer- en ontmoetingsruimte om de doelgroep te ontvangen en de vooropgestelde doelstellingen vorm te geven.

- Laat de gekozen locatie toe om kinderen en moeders samen te ontvangen?
- Zijn er mogelijkheden om uit te wijken? (vb. moeders in apart lokaal)
- Is de gekozen locatie ingebed in een reguliere (universele) voorziening (toegankelijk voor alle gezinnen)?
- Is de locatie goed toegankelijk voor moeders met jonge kinderen?

6.2 Niveau team

Er is voldoende tijd genomen om elkaar te leren kennen en samen met alle groepsbegeleiders voor te bereiden, zowel voorafgaand als tijdens het programma om tot geïntegreerd werken te kunnen komen. De groepsbegeleiders zijn tot een gedeelde visie gekomen op welke doelstellingen met dit programma nagestreefd worden.

- Hebben de groepsbegeleiders affiniteit met de doelgroep?
- Is er tijd voor overleg, dialoog en evaluatie voorzien tussen de groepsbegeleiders onderling zowel voorafgaand als tijdens het traject? Frequentie? Duur?
- Is er voor én na elke groepsbijeenkomst overleg voorzien? Zo ja, tussen wie? Waarover gaat dit overleg? Frequentie? Duur?
- Op welke manier worden vrijwilligers betrokken voor, tijdens en na de bijeenkomsten?

Het nieuw-samengesteld team kan goed samenwerken, is bereid en in staat om buiten de eigen kaders te denken en wordt door hun respectievelijke organisaties geruggesteund.

- Aan welk (gemeenschappelijk) profiel moeten de groepsbegeleiders voldoen?
- Op welke manier worden de sterktes van de diverse groepsbegeleiders complementair ingezet?
- Hoe worden rollen en taken verdeeld tussen de verschillende groepsbegeleiders doorheen het traject? Wie is wanneer aanwezig bij de groepsbijeenkomsten?

Op basis van hun experimenteerervaring in het programma op maat, doet het team aanbevelingen om de werking van de eigen organisatie bij te sturen.

- Op welke manier werd teruggekoppeld/gesignaleerd?

6.3 Niveau doelgroep

Het geïntegreerd programma bereikt de mensen waarvoor het is opgezet.

- Door wie is de afbakening van de doelgroep gebeurd? Waarom deze afbakening?
- Welke pragmatische redenen hebben hier in mee gespeeld?
- Wat is de meerwaarde om te kiezen voor een ééntalige / divers meertalige groep naargelang de doelstellingen?
- Welk aandeel van de groep voldeed aan de criteria?
- Wat zegt dit over de vooropgestelde criteria?
- Als er uitval is, hoe wordt dit opgevolgd? Door wie?
- Wordt nagegaan wat de reden voor uitval is?
- Vanaf hoeveel afwezigheden wordt er actie ondernomen? Welke actie?

De bekendmaking en toeleiding is met zorg gebeurd.

- Waar heb je de moeders gevonden? Hoe zijn ze toegeleid?
- Welke intermediaire organisaties zijn betrokken in de toeleiding?

- Welke registratiesystemen hebben geholpen? Welke aanbevelingen zijn hier te maken?
- Hoeveel tijd is voorzien om een degelijke werving op gang te brengen? Was dit voldoende?
- Hoe heb je gecommuniceerd over het doel van dit programma naar intermediaire organisaties toe? (flyers, infomoment, persoonlijk contact, ...)
- Welke klemtoon heb je gelegd in je communicatie naar intermediaire organisaties (taal, MO, opvoedingsondersteuning, ...)?
- Hoe heb je gecommuniceerd over het doel van dit programma naar de doelgroep toe? (flyers, infomoment, persoonlijk contact, ...)
- Welke klemtoon heb je gelegd in je communicatie met de doelgroep (taal, MO, opvoedingsondersteuning, ...)?

De partners beschikken samen over de nodige expertise en ervaring met betrekking tot de doelgroep.

- Beschikken de partners samen over de nodige expertise en ervaring met betrekking tot de doelgroep om dit project aan te vatten?
- Kan elke partner zijn eigen expertise in het werken met de doelgroep ten volle inbrengen? Waar ligt er nog onbenut potentieel?
- Wat was de meerwaarde van de inbreng van elke partner voor de doelgroep (in dit geval de moeders en kinderen)?
- Welke inbreng heeft de doelgroep bij aanvang van het project gehad?

LUIK B – INHOUDELIJKE EVALUATIE

6.4 Moeders & kinderen

De aandacht voor moeders en aandacht voor kinderen is in evenwicht.

- Welke keuze hebben we gemaakt over de aanwezigheid en participatie van de kinderen in/aan/tijdens de groepsbijeenkomsten?
- Indien de kinderen aanwezig zijn tijdens de groepsbijeenkomst, hoe heb je deze dan opgebouwd? Gezamenlijke momenten? Aparte activiteiten?
- Indien kinderen apart worden opgevangen, hoe worden de breng- en haalmomenten georganiseerd?
- Is er op een bepaald moment een bijsturing nodig geweest bij de aanvankelijke keuze? Beschrijf.

6.5 Moeders

Het geïntegreerd programma neemt de leervragen en behoeftes van de moeders als continue leidraad/focus.

- Worden de vragen, behoeftes en verwachtingen van moeders samen met hen in kaart gebracht? Wanneer: bij aanvang van het traject – gedurende het volledige proces? Hoe gebeurde dit (expliciet/impliciet)? Heb je suggesties voor toekomstige groepen?

- Hoe werden deze vragen opgenomen in de verdere loop van het traject?
- Op welke manier is er gezocht naar mogelijke antwoorden? Ben je vertrokken vanuit de concrete situatie uit het leven van de moeders?
- Op welke manier heb je ruimte gecreëerd voor onderlinge uitwisseling tussen de moeders?
- Welke methodieken/werkvormen/organisatievormen gebruik je?
- Wat verklaart volgens jullie het succes van bepaalde thema's (op vlak van MO-taal-opvoeding)? Wat valt hier uit te leren?
- Op welke aspecten van hun identiteit werden de moeders doorheen het traject aangesproken? Welke rollen brachten ze zelf naar voor? Op welke manier bood het programma de moeders de kans om met deze diverse rollen te experimenteren?

De individuele trajecten van moeders worden met zorg opgevolgd.

- Bij wie konden moeders gedurende het traject terecht met individuele vragen? Hoe en door wie werden deze vragen opgevolgd?
- Op welke manier is het persoonlijk actieplan van de moeders geïntegreerd in het programma? Hoe en door wie werd dit opgevolgd?

Het geïntegreerd programma zet in op sociale netwerken van de betrokken moeders, creëert spel- en ontmoetingskansen zowel tijdens bijeenkomsten als daarbuiten (mensen en diensten in de buurt/bredere samenleving).

- Welke stappen heb je moeders zien nemen gedurende het traject waaruit blijkt dat ze zich meer bewust zijn van hun eigen krachten en hun zelfredzaamheid gestegen is? Beschrijf er enkele die voor jullie betekenisvol zijn.
- Welke openingen naar de ruimere wereld heb je kunnen realiseren in dit traject (op vlak van arbeid, hobby, sociaal netwerk, ...)?
- Hoe werden moeders toegeleid naar externe activiteiten in de buurt?
- Hoe werden moeders toegeleid naar algemene dienstverlening in de buurt?
- Welke sterke en losse verbanden heb je zien ontstaan tussen moeders in de groep en tussen moeders en buurtbewoners?
- Hoe heb je de groespdynamiek zien evolueren? Waren alle moeders op hun manier betrokken in het groepsgebeuren? Welke impact heeft de samenstelling van de groep hierop gehad?

Het geïntegreerd programma waardeert/valoriseert de inzet en het engagement van de moeders en zorgt tegelijk voor optimale doorstromingskansen. Het met zorg documenteren van het afgelegde parcours van het programma op maat laat toe om anders/breder te kijken naar curricula en reglementaire bepalingen.

- Hoe evalueren de moeders zelf hun deelname aan dit programma? Wat heeft het voor hen opgebracht?
- Is er nagedacht over een geïntegreerde vorm van attestering? (in plaats van opsplitsing: MO afgerond / optie om alsnog regulier MO te volgen / Alfa-atteest / deelmodule / bewijs van deelname / traject opvoedingsondersteuning /...).
- Wat moet er geregistreerd en gedocumenteerd worden?

- Hoe uitgebreid moet zo'n traject minimaal zijn om valorisering toe te laten?

6.6 Kinderen

Het programma op maat creëert spel-, ontwikkeling- en ontmoetingskansen voor kinderen zowel tijdens bijeenkomsten als daarbuiten.

- Welke rituelen/methodieken worden ingezet opdat kinderen zich welkom en veilig voelen?
- Hoe peil je naar het welbevinden en de betrokkenheid van de kinderen? Waaruit kan je opmaken dat kinderen zich goed / niet goed voelen? Hoe documenteer je dit? Hoe communiceer je hierover met de moeders?
- Hoe beïnvloeden de acties van kinderen in het hier en nu het verloop van een groepsbijeenkomst?
- Zie je een evolutie in hoe een kind geïnteresseerd is in anderen?
- Zie je een evolutie in hoe een kind op het spelaanbod ingaat (zowel speelgoed dat vrij voorhanden is als uitnodiging tot activiteit)?
- Zie je een evolutie in hoe een kind zich beweegt in en gebruik maakt van de ruimte?
- Hoe wordt hierover met de moeders gesproken? Wat vertellen de moeders zelf over wat ze bij hun kind zien/ervaren?
- Hoe wordt gewerkt aan een warme overgang (voor, tijdens en na start) tussen het programma en kinderopvang/school voor kinderen?

Een goed geïntegreerd programma op maat beschikt over een spel-, leer- en ontmoetingsruimte om de vooropgestelde doelstellingen vorm te geven.

- Welke elementen in de opbouw/inrichting van je ruimte blijken cruciaal om kinderen in een veilige omgeving op ontdekking te laten gaan?
- Indien kinderen in een apart lokaal worden opgevangen, wat zijn de noodzakelijke rituelen/stappen die zorgen voor emotionele veiligheid bij kinderen en moeders?

6.7 Inhoudelijke samenwerking team op de werkvloer

Groepsbegeleiders nemen mediërende/faciliterende rol op eerder dan informerende rol.

- Welke rollen en taken neemt elke groepsbegeleider op tijdens de groepsbijeenkomsten? Hoe vorm je daarin een team?
- Welke plaats nemen tolken in het programma? Wat zijn de voordelen? Wat zijn de beperkingen?
- Van welke focus ben je vertrokken in je programma (taal als basisvoorwaarde, taal als rode draad, zin krijgen in taal, ...) (opvoedingsondersteuning als integraal deel van elke sessie, als een module in het traject, ...) (dagelijkse situaties als vertrekpunt MO, curriculum als vertrekpunt MO, ...)
- Wat heeft het opzetten van dergelijk geïntegreerd programma op maat bij jou als professional teweeg gebracht?

